

עשרה שחתה

יוסף הגלילי (פיקל)

עיירה שהייתה

טורון שבקרפטים

מבוא מאת יהודה שפיגל

תשט"ז
"מורשת" בע"מ
תל־אביב

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

כל הזכויות שמורות למחבר
נדפס בדפוס "תרבות" בת"א
Copyright by the Author
Printed in Israel 1956

יוסף הגלילי: עיירה שהייתה

לזכר

עיירת ילדותי קהילת טורון היהודית
לזכר חסידה קדושיה — אנשים ונשים
וטף — ובהם רבים מקורבי, שניספו
בידי הצוררים בימי שואה.

תוכן הספר

פרקי עיירה

13 העיירה בימי תפארתה
17 ייסוד העיירה
19 בניין המוסדות
24 תעלומת המצבות

כלי קודש

35 ר׳ יצחק הדיין
38 ר׳ ישראל לייב השוחט
41 ארביוסל
44 ר׳ דודיה געצילס
47 הקולאק
52 יורקה השבת־גוי

אנשים ונשים

57 ר׳ שמואל האדמוני
60 הכוהנים
63 ר׳ יעקב וועלווילס
67 הדיניאניק
70 שמרגילה
73 הדודה גולדה
82 רויזע מאליעס
84 גיטלע
87 בלומה הבלנית
90 מרים עושת־נרות
92 אידיס
102 אולכסי

עולם שהיה

115 בזידיצוב אש יוקדת
139 דין תורה
145 חתונה בעיירה
165 התפילין של סבא

ה ק ד מ ה

יהדות רוסיה הקארפאטית נתונה הייתה מפאת מצבה הגאוגרפי, להשפעות שונות בחייה הרוחניים. היא גבלה עם כמה חבלי ארץ, ואלה השפיעו לא במעט עליה. בצפון היא גבלה עם גאליציה המזרחית, בה היתה מצד אחד תנועת השכלה חדשה ומאידך גם תנועה חסידית חזקה. ההשכלה לא הכתה שרשים ביהדות רוסיה־הקארפאטית, מלבד כמה ניצוצים יחידים־בודדים כמעט לא היתה השפעתה ניכרת בציבור יהודי חשוב זה. לא כן התנועה החסידית. יוצר החסידות, הבעש"ט זצ"ל, גדל בסביבה ההררית המשופעת ביערות עבותים. הוא הסתובב בין הרי הקארפאטים אפופי ההוד, האומרים שיר־תהלה אדיר למי שאמר והיה העולם, והפיץ שם את תורת החסידות. השפעתה של התנועה החסידית בסביבה זו היתה עצומה. היא הכתה שרשים עמוקים וחדרה עד למעמקי נשמתה של יהדות זו. ראוי לציין, שרבנים חשובים, גדולי תורה, אשר באו מסלובאקיה העליונה, כתלמידי החתם־סופר ור' יהודה אסוד, בעל מחבר "יהודה יעלה", שהיו בבחינת "מתנגדים" היו מוכרחים לשנות אורח־חייהם "המתנגדי" ולהסתגל לאורח־חיים חסידי מובהק. באופן אחר לא יכלו גדולי־תורה אלה להחזיק מעמד ברוסיה־הקארפאטית. נציין כמה מהם, כגון: ר' מאיר א"ש, בעל שו"ת "אמרי א"ש" ובנו ר' מנחם א"ש, ור' צבי הירש מנהיומר, בעל "עין הבדולח", שהיו רבני אונגוואר; ר' משה שיק, בעל שו"ת "מהר"ם שיק", רבה של חוסט ועוד. ואמנם, ר' עמרם בלום, מחבר "בית שערים", לא היה יכול להסתגל לאורח־חיים חסידי זה ונאלץ לעזוב את רבנותו בעיר חוסט ולעבור לקהילה קטנה ברטוי־אויפאלי בהונגאריה. ור' חיים סופר, רבה של מונקאטש, שהיה מהקנאים הגדולים ביותר, שקנאו קנאת ה' צבאות במלחמת־הדעות שפרצה בהונגאריה, עזב אף הוא את רבנותו במונקאטש ועבר לכהן כרבה של בודה־פסט מפאת אותו הנימוק.

בהונגאריה גופה היו חסידים בודדים, שנסעו לאדמורים, אבל לא היתה קהילה חסידית, פרט לעיר אחת אויהל, בה שימש כאב"ד הצדיק הגדול והקדוש, האדמו"ר ר' משה טייטלבוים, בעל "ישמח משה", מייסד השושלת של משפחת טייטלבוים. ואמנם,

עיר זו היתה קרובה לרוסיה־הקארפאטית קירבה של כמה עשרות קילומטר בלבד.

החסידות של שושלת רוזין חדרה לרוסיה הקארפאטית דרך בוקובינה שבצפונה ומחוז מרמורש שבמזרחה. מחוז רווי חסידות עממית מקורית ושרשית. תנועות חסידיות אלה עם האדמו״רים השפיעו השפעה עמוקה על יהדות יקרה זו, שיהודיה בהרים, למרגלות הרי הקארפאטים, במחוז וורחובינה, היו חיים חיים צנועים ברם חיי עבודה בריאים. בכפרים התפרנסו מרביתם מעבודת האדמה ומייצור העצים מן יערות העד, כריתת העצים ומשלוחם בדוברות על הנהר טיסה. על יד כל אלה התפרנסה שכבה גדולה של יהודים בערים ממסחר ומחנוונות כללית ומקצועות חופשיים.

יהדות רוסיה־הקארפאטית היתה יהדות שורשית מקורית, מאמינה באמונה תמה ושלימה, ושום רוח מצויה או בלתי מצויה לא יכלה להעבירם על דעתם ועל דעת קונם. וכאשר פרצה מלחמת הדעות בהונגאריה בקונגרס היהודים בשנת 1868 נשארו הקהילות בחבל זה שלימות.

עם ספוחה של רוסיה הקארפאטית לרפובליקה הצ׳יכוסלובקית בשנת 1919 חל שנוי בחייה הרוחניים של יהדות זו. המגע עם היהודים בארצות ההיסטוריות, בוהמיה ומוריביה, הביא לכך, שיהדות רוסיה הקארפאטית החיה והתוססת הפיחה רוח בקרב יהודי צ׳כיה ונטעה בהם יהדות. מן הצד האחר למדום יהודי צ׳כיה המתורבתים פרק בחיי אירגון ואדמיניסטרציה. יהודי רוסיה־הקארפאטית ראו שאפשר לשבת ליד שולחן אחד עם יהודים לא דתיים, לעבוד עמהם עבודה סדירה ולמצוא שפה משותפת אתם.

תנועת התחייה — התנועה הציונית התפתחה עם יסוד הרפובליקה בצעדי ענק. נוסדו הסתדרויות ציוניות ארציות למיניהן. אורגנו הסתדרויות נוער חלוציות, הוקמו פלוגות הכשרה והוקמה רשת בתי־ספר עבריים דווקא ברוסיה־הקארפאטית ולא בסלובקיה או בצכיה. בתי הספר העבריים ותנועות הנוער החלוציות הטביעו את חותמם על חיי היהודים ברוסיה־הקארפאטית. הציונות חדרה לפינות הנידחות ביותר. בית הספר העברי הראשון בכל הרפובליקה הצ׳כוסלובקית הוקם דווקא בכפר קטן טורן — הנמצא סמוך לגבול גליציה. אפשר להגיד שמכפר זה — שכל תושביו, לרבות דיין הכפר, היו הציונים הטובים והמסורים ביותר כמעט ברפובליקה — נפוצה השפה העברית ברפובליקה כולה.

*

הכל תלוי במזל, ונתמזל מזלו של כפר זה שאחד מבניו שהיה מתלמידי הגמנסיה העברית במונקאטש — וחבר התנועה החלוצית של תורה ועבודה יוסף הגלילי (פיקל) מצאצאי משפחה מסועפת ועתיקה בכפר טורון טרה ואסף גרגיר לגרגיר, נדבך לנדבך ותיאר את תולדותיה ושירטט במכחולו את הדמויות העממיות הפשוטות והיקרות שבה. הוא מוסר בנאמנות את ההווי היהודי בכפר ברוסיה־הקארפאטית כפי שהוא ראה אותו במו עיניו, מספר לנו את הספורים והאגדות שנרקמו בין הרי הקארפאטים כפי שנמסרו מאב לבנו ולבני הבנים. ספר זה שנכתב על־ידי בן הכפר, הוא מצבת זכרון לאותה עיירה יהודית ולחיים היהודיים הדתיים הפשוטים, העממיים, הבריאים והמקוריים שפיכו בגולה, ואשר הונף עליהם הגרזן של הצר הצורר בשואה הגדולה ונחרבו עד היסוד. יבורך המחבר שנטל על עצמו למסור לדור הבא איך נרקמו חיים דתיים בריאים ומקוריים והווי־דתי בעל צביון מיוחד בגולה אשר איפיין ממלכת כוהנים וגוי קדוש בארץ לא להם.

בכתבי שורות אלה כיום לזכר יהודי טורון חרדת כבוד אוחזת אותי וזכרם היקר לא ימוש בקרבי.

יהודה שפיגל

פרקי עיירה

תמונת המחבר בימי ילדותו בעיירה

נוף ההרים בסביבות העיירה

העיירה טורין בימי תפארתה

למרגלות הרי הקרפטים הגבוהים אשר בגליל מרמרוש או כפי שהמוני העם היו רגילים לכנותו מר מרוש — באיזור ורחובינה אשר ברוסיה התת־קרפטית, בין יערות עד ואגמי מים מתפתל כביש לא רחב אבל מתוקן היטב באבני חצץ, עולה ויורד ומוביל ישר למרכזה של העיירה היהודית המפורסמת טורין.

לשני צידי הכביש בנויים בתי עץ כפריים, שחלונות גבוהים קבועים בהם. דרך חלונות אלה יחדור לבתים הרבה אור ואויר צח, מתנת אלוקים לסביבה ההיא. על כל דלתות הבתים בולטת המזוזה. פה ושם יראה על קיר מן הקירות החיצוניים של הבית, "מגן־דוד" "לוחות הברית" המסמלים את אופיה היהודי של העיירה. מסביב יכתרו את העיירה יערות אורן המרחיבים את עיני רואיהם ביופים. במקביל לכביש לכל אורכו ישטוף לו בנחת הנהר "ריקה", המוסיף יופי והדר לכל העיירה. במרכז העיירה יתאחד הנהר עם נהר אחר בשם "טורונצאק" ויחצה את העיירה לשתים. מעל לנהרות בנוי גשר ברזל גדול הנקרא דיא איזערנע־בריק ולידו גשר שני מעץ הנקרא דיא הולצערנע־בריק. שני גשרים אלה הם מרכזה של העיירה. לידם תמצאו את בית הכנסת ולהבדיל את בית יראתם עם מגדלו הגבוה המגרד שחקים.

בית הכנסת, בנין עתיק שגגו משופע ומכוסה רעפי־עץ. חלונותיו גדולים ובהם מספר זגוגיות צבעוניות. על יד בית הכנסת בנין המקוה ומרחץ הזיעה. מול בית הכנסת בית הספר העברי, גולת הכותרת של מוסדות העיירה.

טורין היא קהילה אשר לא תחסר כל בה: כלי קודש, דיין ושוחט, גבאים ושמש, בתי כנסת ומקוה, גוי של שבת ומקיז דם, בלנית וחובשת, מיילדת ומקוננת, בית ספר וחדרים, מלמדים ועגלונים, הולכי רכיל ויושבי קרנות, לוחשים על מכות ובעלות אוב, תנור לאפיית מצות ולהבדיל דף טהרה וחלק ונחלה בבית הקברות המשותף אשר בפריסלופף.

שתי "חברות משניות" בעיירה, אשר זקני העיירה לרבות הנשים, חברים בהם. ופעמים בשנה יסיימו את ששת סדרי המשנה. ויום הסיום לחג יחשב לכל תושבי העיירה היהודים. יחוגו אותו בסעודת מצוה חגיגית משותפת בביתו של ר' נתן פרומר, ור' יצחק הדיין יגיד את ההדרן.

גם חברת ש"ס בעיירה. להם ארון ספרים מיוחד בקיר המערבי של בית הכנסת. לא מכבר רכשו להם ש"ס וילנאי חדש ומהודר הוצאת האלמנה ראם, הנשמר יפה בארון המיוחד לו. על הארון קבוע שלט וכתוב בו בכתב אשורית מרובע, כתב ידו של אריביוסל בנוסח הידוע, "כבר מפורסם ידוע החרם מהקדמונים שלא להוציא שום ספר מבית הכנסת זכו". על יד הארון לוח מודעות ועליו מודעה חשובה: "אזהרה־רבא שבמקום פלוני על יד ביתו של זלמן מענדעל חיימס ניתק הערוב ולא הספיקו לתקנו לכן מזהירים בזה את כל הקהל שאסור לטלטל בשבת". מודעה שניה: "אסור לירד לפני התיבה בלי רשות הגבאים ולמי שיש לו יארצייט עליו להודיע בעוד מועד". מודעה שלישית: "כל מי שעדיין לא שילם בעד השמרים של הקהילה יזדרז לשלם עד יום החמישי הבעל"ט אחרת יאחזו נגדו בסנקציות, יאסרו על השוחט לשחוט בעבורו, ולא יקבל עליה לתורה".

לחברה "משניות" לוח מודעות משלה ועליו מודעה בזו הלשון: "החברה משניות דק"ק טורין מודיעה היות ובעוו־נותינו הרבים ההפקרות היא גדולה והפרצית (פריצות) ר"ל מתרבה מיום ליום ואוי לאזנים שככה שומעות וכדי בזיון וקצף גם בין הארזים נפלה שלהבת. מרננים על

בנותיהם של כמה מאנשי החברה שהן הולכות חשופות (אויסגעבלעסט) וכמו כן בפליישיגע־שטרימפף (גרבים בהירים) ולראשיהן בוביקעפף (תסרוקת גברים), ואין עונשים אם כן מזהירים תחילה. לכן מכריזים ומודיעים לכל אנשי החברה לבער מקרבם את אותו הנגע. כל מי שימצא במשפחתו פסול כזה ר״ל אחת דתו להוציאו מהחברה. והחי ישים לבו והאל הרחמן והמטיב לכל אשר לא ירצה במות המת כי אם בשובו מדרכו וחייה ובזכות שיעשו גדר למצוותיו, ישלח לנו את הגואל צדק במהרה בימינו אמן״.

כל זה הוא הצד האחד של המטבע, כלומר של העיירה טורין. אבל גם צד שני למטבע. בעיירה נוער עברי לכבוד ולתפארת, נוער ציוני אשר חונך בבית הספר העברי המקומי על ברכי הציונות והלאומיות היהודית. השפה העברית היא שפתו. כמעט כל תושבי העיירה שמעו עברית והשתמשו בספריה היפה אשר לבית הספר העברי שהועמדה לרשות כל הסביבה. היו בעיירה אגודות ציוניות למופת וחלוצים עלו ממנה לארץ־ישראל. הפעולות לטובת הקרנות הלאומיות קרן קיימת וקרן היסוד היו במסירות וכמעט שלא היה בית בעיירה אשר קופסת קרן הקימת לא היתה מפארת אותו, ועקרות בית לא שכחו לשלשל לתוכן את פרוטותיהן כל ערב שבת לפני הדלקת הנרות.

קרובה היתה לגליציה המזרחית, שכן על הגבול שכנה. אין איפוא כל פלא בדבר אם הציונות חדרה למדינה הזו, לפי שהעיירה טורין היתה לה לתחנת מעבר. גבתה העיירה מהתנועה הציונית דמי עמילות ביד נדיבה והתוצאות לא אחרו לבוא. נוסד בה בית ספר עברי שהיה הראשון בכל צ׳כוסלובקיה כולה. העיירה טורין הוציאה את החלוצים הראשונים לקיבוצי הכשרה אשר במדינה. העיירה סיפקה מטיפים לציון וממנה התפשטה הציונות גם לשאר העיירות הקרובות והרחוקות. אבל לא קלה היתה הפעולה. יהודי טורין נחשבו לאפיקורסים גמורים ושחיטתם היתה נחשבת כנבילה וטריפה ממש. אסור היה להשתדך עמהם ״עם יוצאי

הדופן האלה". רבות נלחמו נגדה צדיקי הדור בסביבה. ובייחוד הרב המרא דאתרא ר' אהרון טיטלבום בנש"ק (בנם של קדושים), מגזע רם נין ונכד לבעל "ישמח משה" מאויהל זצ"ל. הוא קילל קללות נמרצות, הופיע באיסורים וחרמות וכל זה ללא הועיל, הציונות היכתה שורשים בקרקע האומה הצמאה לגאולה. הציונות הצליחה ועשתה חייל מיום ליום. רבים היו הגורמים להצלחתה. כידוע בא אחר מלחמת העולם הראשונה הג'וינט מאמריקה לעזרת הנצרכים בין אחינו בני־ישראל. ביחוד פעל לטובת משפחות נפגעי המלחמה. לאחר פניות והשתדלויות מצד ציוני העיירה, אשר היה ביניהם מספר רב של עסקנים בעלי השכלה, נענתה הנהלת הג'וינט לבוא לעזרת הסביבה בפתחה סניף למתן עזרה גם בעמק הבכא הזה. וכמובן שהנהלת העניינים עברה לידי אותם שתדלנים ציוניים שפעלו למענו. ראשית דרכם היתה לפתוח מטבח לילדים הרעבים, ופעולה שנייה היתה לפתוח בית ספר עברי לילדי ישראל וסידור תמיכה חודשית למשפחות הנפגעים מהמלחמה.

כמובן שרבני הסביבה לא ראו בעין יפה את התגברות הציונות והפצת השפה העברית. הם ראו בכך כעין חילול הקודש. אבל אותו יהודי פשוט ונצרך, מצא בציונים את אלה הבאים לעזרתו בשעת דחקו. ואם כי חזקו עליו אזהרותיו וחרמותיו של הרב המרא דאתרא, אשר גזר על בית הספר העברי, אף על פי כן לא היו יכולים לעמוד מנגד ולהמנע מלקבל את העזרה. וכמובן שכל המקבל עזרה חייב היה לשלוח את בניו לבית הספר העברי. היה זה איפוא תחילתו באונס אבל סופו ברצון.

העיירה עצמה היתה עניה ודלה. ורק משפחות ספורות נחשבו לאמידות וכדרך העולם תלויים העניים לרוב באחיהם "העשירים". ומכיוון שדוקא אותן המשפחות אשר מצבן הכלכלי היה פחות או יותר איתן נתנו את ידנו לציונות היתה יד המתנגדים לציונות על התחתונה. ולפי שהציונות נזרעה בקרקע רווית מים לפני עשרות בשנים, זכתה טורין

למרות אבידותיה המרובות בשנות השואה שמקהילתה נשארה שארית גדולה יותר לפליטה מאשר מכל העיירות שבסביבה. וכל זאת הודות לחינוך הציוני אשר קבלו בניה. רבים עלו לארץ לפני השואה ואף אלה אשר הלכו בשבי לפני האוייב פעמה בקרבם גאוותם הלאומית. אהבתם לציון וגעגועיהם עליה היו להם לסם החיים אשר בו החיו את נפשותיהם במחנות ההשמדה. רבים ברחו ליערות והצטרפו לפרטיזנים ובתום המלחמה עלו לישראל.

יסוד העיירה

כה ספרה הדודה גולדה הישישה, אשר זכתה לזיקנה מופלגת בתוככי העיירה טורין המהוללת:

"שני אחים בני אב אחד התגוררו באחת העיירות אשר בגליציה המזרחית. שם האחד יעקב ושם השני הערש־איציק, שניהם אמיצים וגבורי חיל. שם אשת יעקב דינצה. ותלד דינצה ליעקב בעלה חמישה בנים כולם בחורים כארזים ובנות ילדה לו כגפנים פוריות. ושם אשת הערש־איציק רוזה, ותלד אף היא להערש־איציק בעלה בנים ובנות, והיא־היא אם "הרויזאקעס" עד היום הזה.

כאשר כבד עליהם עול הגויים בעיירתם, מאסו בארץ גלותם והחליטו לתור להם ארץ גלות חדשה. וישמעו כי נתן ד' חן בני־ישראל בעיני רוזני הקיר"ה וכי שמחים הם לקבל את אחינו בני ישראל לארצם ולאחוזותיהם ויקומו האחים וירכיבו את נשותיהם על הסוסים, ואת הילדים הרכים הכניסו ב"סאקוועס" וטענו אותם על גבי הסוסים אף הם. ויעברו את הגבול ליד פריסלופף. כל הלילה רכבו ולמחרת לעת ערב הגיעו עד לחורבה אחת על פרשת הדרכים. הם החליטו ללון שם כי בא השמש. ויורידו את "מטען" הסוסים מעליהם וישבו בירכתי החורבה וגם מדורה הבעירו למען יחם להם. את הילדים האכילו במעט הצידה אשר איתם.

הילדים והנשים נרדמו והגברים שמרו עליהם. וירדם יעקב לשעה קלה גם הוא ויחלום חלום, ובחלומו נראה אליו אביו, ויקרא אליו: 'יעקב יעקב!' ויאמר 'הנני!' ויאמר אליו: 'מה בצע כי תרחיקו נדוד, הן כל הארצות גלות הנה לכם. גורו במקום הזה עד כי יבוא שילה, ופדיתם ורביתם כאן'. ויקץ ר' יעקב והנה חלום. וישמור את הדבר בלבו.

בבוקר, השכימו האחים ויצאו על סוסיהם לתור את הסביבה, וירואו כי נמצאים הם בחבל ארץ הררי בלתי מיושב וסביבותיו משתרעים יערי־עד. ארץ פלגי מים ומעינות יוצאים בבקעה ובהר. ויפנו כה וכה והנה אין איש. וישובו אל מקום חנייתם, לחורבה אשר בצידי הדרך.

ויזכר יעקב בחלומו ויספרנו לאחיו ויאמר לו: 'שמע־נא אחי את החלום אשר חלמתי. והנה זה בחלומי בא אלי אבינו ואמר לי כי נגור במקום הזה עד כי יבוא שילה'. ויען הערש־איציק: 'זה הדבר אחי אשר רציתי גם אני לספר לך, גם אני כחלום הזה חלמתי וזה רצון אבינו שנשתקע כאן ואם יצליח ד' את דרכנו במקום הזה, נבנה כאן בית לתורה ולתפילה'. ויתקינו את החורבה אשר מצאו לדירה ארעית, לאדם ולבהמה אשר אתם".

כאן נחה קצת הדודה גולדה ונשמה נשימה אחת ארוכה ולאחר הפסקה קצרה המשיכה לספר...

"ויהי היום והגרף המפורסם המכונה גרף טעלעקי יצא לצוד ציד ביערות העד אשר בקרפטים. היה הגרף איש ידוע לתהילה בכל הסביבה והוא בעל נכסים ואחוזות ולו יערות ושדות וצאן ובקר אשר לא יספר מרוב. וירא הגרף את שני האחים וימצאו חן בעיניו ויהי להם לגואל. את ר' יעקב שם לו לנאמן על אחוזותיו אשר בסביבתו והוא נושא ונותן עם אכרי הסביבה האוקראינים הגרים בהרים. חוטב את עצי היערות ושולחם ברפסודות לאונגריה. ואת עבודתו הוא עושה באמונה והברון אהבו. ויעש ר' יעקב חייל. את החורבה תיקן ויוסף עליה חדרים. ורפתות לבקר ודיר לצאן בנה. ויקם לו הברון בית מרזח ופונדק, כי על פרשת

דרכים ביתו. ואשתו דינצה היתה אשת־חייל ותעזור לו בכל ותשא חן וחסד בעיני כל רואיה. והאכרים האוקריינים אהבוה וכבדוה כי היתה מרפאת את חוליהם. ותחנך את ילדיה בדרך הישר והטוב.

את הערש־איציק אחיו שם לשומר היערות מטעם הברון. וישתקע במרחק שני תחומי שבת מאחיו בגיא אחד הנקרא "לפושנה". ויקם שם גם הוא לו בית ורפתות עשה לבהמותיו כי רבו. אשתו רויזה היתה אשה חכמת־לב ומכלכלת את ביתה בתבונה. ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך. ותצטיין בהליכותיה ויהללו בשערים מעשיה. לכל צאצאיה, בניה בנותיה ולכל יוצא חלציהם אשר נולדו שם ונפוצו על פני כל הארץ, קראו אחר כך על שמה "רויזאקעס" בני רויזה על שם אותה אשה חרוצה וחכמה.

לשני האחים משפחה גדולה מעבר לגבול, ויביאו אותם אליהם וישבו בקרבם. ויקם הברון מנסרה על פני המים ויחכיר אותה להם. ויעבדו בה בני המשפחה ויהיו למנסרים מנוסים. וגם סוסים מכר להם הפריץ ויוציאו בהם את העצים מהיערות ויקנו חלקות שדה ויבנו עליהן בתים. ובעקבות משפחת שני האחים שהיא משפחת הפריזאנטים, התישבה שם עוד משפחה אחת גדולה ומסועפת ושמה יעקבוביץ. ויצליחו גם הם להעביר אליהם את קרוביהם מעבר לגבול. ולאט לאט קם כפר יהודי לתפארת ויקראו לו בשם טורין".

בניין מוסדות העיירה

ר' יעקב פריזנט בחר כחתן לבתו החשובה והעדינה פיגע אברך חריף ופיקח מהעיירה ייניב אשר במרמרוש, ושמו שמחה ניסן פיקעל והוא אבי משפחת הפיקעלים. בילדותו נתייתם הנער ולכן לקחו דודו לעיירה אחת בשם איגליה ומכאן שמו אוזן המן האיגלאיי (דער איגליער המן־טאש). שמחה ניסן זה היה בעל מרץ ויזמה ואיש תקיף בדעתו. הצליח בכל דרכיו והתעשר מאד מאד. קשרים היו לו עם

הפריצים וימנהו הברון לשופט הכפר. והוא היה לראש ולדבר של כל משפחת הפריזנטים ולכל הנילווים אליהם. וריב תמידי היה נטוש בין משפחת הפריזנטים למשפחות היעקובוביצים בגלל ההגמוניה והשלטון בקהילה. הריב נתלקח ונתגבר יותר ויותר, והוא החמיר כל כך שכל משפחה הקימה לעצמה בית כנסת ומקוה.

בית כנסת טרם הקימו בעיירה. מתפללים היו בבית פשוט ארעי שהיה צר מלהכיל את כל המתפללים. בחול המועד פסח נתכנסו טובי העיירה לאסיפה ובה דנו בכובד ראש בדבר בניית בית כנסת יפה ומרווח. באסיפה זו קם גביר העיירה ר' שמחה ניסן ואמר: "מנדב אני את כל העצים לבניין בית הכנסת. אבל תנאי מתנה אני שהבניין יבנה בשכונתי בסמוך לביתי, במקום שהחליט עליו חותני, ר' יעקב ז"ל, לאחר שאביו נראה לו בחלום".

אבל הצד שכנגד לא רצה להסכים להצעתו. כלומר: הם הסכימו לקבל את העצים לבניין אבל בדבר המקום לא הסכימו.

אסף ר' שמחה ניסן את אנשי שלומו עושי רצונו וכל הנלווים אליהם מבני משפחתו ושאינם מבני משפחתו, גילה להם את אשר עלה בדעתו לעשות: על אפם וחמתם של יריביו, עומד הוא להקים בית כנסת לתפארת, ומכספו שלו ודווקא בשכונתו ולא בקרב ה"הוניקעס" וה"זאמביצקעס" (כינוי למשפחות היעקובוביצים). אמר ועשה. הזמין בנאים מנוסים, עצים הביאו מיערותיו. המנסרים הקציעו אותם היטב ועשו מהם לוחות ובשעה טובה ומוצלחת החלו לבנות. לתקופה שעד גמר בניין בית הכנסת הקים לו קלויז ואנשי ביתו ומקורביו התפללו בו. עבודת הבניין התקדמה יפה. תבניתו של בית הכנסת החדש היתה כתבניתם של בתי הכנסיות המפוארים, הבנויים עץ, אשר במזרח אירופה.

גם הצד שכנגד החל בבניין בית הכנסת משלהם. העבודה התנהלה בקצב. ההתחרות היתה רבה. ר' שמחה ניסן נסע לסיגעט העיר והזמין שם סורג ברזל לבימה הנקראת

"בלעמער" מעשה ידי אמן מפורסם עם פיתוחי ציצים וסמלים עבריים. ארון קודש מפואר ועליו שני אריות המחזיקים בשני לוחות הברית וכתר תורה על גביהם וכל זה מעשה חרט. את מקומות הישיבה מכרו כנהוג. את מקום המזרח (המזרח שטייט) ואת ברכת כהנים שטייט. כמו כן בנו בבית הכנסת פלוש גדול וקהל־שטיבעל ועזרת נשים על גביהם.

ובית הכנסת השני אף הוא יפה היה ולא היה שונה בהרבה מן הראשון. יהודי העיירה נחלקו לשתי קהילות. קהל אחד נקרא בשם "ארוף טורענער — קהל" ומושבם בחלק העליון של העיירה, והקהילה השניה נקראה "ארוב טורענער — קהל" ומושבם במרכז העיירה ובחלקה הדרומי והם השומרים על פרשת הדרכים. ובימים שהמחלוקת התלקחה לתבערה גדולה, היו דיין ושוחט משותף משמשים בקודש בעיירה כולה, ורק עליהם היה להיות נייטרליים. המריבות והמחלוקות לא שקטו. הדברים הגיעו עד בניית שתי מקוואות.

בניין המרחץ הישן כבר נטה ליפול ונראה בצורתו החיצונית כ"הקדש". הנשים פחדו לטבול במקוה מחשש מפולת. התאספו ראשי שתי העדות והחליטו להקים מקוה טהרה חדשה. ושוב קם גביר העיירה והבטיח את דמי מחצית הבניין אם המקווה תיבנה על־יד בית הכנסת שלו. אנשי הקהילה העליונה התנגדו, כדרכם. אנשי קהילה זו, שזה רק עתה גמרו את בניין בית הכנסת שלהם מכספי ציבור ומלבד זה רבץ עליהם חוב גדול על חשבון הבנייה, לא יכלו בנקל להכנס לעול חדש של בניה. אולם גם לוותר לר' שמחה ניסן לא הסכימו, לכן החליטו להקים בניין קטן ארעי. היו כאלה משני הצדדים שאש קנאת הדת בערה בהם, והם התריעו על בניית שתי מקואות באמרם שבשעה שקיימת מקוה אחת יש בקורת על הנשים אם מקיימות הן את אותה מצוה כדת אבל לא כן כאשר יש שתי מקואות בכפר. קיים חשש רציני שנשים תתחלנה לזלזל במצוה זו שהיא יסוד היהדות. אבל ראשי העדות בשלהם ואיש לא רצה לוותר.

ר' שמחה ניסן החל בבניין לתפארת עם מרחץ־זיעה, מים קרים וחמים זורמים בצינורות כאחד. חדרי אמבטיות וכן מיני שיכלולים מודרניים לפי העת ההיא. רבים שאלו איזה בית מרחץ יהיה הרשמי. באיזה ישתמשו הדיין והשוחט. והצדיק כי יבוא לעיירה לאיזו מקוה יפנה. העניין נמסר לחוות דעתו של כבוד קדושתו האדמו"ר, אשר על חסידיו נימנו כולם. בכליון עינים חיכו שני הצדדים גם יחד לפסק דין. צד האחד חשב שזכותם תעלה על זכות הקהילה השניה היות ועל ידם היתה המקוה הראשונה ולכן להם זכות הבכורה. ולהפך, לעומתם, הצד השני חשב היות והוא אומר להכניס שיכלולים מודרניים ותיקונים לאין ספור לכן איפוא, יפסוק הצדיק לטובתו.

סוף סוף קיבלו תשובה מהצדיק. קודם כל דבר נזף בהם על שמרבים מחלוקת בישראל והזכיר להם שבגלל שנאת חינם חרבה ירושלים ורק בזכות אהבת חינם תבנה. ובקשר למקווה, זו אשר תגמר תחילה זו תהיה הכשרה והרשמית.

מאותו יום ואילך היתה העיירה כקלחת. הבנאים עבדו במרץ רב. ומכיוון שהמרחץ של ר' שמחה ניסן נבנה מאבן והכניסו בו שכלולים מודרניים כגון דוודים לקיטור וכל מיני אינסטילציות, ארכה בו העבודה. ההתחרות היתה גדולה. כל אחד מן הצדדים רצה להקדים ולגמור את הבניין לפני השני. הלך ר' שמחה ניסן והביא מומחים מסיגעט העיר. ואף־על־פי־כן היה קיים החשש שהצד שכנגד יגמור את מלאכתו תחילה. נתייעץ ר' שמחה באחוזת מרעיו מה לעשות ויחליטו להחריב את בניין המקוה השניה. קמו בלילה, סתמו את החלונות והדלתות בבתי השכנים אשר ליד בנין המרחץ הקטן בגזרי עצים. וגויים אמיצים שכרו למטרה זו, נטלו משורים וגרזנים ויגזרו את בנין המקוה לגזרים ובמקום שהיה הבניין לראשונה מצאו תל גזרי עצים. ממילא נסתיימה בניית המקוה המשוכלל תחילה ולפי פסק דין הצדיק היתה זו המקוה הכשרה והרשמית. אנשי הצד שכנגד עירערו בצדק על פסק הדין, היות ולא היתה זו אשמתם. אבל דברי הצדיק

קודש הם, אין לשנותם ואין לערער אחריהם. אף לא היו יכולים להזקק לערכאות ולמשפט ולתבוע את ר' שמחה ניסן לדין על מעשה, כי לחטא גדול נחשב מעשה כזה באותם ימים. ושוב החלו להקים את הבנין אבל לא גמרו אותו ונשאר בחורבנו עד היום הזה.

באין ברירה נאלצו להשתמש בבית המרחץ של ר' שמחה ניסן. אנשי שמחה ניסן שמחו בנצחונם על אנשי הקהל העליון אולם נהגו בהם מידת הכנסת אורחים יפה. המרחץ החדש והמשוכלל משך אליו את כל יהודי העיירה. הכל נהנו ממרחץ הזיעה והאמבטאות החמות ובעל כורחם ענו אמן והצדיקו עליהם את הדין. ביום ששי אחר חצות היום אפשר היה לראות את יוקעלע הערש דוידס, ראש המדברים בקהל העליון, כשהוא מהלך לו בנחת ובידו אגודת זרדי אלון מעץ הדמפף אשר ללייזער שמיאלס בדרכו לשויץ באד להטהר לכבוד היום השביעי (זיבעטען, כלומר יום השבת כי אין לבטא את השם שבת בבית המרחץ), ולהנות את גופו בשויץ המפורסם. ויעקב הבלן (דער בעדער) היה מצליף במחילה על גופו הערום בזרדים, אשר הביא לצורך זה. ר' יוקעלע היה נהנה הנאה יתירה וקורא אהה אהה, מחיה נפש. או עולה בחדר ההזעה על המדרגה הגבוהה ביותר וזועק משם "אדים! אדים! הרי קופאים כאן ממש, הבו אדים אדים לרפואה".

אפשר שהיתה המחלוקת נמשכת, אלא בינתיים פרצה מלחמת העולם הראשונה. באו הקוזאקים ושרפו את בית הכנסת של הקהל העליון. היהודים ברחו לנפשם עם ספרי התורה בידם בהשאירם אחריהם את כל רכושם וכל אשר להם וכשחזרו הקימו מחדש את קהילתם, קהילה אחידה. הסתפקו בבית הכנסת הנשאר לפליטה של ר' שמחה ניסן, אשר ניצל בנס כיון ששימש לבית חולים צבאי. הצבא הוציא מהמרחץ המהולל את דודי הנחושת על מנת לעשות מהם תחמושת, ולאחר המלחמה הכניסו למרחץ מיחם גדול "סמוואר" יהשלום חזר לעיירה על־ידי הצד "השלישי" אשר הכריע

ביניהם. אמנם מידי שנה בשנה בחול המועד פסח וסוכות החליטו מחדש להקים את בית הכנסת השרוף, אבל באסרו חג חזר כל אחד לעבודתו ולפרנסתו ואת בניין בית הכנסת שכח.

רוחות חדשות החלו מנשבות בעיירה ושמה של ארץ־ישראל הגיע עד לעמק הבכא הזה. הרבה ראו חזון אחר לפניהם מאשר ריב אחים ובניין בתי כנסיות בגולה לשם מחלוקת. הציונות התחילה כובשת את הלבבות ונתנה את אותותיה. חלוצים החלו לעלות לארץ להחיותה משוממותה, ואת כל המרץ והמסורת אשר ירשו מאבותיהם הביאו עמהם.

תעלומת המצבות

עץ אגוזים עתיק יומין, שהיה מכונה בפי הילדים "עץ האגוזים השיכור", (דער שיכר ניסלעך בוים) בה' הידיעה, היה נטוע בחצר הכנסיה אשר בעיירה. ולעץ ענפים גדולים ורחבים, אשר היו מסתעפים אל מעבר לדרך המובילה למרעה של העיירה הנקרא דיא "טולעקה" בלע"ז. מתחת לעץ זה היו שני קברים עתיקי יומין ומצבותיהם כפופות אשה אל אחותה ושקועות עד מחציתן באדמה. מצבה אחת משיש אפור והשניה משיש אדום. הכתב שעל גביהן נמחק ונשחק מכבר ורק שני השמות החרותים "זהב" עדיין רישומם ניכר בכתב הגויים.

באשר אילן זה היה נותן פירותיו בעונתו מדי שנה בשנה ללא הפסק היו ילדי החדר יוצאים ללקוט מדי יום ביומו. העזים שבהם, אשר פחד הכנסיה והצלבים הניצבים בחצרה לא הבהילום, היו מטפסים על הגדד ומשם משעינים רגליהם על שתי המצבות השקועות באדמה, זונקים לחצר הכנסיה ולוקטים שם אגוזים לרוב בלי שום מעצור ופחד. ולפי שהילדים היו להוטים ובהולים אחר האגוזים לא הקדישו לשתי המצבות שום תשומת לב מיוחדת.

בינתיים כלה הקיץ ובא החורף. גדלו הנערים וכשמלאו להם

שש שנים הכניסום הוריהם לבית הספר ושם למדו גם את הא'—ב' הגויי. ושוב בבוא הקיץ לא הכזיב עץ האגוזים והוסיף להניב לילדי ישראל מפירותיו כדרכו שנה שנה. ושוב העפילו העזים שבהם על הגדר, נשענו כדרכם ברגליהם על שתי מצבות האבן וזינקו ישר לתוך חצר הכנסיה על מנת ללקוט אגוזים הפזורים בחצר ועל הקברים.

אולם עתה כבר עוררו בהם שתי מצבות האבנים תשומת לב כיוון שידיעתם בא'—ב' הגויי כבר הספיקה להם עד כדי צירוף אותיות. בדקו וראו את השמות שעל גבי המצבות והנה על האחד כתוב Jakobovitch Jakob ועל השניה Jakobovitch Jakobnè (יעקובויץ יעקב — יעקובויץ יעקובני). כלומר אשתו של הראשון. פנו הילדים זה אל זה בתמיה. המצבות דומות למצבות יהודיות ומה הצלב על גביהן? ושוב, השמות יהודים הם למה זה נקברו בצוינטאר הנוצרי דוקא? בקיצור, על הילדים נפל פחד גדול וכחץ מקשת קפצו החוצה אל מעבר לגדר כאילו הופיע פתאום יורקה "הצערקווניק" ואיים עליהם במקלו. הילדים ברחו וספרו את הענין לשאר ילדי העיירה ויהי הדבר בעיניהם לחדשה כאילו גילו את אמריקה זה עתה. וכלום דבר פשוט הוא זה, שני יהודים קבורים על הצוינטאר של הגויים ר"ל. וכששאלו על כך את ההורים לא קיבלו תשובה ורק הרבי בחדר, ר' דוד לייב גער בהם וצעק מה פתאום נטפלתם לשני גויים אלה שבצוינטאר? כלום חסרים פגרים אחרים שם? טפו! טפו! שם רשעים ירקב!!! כמובן שהילדים לא הסתפקו בדחיה בקש והוסיפו לחקור ולדרוש היטב בדבר.

יום אחד, שעה שלקטו כדרכם אגוזים (אבל לחצר הכנסיה כבר לא העיזו להכנס) והנה ר' שיעה פאליק הכהן מוביל את בהמותיו למרעה. בהתקרבו לעץ אשר תחת שני הקברים, נטה הצידה כד' אמות, לקח צרורות עפר וזרקם לעבר הקברים. כן עשה גם בחזרו לאחר שמסר את בהמותיו בידי דויד חיה ריזעלס הרועה.

הילדים הבינו שיש דברים בגו ושאלו את ר' שיעה פאליק

הכהן לפשר הדבר. ר׳ ישעיה הכהן ענה להם שאין הוא יודע את הסיבה לכך אבל מנהג אבותיו בידיו. כן נהג גם אביו אף הוא היה מתרחק מהמקום הזה ד׳ אמות וזורק עפר לעבר הקברים. דבר זה הוסיף תמיהה לתמהונם. היו ביניהם ילדים אשר התרחקו מן המקום הזה ולא התקרבו עוד לכנסיה בכלל. והיו ילדים אשר לא הסתפקו בהתרחקות מן המקום והיו גם זורקים צרורות עפר. מצרורות עפר עברו לזריקת אבנים ממש עד אשר שברו בהן את הצלבים שעל גבי המצבות. מרוב האבנים שנזרקו על ידי הילדים התהווה על הקברים גל ענקי.

בינתיים בא החורף ומעטה לבן כיסה את כל העיירה וגם את שתי המצבות הנ״ל. נשרו עלי עץ האגוז ואף הוא התעטף בטלית לבנה. נרדם העץ וישן את שנת החורף שלו. פרשת המצבות היתה משתכחת מן הלב ושבה וניעורה בעונת האגוזים הבאה כאשר חזרו ילדי הכפר ללקוט אגוזים ולזרוק צרורות עפר על הקברים.

הילדים גדלו ויעברו ללמוד בישיבות וחלק מהם עבר ללמוד בגמנסיה העברית אשר בעיר מונקאטש. גם יוסלה הקטן היה ביניהם. שנים למדו שם והשתלמו היטב בלימוד־יהם. גם השתייכו לתנועת נוער ולמדו לרקוד הורה ועוד. העיר מונקאטש אף היא נתחבבה עליהם ותהי להם למולדת שניה. התמחו בבעיותיה והכירו היטב את סמטאותיה, וכל הנעשה והנשמע בעיר היה קרוב לליבם. השתתפו במלחמת המצוה נגד הרבי ממונקאטש, ובזריקת אבנים ב״שבת־שובה״ הידועה היתה ידם על העליונה. וגם במשמרות הלומדים דף גמרא בבית המדרש הגדול למען הרגיז את החסידים השתתפו. אף בזריקת בצים סרוחות בעת דרשת הרבי ממונקאטש, אשר בה התקיף את הציונים, לא נעדר מקומם. בקיצור, היו מעורבים בחיי העיר וידם היתה בכל. ובמקום שלא זרעו אותם נבטו (אונד וויא מען האט זאיי ניט געזאייעט זענען זאיי געווקסען).

ביום בהיר אחד נפלה חדשה במונקאטש, סנסציה בלע״ז.

נכדתו של הבישוף הרוסי, בתו היחידה של אחד מרוזני העיר ומפרתמיה הנוצרים — התגיירה.

וכך קרה הדבר. באחת מן האוניברסיטאות אשר במדינת שוויץ, למדה אותה הבת, אשר לא כאביה השונא ישראל היתה יעלת חן ובעלת מידות טובות, והיא היתה שקודה על למודיה בפקולטה לרפואה ושם הכירה סטודנט יפה תואר ויפה מראה מעיר מונקאטש, אשר גם הוא למד באותה פקולטה. והבחור ממשפחה רמה בישראל אלא שהתחמץ קצת מתוך התמסרותו ללמודים בבתי־ספר (שקוללעס). נשא הבחור חן וחסד לפניה ונפשה נקשרה בנפשו. היא ידעה שיהודי הנהו והיא נכדת הכומר הנוצרי מעירו והבחור לא יסכים לבוא עמה בברית נשואין. החליטה, איפוא, להתגייר. את החלטתה לא גילתה לו אלא שקדה על התנ"ך ומנהגי ישראל בחושבה שעל־ידי כך תרכוש את לבו. ואף נפש הבחור נתקשרה בנפשה. אלא שלא עלתה על לבו מחשבה כזו לשאת אותה לו לאשה היות והיא גויה ונכדתו של הבישוף ובתו של גוי צורר ישראל.

פעם גילתה את לבה לפניו וספרה לו שעומדת היא לעשות צעד נועז בחייה ולהתגייר, וכבר התקשרה עם הרבנות בעיר לוצרן אשר בשוויץ בקשר לכך. הם מכבידים עליה עדיין, אבל עז רצונה להתגייר והיא מקווה להתגבר על כל המכשולים. כעת היא שוקדת על לימוד מנהגי ישראל ומצוותיה ובפרט לימוד התנ"ך במקורו העברי. והבחור, בשמעו את כל זאת, שמח לבו מאד ויושט לה את ידו לאות הסכמה. ויחליטו שתיכף לאחר שיגמרו את למודיהם, כי היה להם זה הסימסטר האחרון, היא תתגייר ואחר־כך יתחתנו כדת משה וישראל. ובכדי לא לצער את ההורים הוא את הוריו והיא את אביה זקנה הבישוף הנוצרי (אביה כבר לא היה בחיים) החליטו לא לפרסם את דבר החלטתם זו עד אחר המעשה. לאחר שגמרו שניהם את למודיהם בהצטיינות, התגיירה הבת בעיר לוצרן על ידי הרב הראשי האורטודוקסי, וכן חגגו שם את חתונתם.

וכשנודע הדבר בעיר מונקאטש ותהום כל העיר. הבישוף הרוסי השחירו פניו כשולי קדירה מבושה, חרק שיניו בכעס אבל הנעשה אין להשיב, שכן אירע הדבר במדינת שוויץ החופשית המכירה בשוויון הדתות ואשר בה נהנית אף דת ישראל מחרות ושיויון. ככה נדחתה דת "אותו האיש" מנצרת על ידי דת משה וישראל מסיני. ומכיון שהבישוף חדל מלתמוך בנכדתו "הסוררת", התפרנס הזוג משעורים שנתנו לאחרים והיתה פרנסתם מספקת.

ורבות דברו על כך שאותה גיורת, שנקרא שמה בישראל שרה, דבקה בדת ישראל באמת ובתמים והיתה נזהרת בקלה כבחמורה וגם על בעלה שמרה שאל יסטה חלילה מחוקי השולחן־ערוך, כי למדה חוקי תורת משה. זהו שנאמר כי גר לישראל כספחת היות ואותן המצוות אשר קבלו עליהם מדקדקים הם בהם יותר מישראל. אף את שערות ראשה היתה מוכנה לגזוז כמנהג נשים צדקניות בישראל לולא בעלה שהתנגד לכך בכל תוקף.

וכיון שגמרו את למודיהם בהצטיינות, זכו בנסיעה חינם לאמריקה. קמו והגרו לאמריקה. אותו המעשה היה מפורסם וכל העתונים הרבו לכתוב על כך.

בימי החופש חזר יוסלה מהגמנסיה מעיר מונקאטש לעיירתו ויספר את אותו המעשה לסבתו, לפי שגם היא היתה ילידת עיר מונקאטש. סבתה חנה היה שמה וכבר באה בשנים. כבת שמונים היתה אז וזכתה לראות דור שלשים ודור רבעים. היא היתה בת תלמיד חכם וצדקת גדולה. התיחסה לצאצאי החכם צבי ור' יעקב עמדין ז"ל. וכששמעה הסבתא את אותו המעשה אשר קרה בנכדתו של הבישוף קמה ועמדה על רגליה ואמרה ב"ה "משה אמת ותורתו אמת! יהודי אינו משתמד וגוי אינו מתגייר". וכשהעיר לה יוסלה הרי בכל זאת קרה מקרה כזה. פנתה אליו ואמרה, הסכת בני ושמע מעשה ד' כי נורא הוא. כתוב רבות מחשבות בלב איש ועצת ד' היא תקום.

לפני שנים רבות התגוררה כאן בעיירה משפחה אחת והיא

נמנתה בין רמי היחש. עד לעמודי העולם ולאבירי התורה הגיע יחוסם, אלא שאסור לייחד עליהם את כבודם כעת. כפי שכתוב בקהלם אל תיחד כבודי.

ראש המשפחה היה כבר משכיל בעת ההיא וילמד דוקטוריי בצעירותו. אשתו אשה רגילה היתה ומן הסתם היתה מתפללת שלוש פעמים ביום ולא החסירה. ולפי שבני משפחתה חסידים ואנשי מעשה היו, התנגדו שחתנם ימשיך בלמודי הדוקטוריי שכן היה ממיט בכך בושה על משפחתם הרמה. כי מי שמע אז שישראל ילמדו בשקולעס ויציצו ב"טריפה פוסלס", ומלבד זה היה עלול להכניס ולהרעיל ברוח כפירה את כל בני המשפחה. כי באמת מה יודעים הרופאים, "זאי פארשטאייען נאר אקרענק". אין מספיק לו למלאך המות שהוא ממית בעצמו לקח לו לעזר את הדוקטורים. ואיש יהודי כשר ירחק מהם כפי שאמר ר' נחמן נכדו של הבעש"ט זצ"ל, זכותו יגן עלינו.

ישב האיש בבית חמיו, ופרנסה לא חסרה לו. הלך שלוש פעמים ביום לבית־הכנסת ואף עיין מדי פעם בפעם בספר, ראה עולמו בחייו כי איש אמיד היה חותנו ולא מנע ממנו כל טובה.

אולם ד' מנע מהם בנים. אמרה האשה אל בעלה הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי. השיב לה אישה "התחת אלקים אני כי מנע ממך פרי בטן?" כל העת נשאו תפילה לד' ומן הסתם לא נתנו מנוח לצדיקי הדור עד אשר רחם עליהם אביהם שבשמים. ובזכות תפילתם של צדיקי הדור אשר לא פסקו מלבקש עליהם רחמים, הרתה האשה ותלד בן בהגיעה לשנת החמישים לחייה. ויהי הדבר לפלא בעיני כל השומעים את הדבר הזה. היתכן, הבת חמשים תלד? — אבל זו היתה עובדה, וכך היה.

ובמקום שאותו הזוג יתן שבח ותהילה לאל, ריבון כל העולמים שהוא הכל יכול ועשה עמהם נס ופלא בזכות צדיקי הדור אשר תפילתם עשתה הכל ולא רק מחצה, נכנס בלבה של האשה דבר בליעל לחשוב שבאם תכניס את בנה

הנולד לבריתו של אברהם אבינו ע"ה ימות הילד מחמת המילה. כי חשבה בלבה שילד הנולד לאם בגיל זה בודאי חלש הנהו. ובאמת אי אפשר היה להכניסו לבריתו של אברהם אבינו ע"ה בזמנו כיון שחסר לו המשקל הדרוש.
ובאותו הזמן ופנקסי המטריקאות של בני ישראל היו מתנהלים מטעם הרשות על ידי הרב המרא דאתרא. הרב היה רושם כל ילד הנולד למזל טוב. אבל כאן התעקשה האם ולא רצתה להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה. התעקש גם הרב ולא רצה לרשום את הבן בפנקסיו באומרו שבפנקסו נרשמים רק ילדי העברים והנ"ל ערל הנהו כי טרם נימול. ניסו להשפיע על האם בדרכי נועם אבל ללא הועיל. כן לא השפיעו כל האיומים על הבעל, כיון שבו התקיים הפסוק באופן הפוך "והיא תמשול בו". ולהכניסו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה בכוח לא יכלו כיון שאיש זר אשר היה מתקרב לביתם היתה האשה רוגמת אותו בכל הבא לידה בכסא, בקדרת ברזל, מגהץ וכו'. חמומי המוח אשר בעירה לא רצו להתמהמה בענין באמרם: היתכן להביא חרפה כזו על עיירתם, הנשמעה נבלה כזו בישראל? לפי השמועה היה הילד באמת חלש אבל אמו לא הרשתה להוציאו מידיה על מנת לבדוק אותו. ולכן היה הרוגז גדול. ניפצו את השמשות בביתם וסתמו את בארם בנבילה ועוד מיני אמצעי לחץ כאלה נקטו נגדם אבל ללא הועיל. ברור מאליו שאבי הבן חדל מלבקר בבית הכנסת. במקרה עמד לימין התקיפים שבעיירה החוק, כיוון שהיה צפוי עונש חמור מצד הממשלה לכל מי שמתרשל לרשום את הבן הנולד תוך שבוע ימים, בפנקסי המטריקאות. הרב סרב לרשום היות ולילד עדיין לא ניתן שם ולא הוכנס לברית. והאם מצידה עמדה בסרובה למול את בנה.
בינתיים ארבו בריוני העיירה לאבי הבן באחד הערבים ובאחת הסימטאות האפלות של העיירה כיסוהו בשק והפכוהו במחילה כשפניו כלפי מטה וקיימו בו את כל ארבעת מיתות בין דין וכמעט שנפח את נשמתו. בקושי רב עוד

נשמתו בו זחל עד לביתו. חמתו בערה בו על הבושה ועל המכות אשר הנחיתו עליו והכביד את לבו עוד יותר. הוא חיפש תחבולה להתנקם בעיירה נקמה גדולה. הלך וניסה לרשום את בנו אצל הנוטריון של העיירה כבן בלי דת. אבל הנוטריון לא קיבל אותו כיוון שלא יתכן כדבר הזה במדינת הקירה לרשום רך נולד בלי דת. ויתחכמו לרשום אותו אצל הכומר ולהטבילו בתור נוצרי. ושוב עמד להם החוק לשטן כי אין לרשום ילד הנולד לדת אחרת אשר הוריו נמנים אליה.

ומכיוון שאש הנקמה בעדתם בערה בהם, הלכו שניהם יחדיו ועשו מעשה אשר כל שומעו תצילנה שתי אזניו. הם פנו לכומר הנוצרי אשר בעיירה בהצעה להמיר את דתם ובקשוהו שיעשה עמהם חסד ויכניסם תחת כנפי דתו.

הכומר "קפץ" על ההצעה הזו כעל מציאה גדולה. עשה לכך פירסום גדול והזמין את ההיפיסקופף בכבודו ובעצמו שישמש להם לסנדק. ויטבלו אותם ואת בנם הרך הנולד ויקרא שמו בעשו סטיפאן, והקצף על ישראל גדול.

וזוג המשומדים בלוית השרים וההפיסקופף ישבו לשתות ולהיטיב את לבם לאחר הנצחון הגדול אשר נחלו ועל המפלה אשר הנחילו כביכול לישראל. ויעתירו על ראשם מתנות הרבה והנחות שונות נתן להם ההיפסקופף והשרים. עתה חדל גם ניפוץ החלונות והלחץ עליהם כי הפך לגוי ולנוקם ונוטר. ובעיני הגויים היה לקדוש. מנרדף היה לרודף. היה מיצר לישראל עד מאד, וכל המיצר לישראל הרי נעשה ראש. קמו בני עדת הנוצרים אשר בעיירה וימנו אותו לראש עליהם וכעין גבאי בכנסיתם.

ובנם הערל גדל ויהי לגוי גדול ועצום מאד. ור' שמואל דער רויטער בראותו אותו פעם עובר ברחוב היה אומר "עתה רואה אני מה תמוהים מעשי הבורא. שאלמלא היה סטיפן זה יהודי, היה כחוש וכפוף מתלמוד הגמרא ועתה כגוי הריהו חסון ובריא, הלואי עלי". (אצינט האבע איך אנקמה אויף דעם רבונו של עולם וואלד דער שטעפאן געבליבען

אאיד וואלד ער געווען א איין געהוקעטער אויף די גמרא אדער יעצט איזט עהר איין גזונטער גוי אויף מיר אזא גוט יאר). וישלחו אותו הוריו ללמוד למונסטיר אשר על יד העיר מונקאטש ויעש חייל בלמודים ובשנאת ישראל עלה עשר מעלות. וברוב השנים שידכו לו את בתו של הבישוף הרוסי אשר בעיר. ממש ענבי הגפן בענבי הגפן. מצא אשה מצא טוב ולא לחינם הלך הזרזיר אצל העורב. מזיווגם זה נולדה להם בת אחת ויחידה. ואמרו עליה אחר כך שהיא היתה ההיפך הגמור מהוריה. לאמור שהיתה אוהבת ישראל. ולבסוף הלכה ללמוד באוניברסיטאות וכפי שאני שומעת כעת את המעשה התייהדה. נו, עד כמה נאמנים דברי רבותינו האומרים שיהודי אינו משתמד וגוי אינו מתגייר?

ומה בדבר הוריה והורי הזקנים, שאל יוסלה את הסבתא. — אביה מת מיתה משונה כיון שחלה במחלת הסרטן באחד מאבריו הצנועים וינתחוהו וחתכוהו. ועל דבר מחלתו אמרו הרופאים המומחים לו היה אותו הפציענט יהודי לא יתכן היה שיחלה באותה המחלה. ודי לחכימא ברמיזא...

ואותו זוג זקנים, לא האריכו ימים, כיון שמתו במגיפה תיכף לאחר נשואי בנם ויקברום קבורת חמור בחצר הכנסיה אשר בעיירה.

כך נתגלתה כנראה תעלומת המצבות העתיקות אשר בחצר הכנסיה, ועל כן יזדקו לעומתן צרורות עפר והכהנים יתרחקו ד' אמות מן המקום.

„כלי קודש"

רבי יצחק הדיין

תלמיד חכם מהדור הישן ומבין לרוחו של הדור החדש. נצר ממשפחה רמה בישראל אשר בניה כיהנו פאר ברבנות בקהילות בישראל.

איש חכם וישר וחסיד ונלהב. בבגדיו נטה קצת למודרני־זאציה. צווארון קשה עם עניבה ילבש. ערדלים לנעליו ומכיס חזייתו יבצבץ שעון זהב הקשור בשרשרת זהב אף הוא. פיאות זקנו מסודרות היטב ואמרו שכמין מברשת קטנה מיוחדת היתה לו לתיקון זקנו ולסידורו. בחורף ילבש על בגדיו את ה"טילעפף" זה המעיל העליון המרופד עורות ארנבות. צווארונו וקצווי שרווליו מצופים אף הם עור שועלים ולראשו שטריימל מרובה הזנבות ויראה כחוזר זה עתה מיערות סיביר.

מטופל בבנים היה. אשתו מרים "הדיינית" ילדה לו בנים כמספר שבטי ישראל. שנה שנה בבוא כותב הטורים האלה הביתה לחג הסוכות שעה שהאוטובוס היה עובר על פני בית הדיין, היה מסתכל אם סוכתו של הרב מוגדלת. ואם כן הוא, אות הוא שהדיין יכניס בן לבריתו של אברהם אבינו ע"ה.

ופעם כאשר בושש הקהל מלבוא למסיבת "שלום זכר" לאחד מבניו שנולדו לו למז"ט הצטער על כך. כדי לרכך את צערו ענתה לו בתו הבכורה פעריל: "למה תשתומם, כבר עייף הציבור מלבוא אליך למסיבות 'שלום־זכר'?!"

את מושב בית דינו קיים בביתו המלא ספרים. קירות החדר קושטו בתמונות שונות כמו למשל "מזרח" מצוייר ובו תמונות מתולדות ישראל: קריעת ים סוף, איוב ושלושת

רעיו, דבורה הנביאה היושבת תחת התומר, דויד וגלית, משפט שלמה ועוד לוח תמונות של גדולי ישראל. עץ חיים, שושלת היוחסין, של אבות החסידות. על הארגז אשר ליד הקיר מונחים "כלי קודש" פמוטים מעץ זית וקופסת בשמים תוצרת בצלאל, מתנה שלוחה אליו מארץ־ישראל מאחד מתלמידיו. מעל לכניסה לחדר, זכר לחורבן ברוחב אמה על אמה. על כל ארבעת הכתלים כתבי שמירה ליולדת (קימפעט בריוולעך) והם תלוים על הקירות בתמידות שכן צריכה להם מרים זוגתו תדיר. וזה נוסח הכתובת אשר עליהם. "מכשפה לא תחיה. לא תחיה מכשפה. מכשפה תחיה לא. תחיה לא מכשפה".

התנהגותו עם הבריות היתה למופת. קיבל כל אדם בסבר פנים יפות. במיוחד קרב את בני הדור הצעיר והראה להם יחס של חיבה וממילא גם אהדה רבה לציון. בצדק ריננו עליו שנתפס לציונות. אף מצאו חיזוק לדבריהם, לפי שבדרשותיו הטיף לאחדות ישראל וגם היה תומך נלהב במפלגה היהודית בעת הבחירות לפרלמנט הצ'כוסלובקי, אשר גם קרפטורוסיה השתייכה אליה.

לא נצוד ברשתם של הרבנים מתנגדי הציונות. ואם כי התנהגותו זו גרמה לו אי נעימויות, לא הסתיר ולא דיכא את רגשותיו, ואהדתו לציון היתה גלויה. וכשניסר ציוני העיירה לסדר להם מניין מיוחד השכיר להם את האליקער שלו (חדר צדדי). ובשעה שניגשו להקים את בית הספר העברי בעיירה שהיה בית הספר העברי הראשון בכל צ'כוסלובקיה, תרם הוא את אבני היסוד. בית ונחלה קיבל בירושה מחותנו וועלוויל זיסנעטעס ובנחלתו מחצבה קטנה ומשם לקחו את האבנים ליסוד בית הספר.

הנחת אבן הפנה נועדה ונקבעה לחול המועד פסח. לכן הקדים ונסע למקום אשר נסע לכמה ימים והציונים עשו במחצבתו כבתוך שלהם. לנוכח ההתנגדות לציונות בעת ההיא היה בכך משום צעד נועז.

חס היה על ממונם של ישראל ובשאלות איסור והתר היה

נוף בעיירה

ילדי העיירה ליד מטבח הג׳וינט

ילדים רוחצים בנהר הריקה

נוהג להקל. והרבה נשים צדקניות עקרות בית שבסביבה היו רגילות "לאגור" את שאלותיהן ולהביאן לפני הדיין ר' יצחק מטורין דווקא, כיון שנוהג הוא להקל ולהכשיר. ובקשר לשאלות המתעוררות בעופות שחוטות כגון בבדיקת הוושט או בבהמה שחוטה בעלת סירכה חמורה, היה נוהג לחטט שעות על שעות בספרים שמא ימצא איזה צד להתיר. כמו כן דאג לענייני עיירתו ובכל הזדמנות השתדל לעזור להם. היה מעשה שבערב הפסח אחר חצות היום באה לפניו מבית אחד מגבירי העיירה שאלה חמורה שהתגלתה בתרנגול הודו מפוטם ושמן. ולאחר שבדק וחזר ובדק את העוף אמר בזו הלשון: "השאלה חמורה אבל אם תפרישו מנה הגונה מהבשר לגיטל אלמנתו של שמואל המלמד ועוד מנה לאלמנה אחרת לכבוד חג הפסח, תוכלו גם אתם לאכול ממנו". בעל השאלה הלך בהבטיחו למלאות את מצוותו של הרב. ואל הסובבים אותו פנה ואמר, "מי יודע אם לא ייסרוני בעולם האמת על כך אחר מאה ועשרים שנה".

כל ימיו חי חיי צער ודחקות. משכורתו היתה זעומה מאד. לא השביע הקומץ את הארי. לכן היה נאלץ לנדוד למרחקים ולהביא ממרחק לחמו. עד המבורג וליפציג הגיע, ובכל מושבות ישראל היה דורש ברבים ואחינו רחמנים בני רחמנים יעניקו לו כנדבת לבם.

לאחר סיבוב בעולם הגדול במשך תקופה ארוכה יחזור לביתו לקהילתו, ישהה ביניהם חדשים מספר ויחזור לסיבובו ל"שטרייזיל" שלו בעולם כדרכו.

יהודי יקר זה האהוב על כל בני עיירתו ומכובד בכל הסביבה אחריתו היתה מרה. הוא וכל משפחתו הוגלו עם הגולה אשר הוגלתה בתשעה באב שנת תש"א לגליציה המזרחית. ולאחר חודשים של ענויים ורעב עלה בידו לברוח יחד עם כל בני משפחתו דרך היערות בדרך לא דרך בקור וכשלג בכיוון לביתו. ובבואם למבואות עיירתם נרצחה כל משפחתו על הבנים באכזריות נוראה והוא נשאר עם בתו היחידה שפרה שכול וגלמוד. זמן רב הסתתר ביערות מחמת

המציק. שערותיו הלבינו ללא עת. שבור ורצוץ נתפס שנית והוכנס לרכבות המות ונשלח לאושוונצים במקום אשר השיב את נשמתו בקדושה ובטהרה. גופו הטהור המעונה והמיוסר עלה לקרבן עולה בכבשני האש בגיא ההריגה.

ר' ישראל לייב יעקעל השוחט דק"ק טורין

יליד גליציה המזרחית מסביבות קולומיה זו העיירה המפורסמת והידועה לתהילה עוד מימי הבעש"ט הקדוש זכותו יגן עלינו אמן.

יהודי זה, השוחט לק"ק טורין, לא היה בעל קומה גבוהה אלא אדם בינוני דל בשר. זקנו ארוך וחד שהשיבה התחילה זורקת בו. שתי פיאות לו ארוכות ומסתלסלות ויורדות משני עברי לסתותיו. היה לובש קפוטה ארוכה עד לכפות רגליו ומכיסו תבלוט "הפיציילה" זו המטפחת האדומה והגדולה עם הנקודות הלבנות אשר תשמש לו לכל. בה ינקה את הטבקא אשר תצטבר באפו ובה יצרור את "הזרוע והלחיים והקיבה", חלקו המגיע לו מהשחיטה. חלק הוא זה ממשכורתו הרשום לו בשטר השכירות "קונצס" אשר "הטובים" (טובי העיירה) חתומים עליו. ובמטפחת זו ישתמש בעת ברית מילה בה יעקוד ויקשור את הילד לפני הברית כי הרי מוהל העיירה הוא. ובשעת הדחק תשמש לו המטפחת גם לאבנט לתפילה. לרגליו זוג מגפיים גדולים ותמיד תסרח אחריו אחת מפרסות הברזל אשר לעקבי מגפיו. ובדרכו בחוצות העיירה ילך הלוך וצלצל ונשמע קולו בבואו אל הקודש, כלומר לבית הכנסת. וכשם שבעל עגלה טוב כאהרון לייזערס למשל יכיר מרחוק את פעמוני סוסיו, כן יכירו את השוחט לקול צלצול מנעליו ומרחוק כבר ישמעו את פעמי הילוכו. על ראשו "ביבערהוט", זו מגבעת שחורה בעלת שוליים רחבות מאד. לשבת יחליף את קפוטתו זו אשר ישתמש בה במשך כל ימי השבוע

ויחליפנה בקפוטת אטלס נוצצת ויחגור אבנט רחב על מותניו, ישים פוזמקאות לבנים לרגליו הנתונים בסנדלים (שיך־אין זאקאן). לראשו יחבוש שטרימל בעל זנבות מרובים ויתעטף "ברזבוליה" (כעין מעיל עליון) ואז יראה כאחד ה"גוטע אידען" (צדיק — אדמו"ר). הוא שימש בקודש כשוחט בשבע קהילות ואלו הן: טורין, לפושנה, שצורה, פריסלופף, זביקה, נבוסליצה וליחובץ. ואת קהילותיו יבקר ברכיבה. מספרים כי בשעה שלמד לרכב עלה על הסוס כשפניו לעבר זנבו של הסוס והאיץ בו "קיץ" בלשון שמאיצים שוורים בעבודתם. אבל עד מהרה למד את התורה הזו והיה לרוכב מצויין "קוזאק" ממש.

רוכב היה על סוסו של זכריה שליימס, זה הסוס הצנום ותשוש הכח אשר עצמותיו תבלוטנה מתחת לעורו הלבן. ושמואל דער רויטער היה פוסק עליו את פסוקו "הביטו וראו הוא אומר, כמה גדול וצדיק סוסו של זכריה. סוס זה מענה בצום נפשו משבת לשבת. בגדים לבנים ילבש ומסמרים בנעליו ינעל. ושום משקה לא יבוא אל פיו מלבד מים קרים. בחורף יעשה גילגול שלג וכל ימיו רק ישמש תלמידי חכמים". ועל אותו "צדיק" ירכב ויספק בשר כשר לאחינו יושבי הכפרים. לפני כל שחיטה היה עושה שעה ארוכה הכנות. תחילה היה הולך "זיך מיכין זאיין". ואחר־כך נוטל את ידיו חצי שעה ומתחיל להשחיז את החלף על האבן המשחזת ומנסה את החלף על בישירא, ואחר כך על אמת ידו. מנסה את סכינו ומעביר עליה את ציפורנו ובודק אם אין בה "אוגדת" ולפעמים גם ינסה על קצה לשונו.

והנה זה מעשה שטן, אם הביאו לשחיטה תרנגולת מפוטמת או אווז או בר אווז שמן, כדאי וראוי היה תחילה להבטיחו בחברת ביטוח. וחבל שחברות כאלה לא היו בנמצא בסביבתנו, על פי רוב עופות כאלו לא היו יוצאים כשרים מתחת ידיו. הוא היה מחמיר מאד. את דיני השחיטה היה מקיים בקפדנות יתירה, ואולי עוד לפנים משורת הדין. את העוף היה תופס, הופך אותו ולוחצו בין שתי רגליו ואת

החלף היה נועץ בפיו ויחזיקנו בשיניו. בידו האחת יחזיק בראש העוף ובשניה ימרוט את הנוצות אשר בצואר העוף במקום השחיטה. אחר כך יוציא מבין שיניו את סכינו המושחזת כהלכה ויעבירנה על צוואר העוף. יחזיר את החלף לבין שיניו ויבדוק את הסמנים של העוף כדת. יחזיק את העוף שעה קלה בידיו ודמו יזרום לתוך האפר אשר על האדמה, המוכן לצורך זה. רק אז יזרקנו מידיו ויכסה את דמו כדת. העוף יפרפר ולפעמים יעמוד על רגליו ויברח לנפשו כל עוד נשמתו בו ועתה לך ורוץ חפש אחריו. פעמים הרבה הטריף בקפדנותו המרובה עופות או שלא הספיק לשחוט את העוף די צרכו. בעלות הבית היו מתרעמות עליו ואומרות שעינו צרה בתרנגולות מפוטמות.

נעים זמירות היה והיה משמח אלוהים ואדם בתפילתו העריבה, ובזמירותיו היה משמח חתן וכלה בחתונות. היה חסיד נלהב מהדור הישן ובקי בשושלות משפחות הרביים כיהודי באשרי. הירבה לספר סיפורי מעשיות מצדיקי הדור ואת מעשיותיו סיפר בהתלהבות חסידית ובמתיקות יתירה. משפחה גדולה היתה לו, בנים ובנות. מהם כאלה אשר נתפסו לציונות. לגבי התנועה הציונית היה נייטרלי ולא התערב. לא תמך ולא הפריע. בעניין זה סמך על זוגתו זיסלה השוחטת אשר נכנסה ראשה ורובה למלחמה זו. לעת זקנתו עזבה אותו לאנחות זוגתו זיסלה ולאחר שגם ידר התחילה רועדת נאלץ לעזוב את השחיטה, מלאכת הקודש אשר עסק בה כארבעים שנה. כעת התמסר כול לתורה. היה מבלה רוב ימיו בתפילה עד אחר חצות היום יושב עטוף בטליתו ועטור בתפיליו ולוחש את פסוקי התפילה.

חשב לישב בשלוה ולבלות את שארית ימיו אשר כולם היו צריכים להיות קודש לד'. אבל רבות מחשבות בלב איש ועצת ד' היא תקום. הוא היה בין המגורשים הראשונים אשר גורשו מן העיירה יחד עם בנו הצעיר אהרון, בן זקוניו, זה הנער הנחמד בעל הפאות הבלונדניות הארוכות אשר הסתלסלו לו עד כתפיו. בעצם יום השבת לקחו אותם

והעבירום בראש חוצות, כפושעים פליליים, לדאבון ליבם של כל תושבי העיירה למקום אשר משם לא חזרו עוד.

אריביוסל

יהודי זקוף קומה ובעל צורה. פניו מאורכים במקצת, שערותיו לבנות כשלג. זקנו הלבן והארוך יורד לו על פי מידותיו ומוסיף הוד לפניו הפטריארכאליים. ובנשוב הרוח היה אותו זקן ארוך מתחלק לשנים ויוצר כעין "קרני הפרה" אשר בלוח הטעמים. בגדיו ארוכים היו ונקיים תמיד. בידו האחת החזיק את מקלו הבא בשנים ובשניה את מקטרתו, אותה "הליליקה" ארוכת הקנה אשר בלעדיה לא מש בימי החול אפילו ד' אמות.

כל תושבי העיירה ולהבדיל הגויים הסתכלו עליו ביראת כבוד בגלל הדרת פניו האצילים האומרים כבוד. כולם קוראים לו אריביוסל ומחוץ לעיירה קראו לו ר' יוסל טורענער בה' הידיעה. שם משפחתו היה פרידמן ומסופקני אם רבים הכירוהו בשם זה. זה גלוי וידוע לכל תושבי העיירה ששמו אריביוסל ואין לו שום שם או חניכה אחרת בעיירה. התואר "רב" התמזג ליוסל ויצא שם אחיד אריביוסל. רבים וביחוד מקרב בני הנוער היו קוראים לו ר' אריביוסל שהרי דודש הנימוס להקדים ר' לזקן ובפרט לזקן מכובד זה. איש צדיק וישר היה. בצעירותו היה מנהל בית עסק גדול של אחד מבעלי הבתים שבעיירה. לרגל מסחרו היה נוסע למרחקים ועד סיגעט העיר הגיע. היה מביא כל מיני סחורות ומיני סידקית. וכי תעמוד איזו בת ישראל לפני חופתה ובאה בלוית הוריה אל בית המסחר אשר ר' אריביוסל מנהלו ויזמינו אצלו את כל "השטפירונג" (בגדים וכלי מטה) של הכלה. אריביוסל רושם את הכל בפנקסו את הכמות ואת האיכות. יש לו כבר דוגמאות סטנדרטיות השוות לכל נפש. בדוגמא זו לא תחסר גם מגבעת עם גינה בוטנית בראשה או קישוטים משבעת המינים או סתם

פירות ונוצות וסיכות בצבעים מצבעים שונים. וגם פיאה נכרית לא ישכח להכניס ברשימתו. ובקי הוא בתסרוקתן של נשים. הוא יבחר פאה נכרית לכלה לפי טעמו. לאחת תסרוקת "מיקאדו" לשניה עם "קוניט" מאחוריה, ולשלישית תלתלים ולמהדרות "פריזעט" אשר חוטי המשי יבואו בה במקום השערות מפני החשש "שער באישה". כולם סומכים על מבינותו ואין מערערים עליו.

ככה עסק באמונה שנים רבות ולא ידע מחסור אבל בעוונותינו הרבים לאחר מלחמת העולם הראשונה כאשר הרבה בעלי בתים חשובים נהיו "ליורדים" נסגר בית העסק ואריביוסל נשאר ללא פרנסה. ומה לא יעשה היהודי בכדי למצוא טרף לביתו? הלך וניסה את מזלו במלמדות ובמקצוע זה עסק עד ליום מותו. כמעט כל ילדי העיירה היו מתלמידיו. וכי הגיע ילד לגיל ארבע כבר הכניסוהו לחדרו של אריביוסל ושם ישב עד אשר התחיל לומד גמרא ורק אז יוציאוהו מחדרו של אריביוסל וימסרוהו בידי מלמדים אחרים.

מלבד המלמדות ידע הרבה מלאכות אחרות אשר היה עוסק בהן לעתים בחדר בשעות הפנאי. היה כורך ספרים, זגג, מתקן מטריות, שוזר ציצית, מצייר "משנכנסים", לוחות שמירה ליולדות, סופר סתם בשעת הדחק, יודע לכתוב אותיות דפוס וככה "מדפיס" לוחות תפילות לבית הכנסת: "הודו", "כגוונא", "מודים דרבנן", "על הכל" ועוד. תלמיד חכם גדול לא היה אבל יראת חטאו קדמה לחכמתו. צורתו החיצונית ולבושו החסידי קפוטה ארוכה ופוזמקאות לבנים וסנדלים לרגליו עשוהו למה שהיה. הנשים האמינו בו כבאחד הגוטע אידען (אדמו"ר) והיו באות אליו "בשאלת חכם" בהתרת נדרים והטבת חלומות. ומעשה באחד היהודים, ר' אהרון שצורר, שמסר את סידורו לכריכה ושאל בתמימות האם רשאי הוא עד אשר תגמר הכריכה להשתמש בסידורה של אשתו רחל לאמור "בקרבן־מנחה" שלה, והאם לא יעבור בכך חלילה על האיסור המפורש בתורה לא ילבש

גבר שמלת אשה? או שלום יוסף־אביגדורס, בעל ה"אומני־בוס" שעגלתו היתה נוסעת בקביעות לוולובה, בא בשאלה תמה כזו, האם מותר לו לקחת את האשה רויזה על עגלתו? האשה רויזה היתה זה כבר כעשרים שנה גרושה והוא שלום בעל העגלה כהן הנהו ולכן בא לשאול אם הפסוק אשר בתורה אשה גרושה לא יקח אינו מתכוון על העגלה? כמובן שעל שאלות כאלו היה יכול לענות ולשמש מורה הוראה בישראל.

וכי יחלה אחד הילדים בעיירה תרוץ אמו אל אריביוסל שילחש לה על פלח השום לסגולה ("אבשפרעכען אקנא־בעל") נגד עין הרע. וזה נוסח הלחש:

בשם אלקים אלקי אברהם יצחק ויעקב, דוד ושלמה ואליהו. הנחתי את ידי ואלקים יזכנה בהצלחה. "בלכתי בדרך פגשתי בזקן אשר בגדיו ונעליו ברזל ושמו יוסף הצדיק שאלתיו: לאן אתה הולך — לפלוני בן פלוני (או לפלונית בת פלונית) כשם שאי אפשר לספור את הכוכבים ולמדוד את הים ולחבק את ההרים — כן לא תאונה לפלוני בן פלוני כל רעה. אם בא העין הרע על ידי אלמנה תקפח את כח ראייתה. באה העין הרעה על ידי בתולה — תאבד בתוליה. באה העין רעה על ידי עול ימים — ימס כחלב. באה העין הרעה על ידי אשת איש — תאבד את שמה הטוב. באה העין הרעה על־ידי נכריה — תמס כמלח וכו'.

את אותו פלח השום מסר לאשה שתמדח בו את ראשו של חולה ה־"עין הרע".

לרבים מבני העיירה היה אריביוסל משמש למזכיר, כותב להם את מכתביהם וקורא להם את המכתבים שנתקבלו בעבורם. כמו כן היו באות אליו הנוכריות אשר בעליהן עבדו במרחקים על מנת שיכתוב להן את המכתבים ותמורת זאת היו משלמות בביצים.

אריביוסל היה ה"בעל קורא" בעיירה. ו־"שליח צבור" לתפילת מוספים בימים הנוראים במשך שנים רבות. תפילתו היתה עריבה ונעימה ושמר בקפדנות על הנוסח הזדצ'ויבי

(שנים אחר מותו עוד התגעגעו רבים לתפילתו העריבה וקשה היה להסתגל לבעל תפילה חדש). הוא היה עוסק בכלל בכל מלאכות הקודש והרבה ענפים כאלה היו מרוכזים בידו. שמר על הערובין של העיירה, דאג למצה שמורה לפסח לכל העיירה, ותיקן את כל ספרי בית הכנסת ובית המדרש. פנקס הקהילה היה נשמר אצלו והוא שימש סופר הקהילה. כמו כן החזיק את תלושי ה"גאבעלע" המס שעל השחיטה. מוכר את השמרים של הקהילה שהכנסתם היתה קודש למשכרתו של הרב הדיין. ר' יוסל היה גם תופר התכריכים בעיירה. כי ימות מישהו באו אליו עם הבד והוא מתקין את התכריכים. בחברה קדישא לא השתתף מפני שפחדן גדול היה מטבעו ולכן קשתה עליו מצות ביקור חולים מפחד שמא ימות החולה ודמותו של הנפטר תלווהו על כל צעד ושעל. ובאמת היתה רווחת שמועה בעיירה שאותו החולה שזוכה לביקור מצד ר' יוסל לא ירד יותר ממטתו אשר עלה עליה. הוא פחד פחד מות את המות. אריביוסל היה דמות נעלה שכולה אמרה כבוד.
זכה להשיב את נשמתו למרומים טרם שבאה הפורענות הגדולה וקצרה את קצירה.

ר' דודיה געצילס

גבאי קופת ר' מאיר בעל הנס אשר על יד כולל "תפארת־צבי" של עדת מונקאטש ועשרה גלילות (בצירקען) אשר בעיר הקודש ירושלים וצפת תו"ת בבי"א כי"ר. יהודי בעל קומה גבוה ותמיר, זקן ארוך לו ומחודד, פיאותיו מסולסלות ומהודקות ללסתותיו.
מלאכתו — מנהל משקו הגדול של הגביר ר' אורי פיקעל אשר לו יערות ושדות ונכסים רבים. ר' דודיה גם צייד מצויין ויקלע אל השערה ולא יחטיא. היה זה מראה נאה לראות יהודי בעל צורה זקן ארוך ופיאות, לבוש בגדים ארוכים חסידיים מצוייד בקנה רובה על שכמו ואזור חגורת

כדורים, כשהוא עובר בחוצות העירה. בחוזרו מסיוריו ביערות ידכיב לפעמים את צידו על שכמו. יהא זה שועל או נמיה ולפעמים גם זאב. יהודי שומר יערות ויחד עם זאת שומר מצוות וקובע עתים לתורה לא היה חזון מצוי. מלבד היותו צייד עסק גם בדייג וזיכה את יהודי העיירה בדגים לכבוד השבת. נחלת שדה היתה לו והיה מעבדה לתפארת.

את בניו חינך לתורה ועבודה ולאחר שגמרו את חוק לימודיהם בבית הספר ובישיבות למדם מקצוע. את בכורו גציל עשה לטוחן בטחנות הקמח הגדולות אשר בעיר מונקאטש. את בנו משה לימד נהגות. יצחק היה לנגר, בתו צרנה לתופרת ושמואל התמסר ללימודים ויהי למורה בישראל.

ר' דודיה היה רגיל לחזור על האימרה „כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה". ועל אף זאת שפרנסתו היתה קשה היה שמח בחלקו, כי זיכה אותו ד' בבנים טובים יראי ד' ושומעים בקול הורים ומזרים. בניו נפוצו על פני כל המדינה לרגלי עבודתם ורק לימי החגים היו חוזרים הביתה אל חיק משפחתם ולא באו להראות את פני אביהם ריקם. איש כמתנת ידו כברכת ד' עליו הביאו לו מכל טוב. בנו בכורו גציל הביא לו מפרי עבודתו שק קמח וצרור כסף אשר חסך. משה כלי עבודה וכסף ויצחק אף הוא היה מביא לו סכום כסף ובמשך הימים ששהה בבית מוסיף איזה רהיט לבית. ושמואל אשר התמסר ללימודים היה מהנה את אביו בספר טוב וכמו כן בסכום כסף אשר היה חוסך משעוריו, או בתור „חזר בחור" בישיבות. צרנה דאגה למלבושים לו ולזוגתו שרה אשר היתה באמת לו לעזר, ולא כנגדו.

ומי ידמה לו ומי ישוה לו בשבתות ובימי החגים בעת אשר ישב בראש השלחן וסביבו בניו ויחד עברו על פרשת השבוע, תורה חומש ורש"י. ובימי החגים היו בבית חוזרים על הפיוטים ופרשו אותם באר היטב. היה זה אולי הבית היחיד בעיירה אשר שמו לב לפיוטים. תושבי העיירה נהגו כמנהג „זדיצ'ויב" אשר לפיו מדלג הקהל על היוצרות

והפיוטים ומקפידים יותר על התפילות לאמרם בהתלהבות חסידית.

דירתו היתה דלה ובמלחמת העולם הראשונה נשרף ביתו ונשאר לו לפליטה המחסן והרפת. את המחסן ההוא הכשיר לדירה ארעית. כל המשפחה דרה באותו חדר יחיד אשר גם המטבח והתנור לאפיית הלחם בו. אבל מסודר היה החדר ומקום בו לכל חפץ. חפצים שלא הספיק להם המקום ניתלו על הקיר. כן תלו מספר כסאות ומנורות החנוכה ועוד חפצים על הקיר מחוסר מקום מתאים אחר.

בין רהיטיו הדלים לא חסר גם ארון ספרים קטן עשוי מארגז פשוט ובו ספרים שונים כמו "חוקים", משניות וגם ספר יוסיפון התגלגל לשם. אפשר היה גם למצוא בין יתר הספרים את שירי ביאליק וספרי מנדלי ושלום עליכם אשר הכניסום בניו לבית. ר' דודיה לא ראה בזה שום סתירה.

חבר היה בחברה משניות וסיים יחד עם אנשי החברה פעמים בשנה את ששת הסדרים.

פעמיים בשנה היה עובר את העיירה ואת כל סביבתה ומוריק את כל הקופסאות של קופת רבי מאיר בעל הנס. צורד את הכסף במטפחת אדומה ומעביר את הכסף למונקאטש ומשם העבירו את הכסף בין השאר לירושלים לארץ הקודש לטובת עניי הכולל (רכוש הכולל מגרש גדול בירושלים סמוך לשכונת רחביה ובו מספר בתים ובית כנסת. גרים בבתים אלה כמה משפחות מיוצאי קרפטורוסיה).

ר' דודיה חסיד נלהב היה ולימים הנוראים היה עולה להקביל את פני רבו הצדיק מזדיצ'ויב אשר משכנו היה בורעצקי ואחר כך במונקאטש. אהב את ארץ ישראל בכל לבו ובקבלו אתרוג מארץ ישראל היה מחזיקו בידו ורוקד עמו מרוב שמחה. התכונן אף הוא לעלות לארץ־ישראל אבל לא עלה בידו להוציא לפועל מחשבתו מפני שקדמו הצורר והגלהו, ומת שם על קידוש השם.

את שמו הפרטי לא ידעתי ופשר הכינוי קולאק לא אבין. רק אחת אזכור כי בשם זה קראו לו, וכנראה ירש כינוי זה מאביו. כי גם אביו נודע בשם זה. וגם על זאת אעידה לשמע השם "קולאק" לא הקפיד, כנראה שניחא היה לו. ללא ספק היה לו גם שם פרטי ושם משפחה ואף על פי כן קראו לו דער קולאק, ותיקו...

יהודי בגובה בינוני היה, בעל זקן ארוך סמיך ושחור עם שתי פיאות ארוכות וישרות מתוחות כמידת הרצועות שבתפילין של ראש. לבוש קפוטה שהיתה אולי פעם שחורה אבל צבעה הפך לחום מרוב שנים וימים. חבוש מגפים גדולים ומכנסיו תחובים לתוכם. בראשו כובע רחב שולים והסרט שעליו נעלם זה מזמן ורק מקומו עדיין ניכר. מתחת לקפוטתו ילבש חזייה גדולה ובאחד מכיסי חזייתו יחזיק שעון מטיפוס ישן נושן הנמתח עדיין על־ידי מפתח קטן. גם השעון וגם המפתח קשורים לו לחזייתו יחד בשרוך נעל. בעל בית כשאר בעלי הבתים שבסביבה היה, ולו גם נחלת שדה, סוס ועגלה. את שדהו מכר ונתן שילוחין לבתו. בביתו שלט שר האש. בסוף תשש גם כוח סוסו מרוב שנים והוא יצא נקי מנכסיו. באין ברירה התחיל עוסק במלמדות, ולפי שאין נביא בעירו השכיר עצמו בתור מלמד לק"ק טורין. במסירות נפש עסק במקצוע זה ומקום "החדר" שלו היה בעזרת הנשים של אחד מבתי הכנסת. הוא היה זורק מרה בתלמידיו ומדי פעם בפעם מפעיל עליהם את רצועת העור שלמכנסיו כדי ללמדם לקח ודרך־ארץ. יהודי זה אשר לפי צורתו החיצונית נראה היה כבטלן, מקפיד היה הקפדה יתרה על נקיון בגדיו ולבוש תלמידיו. עינו היתה פקוחה על תלמידיו מראשית "הזמן" ועד אחרית "הזמן" גם מחוץ לכותלי "החדר", ולכן העריכוהו ה"בעלי־בתים" הורי התלמידים.

מלבד המלמדות היה עוסק בעוד כמה "מקצועות" צדדיים. היה בעל תפילה בחסד עליון בעל קורא מצויין אמן לציור

לוחות "מזרח" ו"משנכנסים". אף לוח "ברכה אחרונה" צייר לבית הכנסת. על ידי לוח זה נתפרסם ברבים מפני מעשה שהיה. פעם תבע את וואלף רפאלס לדין תורה משום שלא שילם שכר לימוד בעד בניו עוד בשנים שעברו. וואלף רפאלס זה לא היה תלמיד חכם ולא ידע איך לטעון בפני הדיין, בטוח היה שלא יזכה בדין. במקרה ביום ו' בהיותו במקוה קלטו אזניו שיחה שהתנהלה בין הקולאק לבין בעל בית אחר ששאלו בדבר המשפט. הקולאק אמר שבטוח הוא בצדקתו וכי יצא פסק הדין לטובתו. והוא רק חושש שמא וואלף רפאלס יטען בפני הרב אין־לי, במקרה כזה כבר אין שום סיכויים להוציא ממנו אי פעם את כספו. וואלף רפאלס "התנפל" על המילים האלו כעל מציאה. בבואו לפני הדיין ר' יצחק טען את טענתו 'אין לי'! ור' יצחק הדיין שיהודי פיקח היה הרגיש בדבר שוואלף רפאלס לא טען טענה זו מדעתו אלא שמע אותה מאחרים והוכן לטעון ככה, ויתכן מאד שגם אינו מבין את פשר הטענה. התחכם עליו ר' יצחק הדיין ופנה אליו בזו הלשון: "'אין־לי' היא באמת טענה מצויינת, אולם תחילה תשליש אצלי את הסכום". ותיכף ומיד הוציא וואלף רפאלס את אמתחתו ושילשל לידו של הרב את הסכום. אחר־כך חייב אותו ר' יצחק בתשלום החוב. באין ברירה קיבל עליו את פסק־הדין אבל עברתו שמר לרב ולקולאק. התנקם בו וואלף רפאלס ומחק את שמו מעל לוח המזרח וברכה אחרונה. ומוכן אני להעיד שהן „המזרח" על שני אריותיו, שדמו יותר לחתולים מאשר לאריות, והן לוח על המחיה מעשה ידיו של הקולאק היו, ורק וואלף רפאלס חיבל בהם. אולם על ידי אותה מחיקה נמחק גם קוצו של יוד מהשם אשר בברכה האחרונה ועתיד היה וואלף רפאלס ליתן הדין על כך. ומעשה החבלה של וואלף רפאלס אשר גרם לחילול הקודש ולמחיקת שמות וביניהם שמות קדושים אשר אינם נמחקים ופרשת עונשו אשר לא הרחיק לבוא מידי שמים היה ידוע ומפורסם בכל הסביבה. גם את מות בתו רבקה

שנקטפה בדמי ימיה תלו באותו החטא! רק אז נודע ברבים שהקולאק לא אדם פשוט הנהו. וכבר נאמר עליו ועל הדומים לו הזהרו בתלמידי החכמים שנשיכתם — נשיכת עקרב ולחישתם לחישת שרף.

יהודי זה, הקולאק, ירא שמים היה ובתמימות התהלך עם אלוקים ואנשים. הגיונו הישר חייבו להיות חובב־ציון. כמובן שהשם ציון היה אצלו הרבה יותר נעלה וקדוש מאשר זכריה יוסף לייבס שהיה החלוץ הראשון שבסביבה והתגלגל כחמש שנים בקיבוצי ההכשרה עד שכינוהו בשם מקורי החלוץ הנצחי "דער אייביגער חלוץ". אצל הקולאק ציון ואורייתא וישראל, הכותל המערבי והמעבר־יבוק חד הוא. לא הבדיל במושגים האלה. מתוך אותה סיבה גם שקל את השקל הציוני מדי שנה בשנה. ומפני מעשה שהיה חדל לשקול את השקל וכמעט שנהפך מאוהב לאויב ולמתנגד מושבע לציונות.

ומעשה שהיה כך היה. באחד הימים בא שליח מארץ־ישראל למדינה. הוא שמע שבסביבה קיימת איזו עיירה נידחת אשר אומרים עליה שהיא חלק מארץ־ישראל על אדמת הגולה. למעשה עיירה ככל העיירות שבסביבה אבל יתרונה הוא בזה שספוגה אוירה ורוח ארצי־ישראלית והד השפה העברית נשמע בראש חוצות ונשאת היא על שפתי עוללים ויונקים. לכן נחפז ובא אל אותה פינה נידחת לראות במו עיניו את אותו הפלא הגדול.

בבואו לעיירה רעשה כולה. רבים יצאו לקראתו, וכמובן שלכבוד ארץ־ישראל התכוונו בכך. שליח זה שהה בעיירה כשבוע ימים. נאספו סביבו כל בני הנוער ובאו לשמוע ולקבל דרישת שלום ישירה מארץ־ישראל. גם שירים חדשים הביא עמו ולמדם ועדיין מצלצל בזכרוני אחד משיריו. "פז כולה רז כולה אדמת הסגולה מרוחמה ועד מטולה. ובין פה ושמה מרובה השממה אך בידינו תפרח אדמתנו". שיר זה היה לשיר החביב על כולם ואף ר' דוד לייב ניסה לנגן בניגון זה את ה"לכה־דודי" בעת קבלת השבת בבית

הכנסת. וגם ליבלה הקטן בנו של יעקב שמואל הסנדלר שעדיין היה מוטל בעריסה היה מפזם לו: "פאסקודה ראסקודה סדולה מטודה".

באחד הימים עבר השליח על יד בית הכנסת ומתוכו בקע קול תורה. ילדי ישראל חזרו על פרשת השבוע. פרשת דברים קראו ותרגמו ואלה דאס זענען / הדברים — דיא שטראף־רייד / אשר — וואס / דבר — האט געטען רעדען / משה — דער משה / אל — ציא / בני ישראל — דיא אידען /. דברי תורה אלה שיצאו מפיות תינוקות של בית רבן ונאמרו במתק לשון משכו את השליח להכנס פנימה ולראותם פנים אל פנים. הרבי קם ושש לקראתו ונתן לו שלום ותיכף שאלו: "מאין יהודי?"

"מפתח־תקוה אני", ענה השליח.

"ואיפוא פתח־תקוה זו נמצאת?"

ויען השליח: "פתח־תקוה בארץ־ישראל".

„עוד לא שמעתי על מקום כזה בארץ־ישראל. אני מכיר מקום בשם ירושלים, חברון, צפת, טבריה, עשתרות קרניים, קדש־ברנע, חוות־יאיר, פתח־תקוה מימי לא שמעתי מן הסתם אתה מפלשתינא ולא מארץ־ישראל".

"הרי פלשתינה וארץ־ישראל היינו־הך הם אותו דבר ממש".

"זה לא יתכן" ענה המלמד. "אין זה המקום אשר אליו נוסעים יהודים יראים. ואף־על־פי־כן מוצאים חן בעיני הציונים אשר אומרים להקים מדינה בעבור היהודים. תאמר בבקשה האם זאת אמת שבפלשתינה גרים רק יהודים ואין שם גוי אפילו "לרפואה". ומה באמת עושים בלי שבת־גוי ולמי מוכרים שם את החמץ?"

ענה השליח: "ארץ־ישראל נקראת בפי הגויים בשם פלשתינה לזכר ארץ הפלישתים, אשר משם יצא גלית הפלישתי. באותה ארץ־ישראל גרים גם הרבה גויים ערבים וישמעאלים".

"והרי הישמעאלים הם תורכים", ענה המלמד "ממש כמו שכתוב במכירת יוסף והנה ארחת ישמעאלים — טערקען".

ענה השליח שהישמעאלים הם לא התורכים אלא הערבים, כפי שמצאנו אצל אברהם אבינו ע"ה שחשב את המלאכים לערביים שמשתחווים לאבק רגליהם. ומכיון שהשליח הביא לו אף הוא ראייה מן התורה נכנסו קצת הדברים ללבו ואמר:

"נניח שפלשתינה זו היא ארץ אבותינו וארץ־ישראל ופלש־תינה חד היא ואתם הציונים מחיים את המדינה ומחזירים את העטרה ליושנה. הכל זה טוב ויפה, אבל תלבושת זו שאתם לובשים אינה מוצאת חן בעיני היא אינה יהודית" אמר בהצביעו על החולצה הרקומה שהשליח היה לבוש.

ענה השליח: "אני בא כעת מארץ־ישראל ואף גוי אחד אינו לובש כזה שם".

והמלמד בשלו: "זה אינו לבוש יהודי. אבותינו לא לבשו לבוש כזה ואם אתם מתיימרים להחזיר את העטרה ליושנה עליכם לחזור גם ללבוש היהודי המסורתי. לבוש שלך הוא 'חוקות־הגוי'".

"ואיזה הוא לבוש יהודי דווקא?" שאל השליח.

אמר המלמד: "ואם אוכיח לך מן התורה שיהודי צריך לילך בלבוש מסורתי ארוך ולא לפי חוקת הגוי תודה לי?" בהחלט ענה השליח.

אז הוציא המלמד מבין ספריו חומש "בית דויד" עתיק יומין ועל השער מצויירים משה ואהרון בבגדים ארוכים. "נו רואה אתה כך היו אבותינו מתלבשים. וכשאתם באים לארץ העבר הרי עליכם גם לשוב אל הלבוש היהודי העתיק". "מחל נא לי" ענה השליח — "תואיל בטובך לפתוח ספר אחר ושם תמצא את אותו משה רבנו ממש, אותו משה רבנו בלבוש אחר".

ענה המלמד — "נו אם כבר אינך מאמין במה שכתוב בתורה הקדושה הרי אתה כבר אפיקורס, ואם כזה אתה שוב אין לי דין ודברים עמך". ואל הילדים פנה: "המשיכו לחזור בני. ואלה הדברים אשר דבר משה אל בני ישראל", ומאותו הזמן חדל לשקול את השקל.

התמונה לא תהיה שלמה אם לא נזכיר כאן גם אותו. יורקה זה גוי ככל הגויים הן בלבושו והן בשיכרותו ובהילוכו. שערות ארוכות לו כלשאר הגויים בני גילו. מכנסי בד צרים ומהודקים ילבש לבשרו. כותנתו בד עבה ובה כפתורים מצבעים שונים. לראשו כובע ציידים ירוק ומקושט בפרח מלאכותי מניר. חגור הוא חגורת עור רחבה ו"פוסטולעס" לרגליו הוא נעול. לועס באגו ויורק כשאר הגויים. יכול הוא לשבת שעות על שעות ללעוס ולירוק ושוב ללעוס ולירוק. ואם גוי הוא כשאר הגויים, למה זה איפוא נכניסו דוקא בין כלי הקודש של העיירה? להבדיל בין טומאה לטהרה בבית יראתם הנהו יורקע הצרקבניק ממלא תפקיד נכבד, המצלצל בפעמונים ביום אידם. וכשימות אחד מהם מיד יתן קולו בפעמונו. וכי תקום סערה וענגים כבדים יכסו את שמי העירה תיכף יפעיל את פעמוניו ויצלצל בהם „להפחידם" כביכול ולפזרם לכל רוח. אבל במה זכה בכל זאת להמנות בין הכלי קודש שלנו דוקא?

ובכן מיוחס גדול הנהו גוי זה. אביו ואבי אביו וכל משפחתו ה"שבת־גויים" של העיירה היו מזה דורות והרבה תפקידים "חשובים" היו לו: מכבה את הנרות בבית הכנסת בליל שבת אחר התפילה; בימי חורף מסיק את התנורים בבית הכנסת ובבתי העיירה; מוריד את פמוטי הנחושת מהשול־חנות בשבת. על ידו עוזרות אשתו נשטאשא ובנותיה וכלותיה. מלבד זאת היה יורקה "הקונה הכל" את החמץ בערב פסח של כל הקהל. וכי התכוננה איזו מבכירה להמליט אצל אחד מהבעלי בתים והיה חשש שתמליט בכור היה יורקה קונה את המבכירה למראית עין. ואם במקרה שכח מישהו למכור את מבכירתו לפני ההמלטה, או שטעה בחשבון והמליטה לפני הזמן, היה יורקה זוכה בבכור זה במשיכה. היה מארגן לו את הפמליה "שבת־גויים" שלו ומוציא בלילה את הבכור מהרפת ואין פוצה פה ומצפצף. ידע יפה שעל מעשה זה לא יתבעו אותו הפעם לדין, כשם

שתבעו את בני פטרו כשנתפס בגניבת ביצים מלולה של עטיה וואלפס. כאן זכה במציאה כשרה בלי טירחה יתירה ובלי כל פחד.

ובבוא יום הקדוש והנורא היו ידיו עמוסות עבודה. מליל כל־נדרי עד אחר תקיעת השופר בסוף תפילת נעילה לא עזב את כתלי בית הכנסת. עובר בין השולחנות שלפני קהל המתפללים אשר עליהם דולקים מאות נרות הנשמה התקועים בחול בסידי בישול ישנים ונקובים, מהם נרות שעווה ומהם נרות פאראפין לבנים. ויורקה היה שומר עליהם שלא יגרמו ח״ו לשריפה. מיישר את הנרות שהתעקמו מרוב חום. מידי פעם בפעם בודק את הכיור וממלאו מים לפני כל ברכת כוהנים. עולה גם לעזרת הנשים ועושה גם שם תיקון גדול. ולאחר שגמר את עבודותיו יתכנס בפינתו אשר ב״פוליש״ לשעה קלה וילעס את הבאגו לעוס וירק.

הוא ידע כמה ניגונים וקטעי תפילות אשר הספיק במשך עשרות השנים ללמוד מהשמיעה ומאד העריץ את ר׳ יוסל ואמר עליו שהוא סוויאטע (קדוש). יורקע דיבר אידיש עסיסית וידע לערבב בה אימרות בלשון הקודש ושיחות תלמידי חכמים. ידע את כל המליצות אשר המוני העם משתמשים בהן. כל תושבי העיירה אהבוהו והילדים היו רגילים לקרוא לו ר׳ יורקע. ואם העיז אחד הילדים לקרוא לו בשמו בלבד מבלי להקדים את ה״ר׳ לא רצה יורקע לסלוח לו וצעק באידיש: ״הוי שייגץ נישט דא קאיין דרך ארץ״. סופך יהיה מר, סופך שתשתמד וכולנו נקרא עליך ״כן יאבדו״!

פעם שאלוהו באחד מימי השבוע ר׳ יורקע למה זה אתה מצלצל בפעמונים הרי לא חג הוא לכם היום? ענה לתומו באידיש: גויה נתפגרה איזה רחמנות על השרצים.

בפסח היה מתפאר, כעת רכוש כל הקהילה בידי, הרי חתמתי כבר על השטראקע מחילה (שטר מכירה).

פעם נכנס לביתו של אחד הבעלי בתים ומצא שם גויה אחת אשר היתה רגילה לשלוח ידיה ברכוש זר, פנה יורקע

לבעל הבית ואמר לו בזו הלשון „השגח" (רויאת אויף דיא ערילעסטע זיא זאל עפעס ניט אוועק לקכענען וויל זיא האט לאנגע ידים). ופעם בדברו עם ר' אורי פיקעל שהיה יהודי נכבד וזקן ובא בשנים, אמר לו: "ר' אורי יודע אתה אני להבדיל בן אותו גיל כשלך". כשהיה מדבר אודות יהודי וגוי כאחד היה משתמש תמיד במלה להבדיל. היה מקבל משכורת קבועה שנתית מהקהילה וזה מלבד שהיה מקבל מבעלות הבית בעת אשר הסיר את הפמוטים מהשולחנות בשבתות ומסיק את התנורים. עקרות הבית היו מכינות לו בכל יום ששי חלות קטנות קלועות "קאליצליך" שאפו במיוחד בעבורו. ולמותר להזכיר שגם כוסית יי"ש. את החלות היה שם מתחת לכותבתו לא כן את כוסות היי"ש, אותן הפך ישר לתוך גרונו ועל כן היה מידי שבת בשבתו מבושם וריח היי"ש היה נודף ממנו עד תחום שבת. ואז ישיר יורקע בחוצות העיירה ה"שומר שבת" ויום זה מכובד מכל ימים. נעם אשטעקען אין באגרובאיהם.

מלבד מתנות פורים וים טוב ובעד קנית החמץ לפסח היה מקבל מתנות בכל שמחה יהודית, אשר בה היה תמיד בין המחותנים הראשונים.

הקהילה המפוארת טורין נחרבה וכל ה"כלי קודש" שלה הוגלו והושמדו. והוא יורקע כנראה היחידי מה"כלי קודש" שלה שנשארו לפליטה. זכות היותו גוי עמדה לו. ואם עדיין בחיים הוא אזי בודאי באחת השבתות לפנות ערב יתכנס באחת הפינות אשר בחצרו ויפסיק לרגע קט מללעוס את הבאגו, יגרד בפדחתו ובין שערות ראשו הארוכות ויאמר לעצמו: "אוי פרופאלו מינולי דוברי צ'אסס' אניקדע סיא נע ווערטאוט". חסל, נגמרו הזמנים הטובים שלעולם לא ישובו עוד. ויחזור ללעוס ולירוק כדרכו...

אנשים ונשים

ר׳ שמואל האדמוני

כשהכרתי את ר׳ שמואל דעם רויטען, כבר היה יהודי זקן בא בימים בעל שערות שיבה וזקן לבן כשלג. למרות זאת קראו לו האדום (״דער רויטער״). יתכן שבצעירותו היו שערותיו אדמדמות ומכאן השם, אבל זו אינה ראייה. בעיירתנו היה גם יהודי בשם ״הערש השחור״ (דער שוורצער) וגם הוא שערותיו לבנות היו ואף על פי כן היה מכונה דער שוורצער, כלומר השחור. כשם שלר׳ יעקב וועלוויס קראו הקצב ולא היה אלא פושט עורותיהן של בהמות שחוטות או נבלות. אנו למדים מכאן שאין להביא ראיה משמות אלה. לפיכך חייבים אנו לנסות לפענח את מקורו של כינוי זה בכיוון אחר המתקבל על הדעת.

ר׳ שמואל דער רויטער זה אוהב היה את ״הטיפה המרה״ ולא התנזר מהיין. כשהיה הופך כוס יי״ש לגרונו היה מוזג לעצמו מיד כוס שניה באמרו: משעה שלוגמים כוס יי״ש נהפכים לאדם אחר והרי גם האחר זקוק לכוסית יי״ש. בכלל היה דורש כל מיני דרשות ומאמרי חז״ל בשבח היין. למשל ״אני לדודי ודודי לי״. ראשי תיבות אלול ואל תקרא אלול אלא ״אויהעל״ עירו של הבעל ״ישמח משה״ המפורסמת ביינה המשובח אשר במדינת הגר. אף הוא היה מפזם לו פזמונים בלשון הקודש בשבח היין:

כשהיין עולה ביוקר תשתה בערב ובבוקר
כשהיין עולה בזול תשתה בשבת ובחול.

מצא ראייה במסכת אבות שמצווה לשתות: ״בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכולה בה״, לבקבוק יין הכוונה ומכאן המאמר. במיוחד היה מחבב את היין האדום. סמוכין

לחיזוק דעה זו מצא לו בתורה: "הרי גם עשיו מכר את בכורתו ביין אדום דוקא. שנאמר: "הלעיטני נא מן האדום האדום הזה". וכלום מסתבר שאדם כעשיו ימכור בכורתו בנזיד עדשים? אבל לא כן הדבר כשהמדובר ביין, ועל כן נקרא שמו אדום. ועתה אתם יודעים כבר למה שאני נקרא "דער רויטער" כלומר האדום. אולם אל תקבלו חלילה את הרושם ששמואל דער רויטער היה שותה לשוכרה. לא ולא, הוא ידע לשמור על המידה. וכמו כן ידע שלכל זמן ועת לכל חפץ. וכאשר שאלוהו מתי העת לשתות היה עונה לתומו שרק פעמים בשנה. בקיץ ובחורף. זהו העת לכל דבר. ועל חצי הפסוק השני ו"עת לכל חפץ" היה אומר שמן הנכון הוא וגם לא יזיק אם בביתו תלין חבית קטנה יי"ש ("אגוטער אנטאליק ברונפען") — כלומר מקום לכל חפץ אשר אפשר לשמח בו אלקים ואדם.

יהודי זה היה זקן חביב על הכל ונאמר עליו אשרי אדם שמח תמיד. למרות גילו המופלג לא היה עליו פחד המוות. כדי לבדח ידידיו היה מזמינם לביתו והיה מקביל את פניהם כשהוא לבוש תכריכיו שהיו שמורים בארגזו זה שנים רבות. שותה היה עמהם ל"חיים" ומציץ במראה התלויה על הקיר לראות עד מה הולמים אותו תכריכיו.

בנים היו לו באמריקה והם כלכלו את שיבתו בכבוד. דאגות פרנסה לא היו לו לעת זקנתו. היה רגיל לטייל בעיירה ולבקר בבתי ידידיו וידידותיו משנים קדמוניות, ולספר להם כל מיני זכרונות וגוזמאות, למשל על משפחת הצועני מלפושנה, ה"לופושנער ציהאניו". ספורים אלה בודה היה מלבו, ומספרם בדצינות, מבלי להעלות חיוך קל על שפתיו.

לעתים אפשר היה לראותו יושב על מרפסת ביתו, עוצר בדרכם את העוברים ושבים ברחוב ונכנס עמהם בשיחה. ואם מצא אחד אשר פניו היו מועדות לפוסטה היה אומר "אף אני מחכה לפוסטה, הן הגשתי בקשה להארכת הפספורט שלי" ומסתכל כלפי מעלה ועונה לעצמו, ומכיוון שלא קבלתי עדייו כל תשובה רשאי אני לשבת בשלוה ולחכות

כחוק. היה מקפיד על נקיון מלבושיו. בשבת היה חובש שטרימל ולובש קפוטה כשאר יהודי העיירה בני דורו. שיניו כבר נשרו מזמן ולכן היה אומר: לו ידעתי שאחיה עוד עשר שנים הייתי מכניס לפי שיניים תותבות, אחרת — חבל על הכסף.

בענייני הקהילה כגון גבאות, לא התערב. זה מכבר יצא מעניינים אלה. במחשבתו כבר היה מרחף בעולמות אחרים שכבר עברו חלפו. רק חי את חייו השלווים והשקטים שמח בחלקו ונהנה מעולמו של הקב"ה. נהנה מחום השמש וצוחק ליום אחרון.

בבוקר בהיר אחד קרא לבנו ולנכדיו ולניניו ולכמה מידידיו הותיקים חברים בחברה קדישא, וכשהתכנסו סביבו אמר להם "קבלתי זה הלילה 'הודעה' שאין מאריכים לי יותר את הפספורט ואין נותנים לי יותר תעודת הרשאה ("אויפנטהאלט") לשהות במקום אף לעשרים וארבע שעות ועלי להתכונן לדרך. לאמיתו של דבר איני מצטער על כך שעלי ללכת בדרך כל הארץ שהרי זה סופו של כל אדם. אולם דבר אחד מצערני, בודאי יאמרו אנשיכם אחר מותי מילא, לו רק לא ימות אדם יותר צעיר. מסר את צרור כספו (הפינטעל) אשר היה תלוי לו בשקית על צווארו לבנו, וציוה עליו לחלק חלק הגון ממנו לעניים בעת אשר יוציאו את מטתו מהבית. וכן ציוה לעשות למטלטליו לרבות הכרים והכסתות. לאנשי החברה קדישה אשר נמנו בין חבריו ציוה בצוואתו בקבוק יין משומר עתיק יומין מכרמי אונגריה המפורסמים. בנו הצעיר לייזער שמילס אשר גילו אף הוא היה כבר למעלה משבעים, הבטיח לו בתקיעת כף ובנקיטת חפץ לעיני העדים למלאות את צוואתו. ולאחר שנפרד מכל מקורביו קרא את הוידוי בפעם האחרונה. ישר את גופו במיטה, תיקן את זקנו, הסב את פניו לקיר ונרדם כשבת צחוק וחיוך על שפתיו, כאותו ילד שעשה מעשה קונדס ונהנה ומחייך שעוד מעט יתגלה מעשה הקונדס שלו. ככה החזיר את נשמתו למלאך הממונה.

וכשאנשי החברה קדישא הודידוהו ממטתו והשכיבוהו על הרצפה, כיסוהו בקפוטתו השחורה והדליקו נויות למראשותיו. חיפשו בין מטלטליו ומצאו בקבוק יין משומר אשר השאיר להם בצוואתו. נמצאו גם כוסות והם ניזדרזו למלא אותן, ואחד אחד טעמו מהן. וכשלגם האחרון הסתכלו אחד בפני חברו ומלאו פיהם צחוק. אכן נודע הדבר, נתגלה הסוד, הזקן טמן להם פח. השקה אותם מ״ר פשוטו כמשמעו. מעשה זה מפורסם היה בכל הסביבה ורבות דיברו על כך. וכל זאת עשה בכדי ששיחת היום תהיה מאותו המעשה וממילא לא יגידו אחר מיטתו אל ימותו צעירים הימנו.
כבן מאה היה במותו.

הכוהנים

את ר׳ דוד כ״ץ השדכן והבדחן של העיירה לא הכרתי כיוון שהחזיר את נשמתו ליוצרה עוד טרם שבא המלאך וסטר על אפי והשכיח את כל התורה אשר למדני. אך שמעתי על אודותיו רבות, כי זכרו חי עוד שנים רבות בעיירה אחרי מותו. ופזמונותיו היו מושרים בכל השמחות בחיקוי אורגינאלי והיו גורמים הנאה מרובה למאזינים. ומי לא יהנה בשעה שר׳ עקיבא פריליך היה עולה על השולחן ומשמיט את מגבעתו לצד, עושה תנועה כאילו מקריב לאפו ״קרבן״ מנה גדושה של אבקת ״טבקה״, מכניס את אצבעותיו לבין שערות זקנו וסורק אחת למעלה ושבע למטה. ור׳ עקיבא לא התכוון בזה לא למעלה ולא למטה אלא לחקות את תנועותיו של ר׳ דוד הבדחן. ולאחר זאת גנח בגרונו פעמים מספר כקי־כקי־כקי ופתח בפזמונו הישן נושן של ר׳ דוד וחיכה אותו בדייקנות נמרצת ״איך צינד אהן דיא הבדלה דיא לאנגע דיא שמאללע פייל אייך מיהר אהן דיא קעשענעש מיט אפילע וועך״ וכמובן שבדחנותו של ר׳ עקיבא פריליך עלתה על של ר׳ דוד.

ר׳ דוד, שפרנסתו הייתה מאד מצומצמת, עסק גם בשדכנות ואותו מזל רדף אחריו גם במקצועו זה. ושמואל דער רויטער היה פוסק עליו את פסוקו "הידעתם רבותי למה זה קוטיה הזקן זכה לאריכות ימים ושנים למרות שבביתו לא תמצאו מזון שתי סעודות — היות ור׳ דוד שדכן הנהו, וכמה הוא צריך להתרוצץ הלוך וחזור מהכא להתם בדבר שידוכין עד אשר המזווג זיווגין שבשמים נותן אף הוא את הסכמתו לשידוך זה. ומכיוון שסחורה עוברת לסוחר הן בנות צעירות עד גיל שש עשרה שבע עשרה ולמעלה מגיל זה הן כבר בוגרות ועליהן נאמר אוי לו לאדם שבניו נקבות. ובמקרה כזה תפקידו של השדכן היה לגרוע משנותיה של הכלה המוצעת ובאופן כזה היה אוגר לו "שנים" אלו אשר הוריד מהכלות "הזקנות" וכאן סוד אריכות ימיו.

ולהפך, בשעה שהוא מציע שידוך הרי השאלה הראשונה היא מה יש לכלה? ובאמת מה היא הנדוניה שיש לבת טורין? שתי עזים, בית בלי גג, דריסת רגל ביער שעציו נכרתו מכבר. וידוע הפתגם בלא כסף אין חתונה. במקרים כאלה היה נאלץ השדכן להבטיח ולהוסיף יותר "משלו" ועל ידי כך מתרוקנת קופתו ולכן הוא עני ואביון".

לר׳ דוד זה היו בנים ובנות. אחת חייה זלדה שמה. היא היתה אשה קטנטונת בעלת עינים טרוטות וכן כל ילדיה נמוכי קומה ואדומי שערות. בנה יענקעלע זכה לעלות לארץ ישראל על ידי עלית הנוער למרות שגילו היה כבר קרוב לשלושים. נמוך קומה היה בלי חתימת זקן ובמכנסיו הקצרים דמה לילד ועל ידי כך הערים על פקידי העליה האנגלים וזכה להכנס ארצה באופן "ליגאלי". הבת השניה של ר׳ דוד היתה מכונה בשם יודעש מפני מעשה שהיה. פעם נכנסה לחנותו של ר׳ יוסף פיקעל חבושה כובע עם נוצה ואת מעילה החזיקה על ידה. ובאותה השעה ישב שם ר׳ שמואל דער רויטער והרי הוא היה ידוע בתור לץ. פנה אליה באשכנזית מנין באה העלמה? על זאת ענתה הבתולה: דבר עמי "יודעש" כי אינני מבינה גרמנית. מאותו זמן היו

קוראים לה בשם יודעש. את השלישית לא הכרתי. כנראה היו לו גם שני בנים. את האחד הכרתי והוא ר׳ ישיע פאליק הכהן יעקובוביץ קצב דק״ק טורין. שם משפחת אביו היה כ״ץ ומכיוון שהשם כ״ץ הוראתו באשכנזית היא חתול וחתול באוקראינית ״קוט״ ומכאן חניכתו ״קוטיה״. אולם כיוון שלבנו ר׳ ישיע ולבניו לא נעם השם קוטיה שינו את שמם ליעקובוביץ, אותו שם שרוב משפחות העיירה נקראו בו.

ר׳ יהושע יעקובוביץ היה יהודי בעל זקן עבה, בעל קומה בינונית וקולו היה דק וצרוד. בן תורה היה ולאחר מותו של ר׳ יוסל היה לבעל קורא. ושמעתיו פעם שהוא ברך את החודש. וכשלא התחשק לר׳ יצחק הדיין לעמוד לפני התיבה ולקבל שבת היה זוכה לקבלת שבת זו ר׳ שיעה פאליק הכהן.

ביתו היה למופת, שרר בו שלטון פטריארכאלי ובני הבית הצטיינו בכיבוד אב ואם והיו יכולים לשמש דוגמא לרבים. זה היה אולי הבית היחידי בעיירה אשר בו אכלו את ארוחת הצהרים בשעה שתים עשרה בדיוק. שלאגער צוועלף. וממרחקים היו בני הבית אצים ורצים לביתם בבוא השעה השתים עשרה. וכל מה שהיה אומר הטטשו או הממצ׳ו היה קודש, לדבריהם צייתו הבנים כלאורים ותומים. ומכיוון שבני הבית היו כל כך להוטים על כיבוד אב ואם היו האבות מכבדים את בניהם ולא הפריעו להם להשתייך לתנועה הציונית ולקרוא בספרים חיצונים ואף להשתייך לקבוצי הכשרה אחר כך. אם המשפחה מרת רחל היתה אשה חולנית כל ימיה ומלבד לבית הכנסת לא היתה יוצאת מפתח ביתה. אבל בשעה שהציונים היו עורכים בעיירה איזה הצגה ״פורשטעלונג״ בלע״ז או סתם הרצאה היתה מבקרת. ואף קופסת קק״ל היתה תלויה בביתם ולפני הדלקת הנרות בכל ערב שבת היתה משלשלת כמה פרוטות לקופסה.

את הבנים שלחו לישיבות המפורסמות בסלובקיה והיו לבני

תורה. גם מלימודי חול לא התנזרו וכנראה למדו לא רק בשעה שלא יום ולא לילה. הבנות היו מלומדות אף הן בלימודי חול ואף שלטו היטב בשפה העברית. האחת הענצי היתה לפני נשואיה לפקידה הראשית במועצה המקומית וכתבנית בכמה שפות. שוריקה היתה מלומדת אף היא ונישאה לעיר מונקאטש. השלישית, פרידה, אף היא לא היתה קוטלת קנים באגם. משה היה בחור מושלם וסגן יו"ר המועצה המקומית ובן הזקונים יוסלה תחילה למד בישיבות סלובקיה ולבסוף נכנס לקבוץ הכשרה ועלה לארץ ישראל. כעת הוא נמצא באחד הקבוצים בדרום הארץ. זכתה אם המשפחה להחזיר את נשמתה למרומים טרם שבא הצר הצורר והגלם. בר' יהושע התעללו. תחילה תלשו את זקנו והובילוהו לגיטו כפושע פלילי ומשם לגיא ההריגה. פני כהנים לא נשאו וזקנים לא חננו. הבת צפורה פרידה שחונכה על ברכי החלוציות ברחה ממקום גלותה ולאחר נדודים רבים זכתה לעלות לארץ ישראל והיא היתה זו אשר הביאה את בשורת האיוב על ההשמדה הנאצית לארץ.

ר יעקב וועלווילס

ר' יעקב וועלווילס או לפי כינויו הבלן (דער בעיידער), כאילו כל העניות והדלות שירדו לעולם לא נבראו אלא בעבורו.

קראו לו הבלן. ברם, שמא תחשבו שבלן בית המרחץ היה, לא ולא. שמו זה מזכיר את אחת מפרנסותיו בה היה מתעסק ואינו מוצא את לחמו, עד אשר היתה נפשו סולדת הימנה והלך לנסות את מזלו בפרנסה אחרת. וכלום יש לך יהודי אחד בעיירתנו שיתעסק רק בפרנסה אחת? וכשם שקוראים לו הבלן כן קוראים לו הקצב. אבל אל תחשדוהו שעוסק הוא חלילה במלאכת הקודש ובטורח להכין בשר ליהודי העיירה לכבוד השבת. אל תעלו על דעתכם חלילה

לחשוב כזאת. הרי הקצב של קהילתנו הוא ר' ישעיהו פליק הכהן יעקובוביץ, ומי יעז להשיג את גבולו ובפרט יהודי כשר כר' יעקב הנזהר בקלה כבחמורה. אבל למה סוף סוף נקרא הקצב? הדברים פשוטים ומובנים לכל תינוק בעיירה. ר' יעקב יודע גם את מלאכת פשיטת העורות מעל גב בהמות וחיות. והיה אם תזדמן איזו נבלה בעיירה מיד יקראו לר' יעקב וועלווילס והוא יגש למלאכתו בדחילו ורחימו כי אין הוא ביישן במלאכה זו, חלילה לחשדו בכך. נהירין לו מאמרי חז"ל על המלאכה הזו "פשוט נבילה בשוק ואל תצטרך לבריות". אבל נבילות בכל יום מנין? פרנסה אין הוא מוציא ממלאכה זו רק השם "הקצב" שרד לו לפליטה. מומחה הוא גם לעיבוד עורות, ולהבדיל קובר מתים, תופר תכריכים וגם בשמשות היה מנסה את מזלו אבל בזה כבר קדמהו אחר, ר' יעקב הסנדלר.

בית נפל לו בירושה, ספק בית ספק חורבה. עליית בית זו היתה משמשת לילדי העיירה למקום משחקים אידיאלי ובפרט המשחק החביב עליהם "שנים עשר הליסטים". הגג היה רעוע וכלי הפסח, אשר רגילים לגנזם בעלית הבית, היו מפוזרים פה ושם בכדי לספוג את מי הגשמים. בני ביתו אף כי שולח רזון בעצמותיהם, היו לבושים בגדים טלאי על גבי טלאי אבל מעלה אחת היתה להם, נקיים היו בתכלית. על זה כבר טרחה בעלת הבית ר' חייה אשר זכתה באופן אוטומטי לכל השמות של בעלה. אימרה היתה שגורה בפיה של חייה: "הכל ביוקר וידינו אינן משיגות לקנות אבל המים ב"ה בחינם" ("וואסר אם זינסט") ולכן היתה מכבסת וחוזרת ומכבסת את כל הסמרטוטים אשר היו בביתה, ובני העירה היו אומרים: אצל חייה דלות נקיה.

ולמרות הכל, למרות מצבו הדחוק לא הרהר חלילה ר' יעקב אחר מעשיו של הקב"ה אלא קיבל את הכל באהבה ואומר על הכל גם זו לטובה. ובהסתכלו על בגדיו המטולאים היה אומר כשם שאני מתרשל בעבודת ד' ואיני עובדו באמונה

במידה כזו הוא מלבישני. ועל כן צריכים לחזור בתשובה שלימה ואז יחזור גם גלגל מזלי וישתנה לטובה.

כרוך היה ר' יעקב וועלווילס אחר היהודים הטובים (גוטע איידען), אדמורי"ם ומשכים ומעריב לפתחם בפיתקאותיו (קוויטעלעך) ובקשותיו ליראת שמים לגדל את בניו לעבודת ד' ואחרון אחרון לפרנסה טובה ברווח ולא בצער. ואם בקשתו זו האחרונה אחרה לבוא לא אמר נואש אלא המשיך לדפוק על דלתות צדיקי הדור אשר בהם האמין באמונה תמה כיאה ליהודי חרד לתרי"ג מצוות כמוהו.

ר' שמואל דער רויטער היה פוסק את פסוקו עליו ואומר: "התדעו למה זה ר' יעקב וועלווילס עני ואביון כל ימי חייו ובדירתו לא תמצאו מזון, אין בה שובע אלא רזון? הסיבה היא: מפני שר' יעקב זה משחק כל ימיו בקוויטלעך (לפתקאות שהוא רגיל למסור לצדיקי הדור התכוון) וכידוע המשחק בקוויטלעך (בקלפים) סופו שמפסיד את ממונו".

ר' יעקב היה יהודי תמים ומאמין ועובד ד' שלא על מנת לקבל פרס. לא רצה להנות ממתנת חינם ואם גם היו כאלה אשר רצו לעזור לו היה מסרב לקבל עזרה באמרו "שונא מתנות יחיה". וכבר ראינו איזה חיים חי.

ר' יעקב היה גם מכניס אורחים. מנהג היה בעירתנו בבוא איזה "אורח" כלומר יהודי עני חוזר על הפתחים או סתם יהודי עובר־אורח, היה בא לבית הכנסת ותיכף הכירו בו והיו באים לשאול לשלומו, ומחשובי הבעלי בתים היו מזמינים אותו לביתם לאש"ל. על כן היה ר' יעקב משתדל לצאת האחרון מבית הכנסת וכל הזמן חיכה שמא ישאר יהודי עני מבלי שיזמינוהו והוא יזכה בו, להקדים ולהזמינו לביתו טרם שהזמינו אחר לא העיז מפני שלא רצה לקפח את העני, כי הרי ידע שבבית בעלי הבתים האחרים יקבל ארוחה יותר טובה ומטה מוצעת ורכה יותר מאשר בביתו הדל. אבל גם נפשו יצאה לאורח לשבת. גם הוא רצה לזכות במצוה זו, הגדולה מהקבלת פני השכינה, ולכן התאחר בבית

הכנסת וחיכה להזדמנות כזאת, ומן הסתם הזדמן לו אורח כזה, שהרי לא מעטים היו "האורחים".
כאמור היה ר' יעקב יהודי חסיד ונחבא אל הכלים והיו בו שלוש המידות אשר ישראל השתבחו בהן, רחמנים, בישנים וגומלי חסדים. הוא היה מקיים מצוות צדקה מהכנסותיו המועטות ומחלק את פיתו עם הדל וגומל חסד בגופו כלומר ער אצל חולים בלילות ומתקן את יצועם, ורחמנא ליצלן רוחץ ומטהר מתים ומביאם לקבר ישראל.
בין שאר השמות שהשתבח בהם היה גם השם "רמב"ם". ומניין בא לו השם הזה, תיק"ו. אבל יש אומרים שהשם בא לו מפני מעשה שהיה. באחת השנים חל צום תשעה באב באחד בשבת וכידוע מתאספים אז לבית הכנסת לקריאת מגילת איכה במלבושי חול דווקא. ר' יעקב שקשה היתה עליו הפרידה משבת המלכה, או סתם שכח להחליף את בגדיו ובא לבית הכנסת לבוש קפוטתו הירוקה (שחורה היתה אלא שפניה הוריקו מרוב שנים) וחבוש שטריימל ששערותיו נשרו זה מזמן ורק מקום הזנבות עוד היה ניכר. כמובן שכל הקהל שהיה באותו המעמד צחק צחוק גדול ומי שהוא הפליט קריאה בעלמא הביטו נא הנה הרמב"ם. כנראה גרם לשם הזה השטריימל הישן שדמה למצנפתו המסורתית של הרמב"ם המצוירת על גבי התמונות.
ככה חי לו ר' יעקב את חייו חיי דחקות ומחסור אבל שמח בחלקו ולא בא בטענות ובטרוניות כלפי מעלה ולא הרהר חלילה אחר מידותיו של הקב"ה.
אף הוא וכל בני ביתו היו בין הגולים אשר הוגלו לגיא ההריגה באותו יום המר, עת אשר ריכזו אותם בבית הכנסת אשר בעיירה באותו יום השבת השחור. גם אז חל תשעה באב באותו התאריך ומן הסתם היה חבוש באותו השטריימל ממש, שום דבר לא נעדר. משם הובלו כצאן לטבח לסביבות קמניץ פודולסק אל מעבר לדניסטר, ומאז לא נודעו עקבותיהם.

דוידל בנו של יענקעל המלמד אשר מסקערניצה, מקום גידול הדלעת המשובחת, בא לטורון ומכאן שמו דער דיניאניק. ולפי שהאבות כך נקראו, זכו בשם גם צאצאיהם.

בעל מלאכות הרבה היה אביו: שדכן, בדחן ומלמד ומה אומרים הבריות? "אסאך מלאכות אונד וועניג ברכות" (מאה מלאכות מעט ברכות). ככל בני העיירה בזמנו חינך ר' יענקעל הדיניאניק את בניו קצת בתורה והרבה בעבודה, בשדה וביער. כזה היה חינוכו של דוידל. אלא שדוידל כשרוני היה, התמחה בעבודת היער ויהי אחר כך לחרש עצים מצויין. וכמו כן היה לעוזר למנסר הראשי במנסרת העצים הגדולה. אותה מנסרה השתייכה למשפחת הקראוסים הידועה שהיו לה בעיירה הרבה יערות מהם היו כורתים עצים לתעשיית הפוסטען והקאנטען, וכל מיני עצי בנין למיניהם. כנראה שבעבודה זו הצליח דוידל יותר מאשר בלימודים. הוא התמחה בה יפה ומצא בה את פרנסתו אם כי בזיעת אפיים. אחר פרנסות אחרות לא רדף. כל ימות השבוע החל ממוצאי שבת קודש עד ערב שבת לפני השקיעה היה יושב במנסרה במרחק תחום שבת מהעיירה, ועובד שם את עבודתו במשמרות. שם גם היה ישן על מצע קרשים. לשם הביאו לו את ארוחותיו. אך לרוב היה הוא עצמו מכין אותן. תפריטו חד־גווני היה "טוקאן", דהיינו דיסת קמח תירס שהיה שותה עליה מנה של חלב חמוץ. זה היה לחם חוקו.

הרבה בנים ובנות ילדה לו גיטלה זוגתו, אך הם לא האריכו ימים ר"ל. טירדה לא מועטה היתה גיטלה זו גורמת ל"גוטע איידען" (אדמו"רים), ולהבדיל נזקקת היתה לכל מיני מכש־פים ושואלת מהם כל מיני קמעות וסגולות, אבל ללא הועיל. לסוף זכתה לקבל קמיע "שמירה" לילדים מאת הצדיק מזידיצ'ויב בכבודו ובעצמו, וקמיע זה הציל את ילדיה. לאמור: משה, מאיר וצבי, רפאל וחנל"ה נשארו לה בחיים רק הודות לאותו הקמיע.

ומעשה היה ואותו קמיע אבד לה. את כל תושבי העיירה הזעיקה שיעזרו לה בחיפושים. ובלב קרוע וכואב חזרה לביתה ומצאה את בנה האחד חולה אנוש וגם השני היה כבר קרוב לגסיסה. וזכורה לטוב אותה בלימצקה הבלנית, אשר רצה יחיפה בליל חורף סגדיר להחזיר לה את אבידתה. כלומר לא רק את הקמיע השיבה לה, אלא גם את שני בניה אשר חלו, שהרי חייהם היו תלויים באותו קמיע המחולל פלאים.

ומאותו זמן כבר היתה נזהרת שלא ללכת ד' אמות בלי אותו קמיע. היתה מאד חרידה לשלום בניה, אשר נשארו לה בחיים בזכות אותו קמיע. בחורף כמעט לא היתה מוציאתם מפתח ביתה מפני הצינה, בקיץ מפני החום, בלילה מפני המזיקים וביום אידם מפני עין הרע וכו'.

לפרקים בקרו ילדיה בבית הספר העברי והצטינו בלמודיהם וביחוד בקולם הערב. בחן קולם דמו לאביהם אשר חונן בקול ערב. ואין ספק שהם היו נמנים בין המשוררים במקהלה אילו היתה כזאת בטורון.

אולם פטור בלא כלום אי אפשר, ולכן דבק דוידל בעמוד התפילה בבית הכנסת. לא היה צריך לפצור בו הרבה שיאות לירד לפני התיבה ולהנעים לקהל המתפללים בניגוניו הערבים של ה־"לכה דודי" ו־"אל־אדון" שלו. הרבה נגונים ידע וגם ניגוני רועים (וולעכלעך) חיבר בעצמו והיה מנגנם בשמחות, ובפרט בעת ההקפות בשמחת תורה. בהקפת "עוזר דלים" פשוט יצא מכליו והיה מנגן ומרקד עד כלות הנפש כמעט. גם בעת עבודתו במנסרה היה מחבר ניגוני רועים חדשים. שמואל דער רויטער היה אומר עליו: בדוד זה אבד חזן.

בימי הקיץ היתה המנסרה לאבן שואבת לכל בני הנוער שהיו נוהרים אליה כדי להתרחץ על יד הסכר הגדול הנקרא האדי"ט בלעז. היתה זאת אחת מפינות החמד שבעיירה. מראה נוף נהדר היה מתגלה הימנה לעין הרואה. נהרות, גשרים, מקוה מים עמוקים, יערי עד, מעינות מים קרים

ועל כולם בוסתן התפוחים אשר ל"מורוזיוק", זה הגוי האמיד אשר היה תמיד שותה לשכרה, מפזם לעצמו תוך כדי שתיה שירים באידיש ומתגולל אחר כך בביבים ובתעלות.

ליד המנסרה השתרעו מגרשים רחבי ידים, ובני הנוער הפכום למגרשי ספורט. בערבי שבתות ומועדים, עת יקראו המלמדים דרור מהלמודים בחדרים, היו נוהרים לשם חבורות חבורות ומבלים שם את רוב היום בנעימים. שמה עסקו בספורט וכדור־רגל, בדיג וביחוד ברחיצה בנהר. פשטו את בגדיהם וקפצו לתוך המים הצוננים והראו שם את כחם בשחיה ובקפיצות מהסכר אל תוך המים העמוקים. ובפרט הראו נפלאות הנערים שחזרו זה עתה הביתה לימי החופש מהעיר מונקאטש, אשר בה לומדים הם בגמנסיה העברית וכעת מלמדים הם את חבריהם דרכים שונות בשחיה. כן היו מצטיידים בכל מיני חכות לדוג בהן דגים. חלק מהם אוספים תולעים שונות ומערבבים אותן במין סם הנקרא "מסליק", זורקים אותם לתוך הנהר והדגים אוכלים מהם וכעבור שעה קלה יתקרבו אל חוף הנהר וימותו, אז יאספום הנערים כאסוף ביצים עזובות. ויש לציין לשבח גם את דודיל הדיניאניק אשר היה רגיל בכל ערב שבת בצהרים להעמיד את המנסרה ולהטות את זרם המים לאפיקים צדדיים במעשה זה איפשר לנערים לדוג דגים ממש בחרבה. על ידי כך היה מזכה את העיירה בדארע מרענעס (מין דגי רקק) לכבוד שבת.

הרבה נחת לא ראה יהודי זה בחייו. קשור היה לעבודתו כל ימי השבוע, חי בבדידות על פני המים ומן הסתם גם לא נתברך בהרבה אושר ועושר. הוא אף היה בעל חוב לא קטן ודבר זה העיק עליו לא מעט. אף הוא הוגלה בתוך בני עירתו יחד עם בני משפחתו ומשם לא חזרו יותר. בנו משה־מאיר, היחיד שניצל ממשפחה זו, נמצא באחד הישובים שבארץ־ישראל.

בקצווי העירה, מרוחק מאחיו היהודים, מוקף שכנים שאינם מבני ברית, ישב לו בבדידות באוהלו הדל ר' אהרון־לייזער המכונה "שמרגילה".

יהודי נמוך קומה היה. זקנו לא גדול, אבל אל יעלה בלבכם דבר בליעל לחשוב ש"שמרגילה" שולח יד בזקנו. חלילה וחס! פשוט, לאו כל אדם זוכה לכך שזקנו ירד לו על פי מידותיו כר' יוסל למשל. וכיצד תתארו לכם את שמרגילה בזקן ארוך? הרי זקנו זה ששת ימי בראשית נברא לו, הוא נאה לזקנו וזקנו נאה לו. מצטיין הוא בשלל צבעיו, אדמדם, צהבהב, וגם שיבה כבר זרקה בו, אך תמיד הוא פרוע.

מלבושיו בכלל לא "הומגניים": מעיל צבאי ילבש, כנראה עוד מתקופת נפוליאון או הצר ניקולאי הראשון, ואת שתי ידיו ידחוף ויחזיקם בתוך שרווליו. לרגליו ינעל מין נעלים גבוהות הנשרכות עד למעלה מקרסוליו והן ספק מגפיים ספק נעלים. אצבעותיו מבצבצות מתוכן כמציצות מן ה־חרקים. פעמיים בשנה ימשחם באיטרן, בערב פסח — לקראת ימי הקיץ, ובערב סוכות — לקראת החורף. לראשו יחבוש "קיצמה" (מין כובע שער), ולא יחליפנו אפילו לשבתות, לא בקיץ ולא בחורף. בשבתות ובימי מועד ילבש על בגדיו כמין קפוטה מטולאת שנשארה לו לפליטה מהמלחמה ה־עולמית הראשונה. ורגיל הוא לומר: "עס איסט בעסער אמיסע פלאטע ווי אשיינער לאך" ("טוב טלאי מכוער, מחור מפואר").

אין שמרגילה מעורב עם הבריות וכמעט שאין לו שום עסק משותף עם שאר אחיו היהודים. פרט לזה שאפשר לצרפו כעשירי למנין, לא יתפוס שום עמדה בצבור. אין הוא נדחק ל"בריטיל" (עמוד התפילה בבית הכנסת), ואם יהיה "חיוב", כלומר בעל "יארצייט", לא ירד לפני התיבה ויוותר על הכבוד הזה לאחר, למרות שיודע הוא להתפלל. אין הוא נחשב לעם־הארץ, מכיר הוא ב"אותיות הקטנות".

על אביו אמרו שהיה צדיק גדול, אחד מל"ו הצדיקים הנסתרים, ומקוה נסתרת מצאו לאחר מותו במחסנו אשר על יד ביתו, בה היה טובל כל יום ש"י פעמים, מבלי שאנשי הסביבה ירגישו בדבר. כל ימי חייו חי חיי צער ודחקות והסתיר את דרכיו מעיני הרואים.

מאביו ירש שמרגילה חלקת שדה אשר לא הספיקה לו למחיתו, אם כי הסתפק במועט שבמועט. לפני שנים רבות התאלמן מאשתו ונשארו לו ממנה בן ובת. בנו עזבו והלך לעולם הגדול. אביו שלחו ואמר לו בפרידתו: "ברויט זאלסט דיא עסען אין אמענטש זאלסט דיא זאיין". (אכול לחם צר אבל היה אדם). בתו שרה היתה על ידו ועזרה לו. היה לה מה לבשל — מה טוב, ואם לאו, היתה צמה בהפסקות כאביה. למשא ומתן לא יצלח, וקרה מקרה שהסוחרים רצו לרמותו ולהוציא מתחת ידיו את ערימת החציר אשר לו, אשר הרבה עמל ויזע השקיע בה עד אשר הספיק לקצרה וליבשה בשמש ולשמרה מן הגשמים, והנה באו הסוחרים והבטיחו לו מחיר נמוך אשר אינו הולם כלל את טרחתו הרבה. אמר להם כי מוטב שיצית את החציר מאשר למוסרה למוצצי דם אשר לא יעריכו את עמלו של העובד המסכן. אמר ועשה, ובמו ידיו הצית את ערמת החציר לעיניהם, והתחמם לאשה. מכאן ניתן להבין עד כמה היה מוצלח למשא ומתן.

לעולם לא היה מתאונן על רוע מזלו ומצבו הקשה. היה תמיד שמח בחלקו. וזה סוד גלוי שלא פעם יצום משבת לשבת ובשבת יסתפק בתפוחי־אדמה חרבים. הצום לספורט יחשב בעיניו. לחפש עבודה אצל הבעלי־בתים לא ילך, אם יצטרכו לו יבואו לביתו. ובכלל למה הוא נחוץ ואיזה תועלת יכול הוא להביא? אין הוא איסטניס כלל. נכון הוא לכל. וכל עבודה שתזדמן לו יקבלנה. ואם לא תזדמן, אז לא נגזר ממרום (ניט באשיירט פין דעם פין אויבען) ואין להרהר על מידותיו חלילה.

כי ימות תינוק בעירה ויצטרכו להביאו לקבר ישראל בבית הקברות המשותף אשר בכפר הסמוך פריסלוף, יזכרו ב־

שמרגילה, יקראו לו וימסרו לידיו את הברמינן. הוא יעטפנו במעילו ויקשרנו ללוח עץ אשר ממנו יתקין אחר כך את ארונו, יעמיסנו על שכמו וגם כלי חפירה יקח עמו ויצא לדרכו לפריסלוף. בדרכו יקרא פרקי תהילים ובכלי חרס הקשור לו למותניו יקשקש ויכריז: "צדקה תציל ממות". משמש הוא גם בתור "טרייבער" (מגרש לפניו את הבהמות של בעלי הבתים ביום השוק למכירה), שואב מים לחתונות ולשאר שמחות מצוה, מתקין כלונסאות לחופה, גורף ביבים... עבודה זו אפילו פחותי הגויים לא רצו לעשותה אבל הוא לא יסרב. והוא רגיל לומר: יפה פרנסה מאוסה מדלות נאה. אנשי העירה אוהבים "להתעסק" עמו, להקניטו ו"להציע" לו שידוכין הגונים. יציעו לו את אחת מבנות הגבירים ש־בעירה וכבר ימצאו כאלה אשר יעידו שהיא פשוט "להוטה" אחריו. כה יסובבוהו ויבלבלו את מוחו עד אשר יתן אימון בדבריהם, יוליכוהו שולל ויתלוצצו על חשבונו בעירה, וככה יספק חומר היתולי לליצני העירה לימי הפורים. ואם יוסיפו להתעלל בו וסבלנותו תפקע, ירים פתאום את קולו ויצעק כלפיהם: סורו מעלי! "זאייט ניט קאיין חול־המו־עדניקעס". את המלים האלו יסיים בחיוך וצחוק ילדותי יראה על פניו, כי אין הוא יכול לכעוס כלל.

יש שיעלם פתאום לחודשים מספר ולא יראה לעיני יהודי העירה. למען האמת יש לומר גם כי לא יחפשוהו ביותר, שכן אי המצאו במקום אינו גורם חרדה אף לאחד מאנשי העירה. הוא יתגלה רק לאיזו שמחת מצוה, חתונה או ברית מילה. בבואו יקדמוהו בברוך הבא ר' "שפוך", "אליהו הנביא הגיע" (כידוע בליל פסח, כאשר אומרים את ה"שפוך חמתך", פותחים את הדלת לאליהו הנביא); ואם כי לא רצה להנות מהזולת, בסעודת מצוה — שאני, והיטיב את לבו במאכלים וגם בכוס שם עינו. כאן תיקן את אשר חיסר בימי תעניותיו. הוא יסתובב כמה ימים פה ושם, במקום שישב בו ירדם, יתעורר וישנה את מקומו וירדם שוב, עד אשר יעלם מעיני הרואים כבראשונה.

תמונת האדמו"ר ר' יענקל'ה מקומרנה זצ"ל

תמונת האדמו"ר ר' משה'לה מזדיצ'וב הי"ד

את חייו, חיי דחקות ומחסור, חי לו יהודי זה ושמח בחלקו. לקופת צדקה לא הזדקק מעולם ואף ממעות חיטין לא רצה להנות. בתמימות חיכה לביאת הגואל ואף על פי שהתמהמה, חיכה לו בכל יום שיבוא. פעמי הגאולה לא זכה לשמוע כי ניספה יחד עם בני קהילתו המפוארת טורון. ככה חי ומת אותו אדם מוזר ופשוט, אשר לא הזיק אף לזבוב אשר על גבי הכותל.

ומי יודע אם לא היה אף הוא אחד מאלה אשר אביו נמנה עליהם ואשר רק במותו נודע הדבר. כאן לא נשאר אף אחד אשר היה יכול להסיר את הלוט מעל חייו המוזרים ולהוכיח זאת.

ולו היה מת מיתה טבעית, היה צריך לחרות כתובת זו על מצבתו:

פ"נ

איש תם וישר — באהלו בבדידות דר.
היה ירא שמים מנעוריו
רש ומרוצה כל ימיו.
ומתנת בשר ודם לא לקח
נח לבריות ומכבוד ברח
אשר צום משבת לשבת
לקרבן נחשב לו וכמנחה על מחבת
ידע את בוראו ובשמחה עבדו
ענו היה ולא התפרסם בכבודו
זכור לו ד' את צדקתו
רחם על נשמתו, בגן עדן תהא מנוחתו!

תנצב"ה

הדודה גולדה

הדודה גולדה לא היתה סתם דודה ככל הדודות, דודתם של כל בני העיירה היא היתה. לאחד דודה ממש, כלומר אחות אביו או אחות אמו, לשני אחות הסבא או הסבתא דודת

אבא מצד האם, או דודת אמא מצד האב. לאחד דודה (מימה בלע"ז), ולשני דודה־סבתה. לר' אורי פיקל, דרך משל היתה דודה ישרה אחות אמו פייגה שנישאה לשמחה ניסן. ר' אורי זה בהגיעו למצוות זכה להניח את התפילין ואת הטלית ביום אחד, ועל ידי כך זכה להקים ולראות דור שילשים ודור ריבעים. ממילא היתה דודה גולדה נחשבת לדודה סבתה לבניו "ועלטער עלטער מימע" לבני בניו. ומכיוון שבנו בכורו של ר' אורי, ר' יוסף, זכה אף הוא לראות בנים לבניו, היתה להם הדודה גולדה ל"עלטער עלטער עלטער מימע".

זקנה באה בשנים היתה ופניה היו חרושים קמטים עמוקים. טרדות, דאגות ומאורעות שנים רבות חרטו אותותיהם בפניה. היא זכרה עוד את הטוטערין (התתרים) ואת הטערקען (התורכים) בעת אשר פשטו כארבה על המדינה.

למרות זקנתה עדיין לא איבדה את רעננותה. מרצה וחריצותה לא עזבוה עד ימי זקנתה המופלגת. אביה ר' יוקעב ממיסדי העירה טורון היה. הדודה גולדה שימשה איפוא מקור אינפורמציה ראשון במעלה בכל ענייני הכפר. שעה שהיה מדובר על דבר מן הימים שעברו ובפנקסי העירה לא נמצאו לו סמוכין, היא העידה שביום פלוני לפני כתשעים שנה בערך נולד למזל טוב סבא של פלוני. ולפני יובל שנים התחתן פלמוני עם מרת אלמונית, והיא עצמה שמשה להם שושבינית.

לפני שמונים שנה כמעט שהביאה שואה על אביה ועל כל תושבי העירה בכלל. ומעשה שהיה כך היה: בחתונה אחת אשר התקימה בוויגודה, השיבה ריקם את פני בן הפריץ למשפחת הגרף טעלעקי וסרבה לרקוד עמו. נתכעס בן הפריץ ורצה לשלוח יד באביה, ולא בו בלבד. הוא זמם לגרש את כל היהודים מנחלות אביו. בעמל רב עלה בידי היהודים לכפר את פניו במנחה.

גם את השודד המפורסם והידוע דובוש זכרה היטב. דובוש זה הפיל את חיתתו על כל הסביבה. לבסוף נפל ברשתו של

אביה ר' יוקעב פריזאנט גיבור החיל, אשר טמן לו מוקש. ורק לאחר שנשבע לו שלא יזיק לעולם ליהודי התיר את כבליו ושלחו לחפשי. ובאמת קיים דובוש את הבטחתו כי פחד היהודי האמיץ ר' יוקעב, וביחוד ידו הנוקמת, נפל עליו. דרה היתה באותו בית אשר ירשה מאביה. היתה זו אותה החורבה עתיקת ימים אשר אביה מצאה בעת הגיעו בנדודיו אל המקום ההוא והחליט להשתקע בו. למרות שהוסיפו אגפים חדשים לאותה חורבה, נראתה בעיני הבריות כבנויה טלאי על גבי טלאי. במרוצת השנים נסלל בידי המומחים האיטלקים כביש. הם הגביהו את קטע הכביש העובר ליד הבית, וממילא היה הבית נמוך בהרבה מגובה הכביש. מרוב שנים שקעו יסודותיו וקירותיו באדמה עד שאפשר היה לעלות ישר מן הדרך לגג, ולשחק בעליית הבית במשחק המחבואים.

מחולק היה הבית לכמה מבנים, אשר שמשו במשך הדורות שעברו לתפקידים שונים, כגון: אליקער (חדר קטן צדדי) חנות, איטליז, קולעשנה (דיר עצים), ובחלקו אף רפת ואורווה. אולם הזקנה הסתפקה בחדר צר, אשר בשעתו שימש לאביה למטבח קיץ. חדר צר זה שימש לה בראש וראשונה למטבח, ויותר ממחציתו תפס התנור לאפיית הלחם. לפני התנור פריפיציק (אח) ומתחת לפריפיציק כעין לול לעופות (אקיצצע) והסטערץ (מין מרתף לאגור בו את תפוחי האדמה לקראת החורף).

לא חסר בחדר תנור לבישול, מיטה ובאנק בעטעל. "באנק בעטעל" זה היה משמש לספסל מרווח ביום, ובלילה היו מורידים את דף העץ הרחב, כלומר המכסה, ומרחיבים את הארגז מתחתיו, מנערים במקצת את הקש שבתוכו והרי לפניך מיטת מלכים ממש. ועל ספסל זה ישן בנה יוקעב, אשר לא היה שפוי בדעתו רחמנא ליצלן, לאחר שחזר מ־ החזית האיטלקית במלחמת העולם הראשונה. היה מתהלך כבכור בטל שאינו גורם רעה לשום אדם זר, רק את אמו היה מכבד מידי פעם בפעם במתנת יד הגונה.

לא חסר בבית גם שולחן עם מגרה אשר היתה סגורה היטב. על יד השולחן לצד הקיר ספסל, וספסל שני מול התנור ועליו שני דליי מים ולפניו "ציבער" (עביט שופכין). באחת הפינות שולחן רחצה קטן ועליו קערה ובה כד מים ונטלת נחושת (כלי לנטילת ידים), מעל לשולחן הרחצה על הקיר תלתה מגבת ועליה רקומים שני תרנגולים אדומי נוצות וכתובת בלשון האונגרית "יורהגלט" כלומר: בוקר טוב. מתחת למיטה, בשקית, החזיקה את פמוטי הנחושת של שבת. על הקיר מעל למיטה היה תלוי שעון ישן נושן, בעל שתי משקלות התלויות על שרשרות נחושת. על וו אשר בקיר השני היה תלוי תיק התפילין של בנה ולמרות שלא היה שפוי בדעתו, לא נתנה לו לאכול בטרם הניח תפילין.

שני אשנבים קטנים שימשו לחלונות, וחללו של האחד שימש גם מעין ארון ספרים שבו עמדו: סידור קורבן מנחה, הטייטש חומש עב הכרס, "צאנה וראנה", סליחה ומחזורים, "נחלת צבי" ובענצעריל לברכת המזון.

וכך דרכה בקודש של הדודה גולדה: לעולם לא היתה מחסירה את שלוש התפילות ביום. מידי יום ביומו היתה מסימת את התהילים ואת המעמדות של אותו יום. על כן היתה משכימה קום, כי גם משק קטן היה לה וגם אותו לא הזניחה. במשקה מספר עופות, גן ירק ועץ שזיפים מתחת לביתה. מן השזיפים היתה מכינה מרקחת־שלא־יזדקקו־לה־חלילה.

הכניסה לדירתה היתה דרך פרוזדור אפל אשר עלה בגדלו על חדר מגוריה. קו האור היחידי שחדר אליו היה דרך הדלת. פרוזדור זה שמש לה לבית גנזיה. בו עמדו שתי תבות גדולות; האחת שימשה כעין ארון לבגדים והשניה למזווה להחזיק בו את צורכי האוכל. כותלי הפרוזדור לא היו מטויחים והעצים השחירו מעשן דורות. אי פה אי שם אפשר היה עוד להבחין בכל מיני קווים מאונכים ומאוזנים ועיגולים מעיגולים שונים רשומים בגיר לבן וכחול. היו אלה שרידי "פנקס" חשבונותיו של בעלה, הדוד בענדעט,

אשר ניהל מסחר עצים לפני יובל וחצי שנים בערך, ועדיין רישומיו ניכרים.

כן היו תלויים על ווים כל מיני כלי בית וכלי עבודה נדירים, אשר לא כל בעל־בית מרשה לעצמו לרכשם. למשל "אשא־טקוניצע" (כלי שחותכים בו את הכרוב על מנת לכבשו), או "דובניה" (בול עץ אשר דורכים בו את הכרוב בתוך החבית בשעה שכובשים אותו, על מנת להדקו היטב היטב). לא חסרו גם כתריסר כדי חרס להחמיץ בהם את החלב. ואף "פראלניק" לא חסר והוא כלי שמרביצים בו על הכביסה הרטובה על יד הנהר, בכדי להוציא את הלכלוך ממנה. כמו כן היה לה "קאצ'עדלע" (כעין מעגלה לגהץ בה את הכביסה). זוג מואזנים בעלי שתי כפות היו תלויים מעל קורת הגג. במואזנים אלו שקלו את הבשר כשהיה להם איטליז, לפני כארבעים שנה בערך. יש ושקלו עליהם פירות בעונתם. ולפני חצי יובל שנים שקלו עליהם מין אדמה לבנה לסיוד הבתים, או מלח כשמכרו מלח. וזה כבר שנים רבות שמואזנים אלו השתלשלו בשרשרת מתחת לקורת הגג והיו מכוסים אבק הימים והשנים, כי רק בחיי בעלה הדוד בענדעט היו ממלאים תפקיד.

הדוד בענדעט יהודי מן הטיפוס הישן היה, ולפני יובל שנים בערך כבר היה באמריקה, המדינה אשר בה נשתקעו כל בניו ובנותיו פרט לאותו בן יוקעב. הדוד בענדעט חזר משם כדי להעביר שמה גם את זוגתו, אבל לא איסתייע הדבר והם נשארו בעירה למרות שכבר מכרו את ביתם ונחלתם. את הכלים לא הסכימה הדודה גולדה בשום פנים למכור. רק בתנאי זה הסכימה ללכת אחריו לאמריקה, אם תקח עמה את הכלים. לא הואילו לדוד בענדעט כל הטענות שבאמריקה אין צורך בכלים כאלה, והיא בשלה, אחרת אינה נוסעת. ומה יעשה ר' בענדעט, הוא ידע שעם זוגתו גולדה אין להתווכח. אחת אמרה ולא תשנה.

אריזת הכלים גרמה לה טרדות לא מועטות. עליהם היה להוביל את הכלים אל פקיד המכס הזקן (הצעלניק), אשר

גר אצל חייעצע במרחק רב מביתם. אבל מעז יצא מתוק, כיוון שהחזירו אותם מהדרך. יש אומרים שהיו כבר כמעט באמריקה, כלומר ב"קעסלגארטען" (Castle Gate) ומשם החזירום, כיון שהדודה גולדה לא ידעה את שפת המדינה האנגלית ולא ידעה להשיב על השאלות אשר העמידו לפניה, למשל, כמה רגלים לסוס... מובן שהדודה השיבה שארבע והיה לה להשיב שתיים, כיון שרגליו הקדמיות נחשבות לידים, וכו'. ויש אומרים שכל זאת לא קרה ב"קעסלגארטען" ממש אלא אצל הקונסול האמריקאי בפרג.

מכל מקום הדוד בענדעט והדודה גולדה חזרו לביתם ולאמריקה לא נסעו יותר, למרות שכרטיסי האוניה היו ממש בידיהם. ורק אז אמרה הדודה גולדה: "נו, אמרתי לך שאיני מסכימה למכור את הכלים! ומה היינו עושים כעת בלי הכלים שלנו לו היינו מוכרים אותם בחצי חינם?"

כל ימיה היתה מצטערת על כלי החרס של פסח אשר חילקה בין שכנותיה חינם. אך את הנעשה אין להשיב. ביחוד הצטערה על ה"כרמזלער" הגדול (מין מחבת בעל תבניות ללביבות הפסח). וכל זאת גרמה לה אותה אמריקה הארורה. ילדיהם אשר באמריקה כלכלו את שיבתם בכבוד ושלחו להם מידי פעם בפעם לוקשען לרוב (כינוי לדולרים).

הדוד בענדעט לא האריך ימים אחר שנתבטלה תוכניתו לחזור לאמריקה, ונפטר בשיבה טובה. טבלוהו במקוה כשרה, ומכיון שערב ראש השנה היה לא הספידוהו. הוא הובא למנוחתו בבית העלמין המשותף אשר בפריסלוף.

אחרי מות הדוד בענדעט, נשארה הדודה גולדה גלמודה עם בנה יוקעב אשר כידוע לא היה שפוי בדעתו. לשיבחה יש לומר שהציבה מצבת שיש נהדרת על קברו של הדוד בענדעט, ורשמה אותו בחברה של משניות, כפי שאומרים "אייגנקויפט אין דיא חברה", ואף לעצמה קנתה שם זכות. ולא מעט התאוננה על זקני החברה על אשר הוציאו ממנה הון תועפות תמורת אותה זכות. החברה משניות התחייבה לאמור קדיש לעילוי נשמת בעלה במשך כל השנה, ולשמור

את "היארצייט" ביום פקודתם מידי שנה בשנה, מלבד לימוד משניות אותיות נשמה לעילוי נשמותיהם.

מאחר שנשארה גלמודה אחר מות בעלה, קיימה את הפסוק "והחי ישים אל לבו". הלכה והתקינה לה תכריכים. לא מעט צרות וטרדות גרמו לה תכריכים אלו. היה עליה מידי פעם בפעם להוציאם ולאווררם בחוץ, ומעשה ואחד השכנים חמד לו לצון וגנבם. מלאת צער התהלכה ותינתה את צרת ליבה בפני כל עובר ושב. כששמע זאת שמואל דער רויטער, בא לנחמה ואמר לה: "אל תצטערי כל כך, ישתמש בהם הגנב לעצמו ולהנאתו". לשמחתה לא היה קץ כאשר מצאה באחד הימים בבוקר חבילה קשורה לפתח ביתה. חבילה זו הכילה את תכריכיה. עוד שנים רבות היתה שומרת ומתעסקת בהם. הדודה גולדה הסתגלה לאורח החיים החדש עם מות בעלה. השנים עשו את שלהן והיא הלכה והזדקנה. לאט לאט שחה קומתה, אבל על צורתה החיצונית — כלומר על בגדיה — שמרה. היו אלה אמנם בגדים לפי האופנה הישנה, אבל הצטיינו בנקיונם. מטפחת "דלין" בראשה וסינר רחב למותניה וצרור המפתחות תקוע וקשור לחגורת סינורה. בלעדי אלה לא תזוז. כיס עמוק היה תפור לה בשמלתה ובו תחזיק כל מיני מתיקה על מנת לחלקם לילדי ה"חדר" אשר בשכנותה. והילדים בו רובם בני קרוביה. ילדי השכונה היו באים לקבל פירות שבת. בט"ו בשבט היתה מחלקת לקטנים פירות: צימוקים, חרובים ולפעמים גם פלח תפוח זהב והיה הדבר למאורע בעירה, כי מתי היה מרשה לו יהודי בפינה נידחת זו שבמדינה לקנות לעצמו תפוח זהב? ושמואל דער רויטער היה אומר: "אימתי מרשה לו בעל בית בק"ק טורון לאכול תפוח זהב? רק בשעה שהתפוח הולך ונרקב, או בשעה שבעל הבית הולך ונרקב, כלומר, לפני גסיסתו".

לעתים היתה הדודה גולדה באה לחדר ומביאה עמה פרוסות לחם מרוחות בדבש, ומחלקת לילדים, בתנאי שיברכו בקול רם וילמדו בשקידה רבה, ושיענו אמן יהא שמיה רבא בקול רם.

היתה משתתפת בכל שמחה בעיירה. היתה באה לחתונות ורוקדת שם לפני חתן וכלה, בעת שיצאו מתחת החופה, עם שתי החלות הגדולות והקלועות בידיה. כמו כן היתה באה לבריתות ולשבע ברכות. לכל מקום היתה מגיעה נשענת על מקלה הישן נושן אשר היתה קוראת לו „דער קושטער" (מין משענת). היתה באה לבית הכנסת בשבת לפני ה־חתונה, בעלות החתן לתורה, אף היתה הולכת לבית האבל לבכות את הנפטר.

בשבתות ובימים טובים לעת המנחה היו נשי השכונה מתאספות ומתישבות על הספסל הארוך אשר לפני ביתה ומביאות לשם כל מיני חדשות מכל קצווי העיירה. והיה אם ירננו על אחת מבנות הכפר שאין היא מתנהגת כשורה, היתה היא פוסקת את פסוקה עליה ואומרת: „הי, הי, אל תתפלאנה ילדותי, אף סבתה לא היתה טובה יותר. אין התפוח נופל רחוק מן העץ".

בדרך כלל לא היתה מטיפה מוסר לדור הצעיר כדרך הנשים הצדקניות. במה דברים אמורים? אם לא נגע הדבר בכבוד משפחתה. ברם, משנפגע כבוד משפחתה, היתה נוקמת ונוטרת ומרעישה עולמות לבער את הרע. אבל לא סבלה אם זר היה מתערב ואומר על משפחתה דברים אשר לא נעמו לה. ואם חלילה העיז מישהו לפגוע בכבוד מי מבני המשפחה, ויהא זה אפילו איזה נין ונכד של שאר בשרה, לא היתה מהססת להכנס עמו בריב ודברים, ואפילו הוא מחשובי הקהילה.

מעשה באחד הזקנים, אשר העמיד פנים של מתחסד, ופגע בנין אחותה פייגע, כלומר בנכדו של ר' אורי פיקעל, בגלל עסקי ציונות. לא רצתה לסלוח לו לאותו זקן ובצעקות העמידה אותו ברחובה של עיר לעיני קהל ועדה, בעת שחזרו מבית הכנסת בשבת, וצעקה כלפיו: „מה אתה רוצה מן הילדים? אם תשתולל הרבה, אכריז עליך את כל מה שעשית בימי בחרותך! ראו נא ראו, לעת זקנתו נהיה לצפיק גדול (צדיק גדול)! וכעת הנח להם לילדים!" לא העיז אותו

זקן להשיב על דבריה והסתלק בבושת פנים. סוף סוף היא הדודה גולדה — דרך ארץ בפניה. ושמואל דער רויטער היה אומר עליה: בעל המאה (שנים) לו הדעה.

הדודה גולדה חיבבה את הדור הצעיר שנסתפח לציונות. לכבוד פורים או חנוכה, כשהיו מציגים איזו הצגה, למשל: "קוניה לעלמל", "שמחה פלאכטע", "משה חייט", "דער גט", "שרה חנצע", "דער שיסטער אלס רבי", ועוד. על הצגות אלו היה קים חרם מפורש מטעם המרא דאתרא דהגליל וולווע, מטעם ר' אהרון בן מוהר"ר יעקיל טיטעלבוים אשר היה ממרר את חיי הציונים בסביבה בנשק החרם. על אף כל זאת לא היתה דודה גולדה מהססת מלילך ולראות את ההצגות. היתה מזמינה לעצמה את הכרטיסים הטובים ביותר ובאה לחזות "בקומדיה" (כל הצגה היתה מכנה בשם קומדיה). היא ידעה להנות מן ההצגות ולצחוק בפה מלא מרוב נחת.

אבל לא לעולם חוסן. זכרונה החל לבגוד בה, עד אשר הפכה את היוצרות ועשתה מיום רביעי שבת והדליקה נרות... יש אומרים שדודה גולדה הסתירה צרור כסף באיזה מקום ולא זכרה את המחבוא, ומעוגמת נפש קרה לה מה שקרה. ולכן העבירה אהרון לייזערס, חתן אחיה הצעיר משה אברהם, אשר נשא את זיסעל בתו, לביתו, ורצה להחזיקה שם בכבוד עד סוף ימיה.

אבל ישיבתה שם לא ארכה כי התגעגעה לביתה ולנחלת אבותיה. ביום חורף אחד של שלג וקור גדול, התאזרה ב־שארית כוחותיה, התחמקה מן הבית, וחזרה לביתה הישן אשר היה כה חביב עליה. כשמצאה את ביתה והוא עזוב ומוזנח, זה הבית אשר בו נולדה וחייתה כשתי יובלות שנים, צנחה מרוב צער לארץ וכוחותיה עזבוה.

השכנים מצאו אותה והכניסוה לביתו של ר' נתן פרומר בן אחותה הבכירה חיה, השכיבוה על המיטה אבל היא לא ירדה מעליה עוד, ותיכף התחילה גסיסתה. נפרדה מקרוביה ומשנותיה הרבות עלי אדמות והשיבה את נפשה למרומים, למקום שחיכו לה דורות רבים שהקדימו לעלות לשם.

לוויה גדולה ורבת רושם עשתה לה במותה כל העיירה כולה. הכל באו לחלוק לה את כבודה האחרון, ור׳ יצחק הדיין הספידה. ״חברה משניות״ טיפלו בה והביאוה לקבורה ל־פריסלופף, לבית העלמין הישן אשר בו מצאו את מנוחתם הוריה ובעלה, הדוד ר׳ בענדעט. כן הציבו מצבת שיש ענקית על קברה, אשר הכינה לה עוד בחייה, ורק תאריך יום הסתלקותה חקקו לאחר מותה.

במותה נסתלקה דמות נפלאה ומענינת אשר קיפלה בתוכה תקופה של ארבעה דורות.

רויזע מאליעס

גבוהת קומה, דקת בשר וצנומה כגרוגרת של ר׳ צדוק. עיניה ספוגות צער מתמיד, ועל המצח צל עב של דאגות, טרדות וחרדות שאינן פוסקות.

גרושה היתה ועול הפרנסה היה מוטל על שכמה. נשארו לה מבעלה בן ובת ולשלומם היתה חרדה עד לשיגעון. שעה שבנה סרול־יענקעב היה עוזב את הבית לשעה קלה והולך לעבודתו לטפל בסוסו של השכן, או לסייד את אחד החדרים שבאחד מבתי העיירה, היתה היא מתעטפת ואצה רצה לחפשו. את כל עוברי הדרך תעמיד ותשאל: ״הראיתם את בני, את סרול יענקב? איני יודעת, נעלם מן הבית מאז הבוקר ומי יודע מה שקרה לו!״

כזאת היתה האשה ואי אפשר היה לשנותה. בית מרזח היה לה מעבר לנהר בביתה, ועליו היתה פרנסתה במשך שנים רבות. לסוף קמו לה מתחרים ופתחו בתי מרזח לפי רוח הזמן, ״מודרניים״, וקיפחו פרנסתה. על כן הוצרכה להסתפק במועט שבמועט. ביתה היה דל אולם הצטיין בניקיון מופתי. כל דבר בביתה היה על מקומו בטעם ובסדר. המיטה מוצעת, על השולחן פרושה מפה ועל החלונות וילונות.

אישה חרוצה היתה רויזה ולעולם אי אפשר היה למוצאה בטילה ממעשה. גן ירק היה לה ליד ביתה והיא היתה מטפלת

בו כראוי, והיתה מוציאה הימנו את עיקר פרנסתה לאחר שקופחה מפרנסתה הקודמת על ידי בית המרזח החדש. היתה מסתפקת במועט מיגיע כפיה אשר העלתה מגנה. מעט תפוחי אדמה, סלק לחמיצה בפסח, קווקעס לצימעס, כרוב ושאר ירקות.

בת ישראל כשירה ותמימה היתה. בין נשים יושבות רכיל נפקד מקומה. בימי השבת לאחר צהרי היום היתה יושבת על הספסל בפתח ביתה וקוראת בקול רם ב"צאנה וראנה" שלה ומרטיבה בדמעותיה את דפי הספר. בוכה היתה על מכירת יוסף ועל גלות מצרים, והיתה משתתפת בצערו של כל אחד מאישי המקרא. ואם אירע חלילה אסון באחד הבתים שבעיירה היתה רצה לשם כחץ מקשת עם בקבוק חומץ בידה שמא תוכל להושיע על ידו. נהגה לעלות לבית הקברות, והיתה קורעת שחקים בתחנוניה לפני שוכני עפר שיבקשו רחמים על החיים.

מצווה נאה קיבלה על עצמה והחזיקה בה כל ימי חייה. לפני כל חג, בעת שהיתה מנקה באופן יסודי את ביתה לא שכחה את בית ד'. היתה נכנסת לבית הכנסת, מורידה את כל הנברשות, המנורות ופמוטי הנחושת. היתה מנקה ומשפשפת וממרקת אותם היטב עד אשר היו נוצצים ומבריקים כזהב.

קשה היתה עליה פרידתה מן העולם הזה, שכן לא רצתה להניח לאחרים מצווה זו שהיתה חביבה עליה כל כך. ולאחר שסרול יענקעב בנה חלה במחלה ממארת ומת בה, בנה זה אשר לשלומו היתה כה חרידה, לא יכלה עוד להתגבר על צערה. היא הזדקנה ללא עת וקומתה שחה. צער גידול בנים ויסורים אחרים חרתו בה אותותיהם. על מות בנה לא מצאה תנחומים וצערה ויגונה הורידוה לקבר.

בתה היחידה לאה וחתנה אברום קיקין וששת ילדיהם הוגלו בידי צרים לסביבות קמניץ פודולסק. על חתנה אברום קיקין מספרים שברח ממקום גלותו, הצטרף לפרטיזנים, התגורר ביערות והציל הרבה יהודים מצפורני השמד. לסוף

נעלמו גם עקבותיו. ככה נכרתה משפחה שלימה מישראל, ויהיו דפים אלה זכרונם.

ג י ט ל ה

וכי מי לא יכיר את גיטלה אשת דוידעל הדיניאניק. אשה קטנה נמוכת קומה בעלת גיזרה דקה. בין כתפיה הצרות הזדקף ראש קטן ובו שתי עינים שחורות ופוזלות במקצת לצדדים. אף מאורך וחד בקצהו ופה מלא שיניים גדולות לבנות ובריאות.

אין גיטלה נוהגת להתקשט בתכשיטים. את טבעת הקידושין שלה משכנה זה מזמן בעת שדוידל בעלה היה במלחמת העולם הראשונה והיא נשארה ללא עוזר וללא גואל, ועדיין לא פדתה אותה. לא כדאי לפדותה. שהרי בין כך ובין כך היתה נופלת שוב לידיו של אותו מלווה בריבית. על שש שורות פנינים, אשר קיבלה מחמותה בריינה אשת יעקב הדיניאניק ביום חתונתה, נאמר: הלך החבל אחר הדלי. כלומר, הלכו הפנינים אחר הטבעת. כלום חסירה היא עול על צווארה. עול גידול הבנים המעיק על צוארה מעט הוא לה? במקום ענק לצווארה נוהגת היא לשאת קמיע אשר קיבלה מהצדיק בכבודו ובעצמו בצורת מטבע אשר ברכו הרבי בפה קדשו. תפורה היא בשקית קטנה יחד עם פלח שום ותלויה בצווארה, סגולה לגידול בנים ונגד שדים ומזיקים לצים ורוחות וכל מיני "אים ראיינע זאכען". גיטלה מפחדת פחד מות מאותו סוג כיון ששקועה היא באמונות תפלות ומאמינה בקמעות כגוי בצלם. וכי תקום בבוקר ושכנתה תקדים פניה בכלי ריק סימן רע לה לכל היום, ולוואי ויעבור היום בשלום בלי כל פגע ותקלה. וכי תסיק את התנור בעצים והבית יתמלא בעשן תתלה את הקולר בכשפים ובשדים המקננים בארובות הבתים. ובאמצעיה המנוסים תנסה ללחום בהם. וכה תעשה: פרסת ברזל תלבן בתנור. אחר כך תעבירנה שבע פעמים סביב

צירי הדלת. לאחר מכן תטבול אותה שבע פעמים במים שנשאבו עם צאת הכוכבים ואחר כך תזרוק את הפרסה מעבר לגג לתוך הנהר ותאמר: כשם שפרסה זו נופלת למקום אשר משם לא תחזור כן יפלו בשחת כל מבקשי רעתי ואלי לא יחזרו עוד. כשסגולות אלו לא תעזורנה, תנסה בטכסיסים אחרים.

פרה אחת היתה לה והיא גרמה לה רק צרות. מן הסתם לימדה אותה והרגילתה לצום. לסוף היתה מתאוננת כי גוזלים ממנה את החלב על ידי כשפים. ונערי החדר, היודעים כל זאת, היו ממררים את חייה. כל בוקר תמצא "כשפים" אחרים ברפת. אגודה קשורה בחוט שני ונוצת תרנגול הודו נעוצה באמצע. וכל זה קשור לדלת הרפת. גיטלה מזדעזעת וצועקת ומקללת ותיכף תדע לפענח את התעלומה, אגודה זו הניחה לה שכנתה לאה אשת שלמה החייט שותפו של זכריה בנו המאומץ של הערש השחור המכונה דער שווארצער אשר על אשתו איטה, המכונה דיא גרובע, מרננים שעשר ידות לה בכשפים. רק ממנה קבלה שכנתה לאה את הכשפים האלה, אשר בכוחם לגזול את חלב הפרה מילדיה הרכים. ועוד טרם מצאה תרופה לנגע הזה ושוב תמצא בבוקר בהיר אחד אפר מפוזר ליד הרפת, ובאפר צעדי אשה יחפה בעלת שש אצבעות. כיצד מכירה ומבחינה היא שם צעדי אשה, ודווקא בעלת שש אצבעות, רק לה פתרונים. בקיצור שהקללות על חשבון שכנתה לאה אשת שלמה נחמנס החייט, הלוואי שתיפולנה לים, כי שום בריה לא תוכל לעמוד בהן אפילו במקצתן, קללות התוכחה הן כאין וכאפס נגדן. והרי אחדות לדוגמא: שתעקר מהשורש, שעיניה תצאנה על אבן מלובנת, שיעשו מיתרים ממעיה וינגנו עליהם בחתונה של נערה יתומה, שיעלו עשבים בלחייה, שתרעדנה עצמותיה מקדחת בגובה בתי קומה, שתכרסם הרימה והתולעת את בשרה בחשכת הקבר.

בימים ההם כשעול השיעבוד החל להעיק על ישראל יותר ויותר, גזרו צדיקי הדור על אחד מימי טבת כעל יום תענית

דיבור ונחשב יום תענית כזה כנגד שבעת אלפים וחמש מאות צומות. ומי לא יקפוץ על מציאה כזו לזכות בפעם אחת במציאה כשרה כזו, הרי במטען תעניות כזה אפשר להכנס ישר לגן העדן, שערו בנפשכם שבעת אלפים וחמש מאות תעניות!!

גיטלה לא הוציאה את עצמה מן הכלל, אדרבה היא היתה מן הנשים הראשונות אשר קבלו על עצמן את התענית. כמובן שאת היום היא לא השלימה, כי בינתיים באה פייגע־מישעלס שכנתה וגילתה לה באוזן שגיסתה אדל אשתו של שמחה זכריה יואלס בעברה לתומה על־יד ביתה של הדודה גולדה, בעת אשר שם ישבה על הספסל הענצע וועלוועלס, קלטו אזניה דברים מפיה של לאה אשתו של שלמה נחמנס החייט, שסיפרה להענצה ששמעה מפי איש נאמן שראה במו עיניו בשעה שדוידל בעלה של גיטלה לא הלך היום לעבודתו במנסרה וכדי בזיון וקצף. ומכבר מרננים עליו שהוא בטל ממלאכתו ימים שלמים. לה הוא אומר שהוא הולך לעבודתו למנסרה ובאמת סר לאותה הסימטא ואוי לאזנים שככה שומעות. וגיטלה בשמעה דברים אלה הפרה תיכף את תעניתה ולא בסעודה שמינה שלאחר התענית אלא התפרצה במערכת של קללות נמרצות וטריות אשר אינן כתובות בתורה ואוזן אנוש עוד טרם שמעתן. לא שתקה על זאת. חירפה וגידפה, הפכה ממש עולמות ולבית־הקברות עלתה לתנות שם את צרותיה בפני שוכני עפר.

וכשהובאו הדברים בפני הרב, כמובן שדוידל טען להד"ם. פייגע מישעלס הטילה את הכל על אדל, ואדל על לאה, ולאה על הענצה, והענצה שוב על פייגע, ופייגע על אדעל, ואדעל על לאה, ולאה על הענצע ולך ומצא את מוציא הדיבה. וכשקבלה אחת מהן נזיפה מהרב ניסתה להצטדק הרי לא נמצא שום דופי ולא הוכחה האשמה. ענה הרב בכעס האם הדברים צריכים גם להתאמת כלום לא די שמרננים.

גם היא לא שתקה ופרצה ביללות ובבכיות ומבכיות לקללות

ולא חסכה כלל וחילקה מהן בעין יפה לגיטלה וללאה ולרבות לאדל ולפייגע וגם הענצע לא נוקתה. באם מישהו ניסה להרגיעה קיבל גם הוא את חלקו.
ודוידל בעלה של גיטלה נעשה בינתיים לגיבור היום לא עמד מהצד וכיבד את זוגתו ב"כיבוד" ביד נדיבה והיא ברחה מביתו והשאירה לו את ילדיו וחיפשה לה מפלט בבית אחיה הערש דיצ'קעס. ולא ארכו לה שם הימים וחזרה לביתה ובאין ברירה השלימה עם דוידל בעלה.
בינתיים קרה מעשה נורא אחר בעיירה עם אידס סרול אברומס ושקי הקמח שלה שנתחלפו. מעשה גיטלה ותענית הדיבור שלה הספיק לשמש נושא לשיחות למשך תקופה ארוכה, ואף ליצני העיירה שאבו ממנו חומר למשחק פורים. המתחפשים הציגו אותו בכל בתי העיירה ואף בביתה של גיטלה. ומכיוון שגיטלה בינתיים השלימה עם בלומה הבלנית נהנתה אף היא מאותה ההצגה, וכיבדה את שחקני הפורים בעוגיות טובות וכוסיות מי דבש.
עתה דמם קולה של גיטלה וקללותיה אינן נשמעות יותר. ודומה שלא קללות היו אלה כלל אלא ברכות, ברכות עד אין סוף שיצאו מפי אשה אומללה וקשת־יום אשר אולי לא ראתה קרן אור אחת בחייה.
אף עליה לא פסח הגורל וגם היא הוגלתה עם משפחתה לגיא ההריגה.

בלומה הבלנית

אשה גבוהה ורחבת גרם מלאת מרץ ורצון חיים. פניה מגושמים במקצת ויבלות בולטות לה על לחייה. עם כל זאת משאירה היא רושם לא רע על רואיה, שכן בגדיה נקיים תמיד ולבושה בטעם. התאלמנה מבעלה ינקל "הסנ־דלר" אשר השאיר לה ירושה לא קטנה, שבעה יתומים קטנים והדאגה לכלכלם, להלבישם וללמדם תורה.
בלימצה, אשה חרוצה היתה, ועוד כוחה עמה. לא בזה לשום

עבודה בבית ובשדה. עוזרת ומבשלת בחתונות, ולהבדיל מקוננת על מת בבית האבל. מכבסת לבנים, מורטת נוצות, מטפלת בחולים וערה אצלם בלילות. כל העבודות הללו עשאוה ליוצאת ונכנסת בבתי העיירה. וכמובן רואה ושומעת את כל אשר נעשה שמה. כך הפך ביתה ללשכת אינפורמציה ממקור ראשון ועל ידי "תחנת השידור החשאית" שלה היתה הופכת לא פעם את העיירה כקערה על פיה.

וכי תרגיש כי לאיזה בית בא אורח, כחץ מקשת היתה שם באמתלא ש"אזלו" לה זה עתה החוטים לתפירה ואין היא יכולה להמשיך בעבודתה, או באה עם מחתה בידיה על מנת לקבל קצת גחלים לוחשות כיון ש"כבתה" האש בביתה. בינתיים חוטפת מבט סביבה ועל פני האורח הכירה תיכף מה טיבו ומה מלאכתו. האם חתן מיועד הוא הבא לראות את הבחורה, והאם השידוך יעלה יפה. ותיכף תפעיל את תחנת "השידור" אשר לה ה"חשאית" ותודיע שבתה של פלונית מתארשת בקרוב עם בחור אשר לו קרובים עשירים כקורח באמריקה אשר כסף לא נחשב בעיניהם לכלום ובדעתו של הבחור תיכף אחר חתונתו לנסוע לאמריקה אף הוא, וכבר כרטיס האניה בכיסו.

ומנין לה כל זאת שיש לבחור קרובים עשירים באמריקה אשר כסף לא נחשב בעיניהם לכלום וכבר יש לבחור כרטיסי אניה לנסוע לאמריקה? סימנים מובהקים לכך. הבחור לבוש מעיל ועונב עניבה בדיוק אותה האופנה והצבע שהיא קבלה בחבילה מקרוביה באמריקה, בשבוע שלאחר הפסח. ומה איכפת אם תוסיף שעומד גם הוא לנסוע לאמריקה וכבר יש לו כרטיס האניה, כלום תקלקל על ידי כך חלילה את השידוך? והתחנה פועלת, ושכנה אחת לשניה לוחשת שמלכה ראכעלס מתארשת. מזל־טוב בעיירה.

ולמחרת מתברר שהכל עורבא־פרח. לא חתן ולא אמריקה ואף כרטיס האניה ממנו והלאה. הבחור הנ"ל אינו אלא סוכנה של הפירמה פראנק־קפה ואם סבורים אתם שתבוא הכחשה בתחנת השידור שלה, אינכם אלא טועים. בלומה

הבלנית לעולם אינה טועה וכל דבריה אמת ויציב. אלא שענין פראנק־קפה משמש רק להסואה ולתריס בפני עין הרע, הרי יש הרבה אנשים עם עינים גדולות ובאמת לא פראנק ולא קפה.

משהכניסה הגב' אידו פיקעל את מקלט הרדיו הראשון לעיירה, אשר רכש אותו בעבורה המורה העברי של בית הספר, פחדה בלימצקה שכלי משונה זה קולט כל שיחה שאדם מדבר בביתו בחדרי חדרים ולכן היתה רווחה לעיירה לתקופה קצרה.

לאחר הכל היתה אשה טובה ובעלת רצון טוב לעזור לזולת. ולמרות זאת שכמעט כל ימיה עברו בעוני ובמחסור השתדלה להשכיח ולהסיח את הדבר מלבה. היתה רגילה לבוא לש־מחות ולשמח שם חתן וכלה בריקודיה, וביחוד בריקוד הברוגז שלה. ובשעת החדוה והשמחה היתה מתפייסת עם יריבותיה. מתוך ריקוד ולעיני כל המחותנים היתה מתנשקת ובוכה מרוב שמחה ויוצאת עמהם במחול הברוגז. לאחר החתונה עולם כמנהגו נוהג, כאילו לא התפייסו מעולם..

להבדיל בלוויה, היתה קורעת שחקים בקולותיה. בוכה ומתייפחת, סופקת כף ומכה בכפות ידיה על ברכיה, ומקוננת מרה: איזה אבן יקרה, לכתר נמשל העץ הגדוע! מונה לנפטר שבחים ומעלות אשר אף פעם בחייו לא השתבח בהם. ולאחר ההלויה היתה מנחמת את האבלים ודואגת לסעודת הבראה. וכי תפרוץ חלילה מגיפה בעיירה, כלומר אם במשך תקופה קצרה ימותו שני אנשים ויהיו אלה אפילו זקנים מופלגים, תעלה לבית הקברות ותבקע שחקים בצווחותיה לעורר רחמים ולעצירת המגיפה.

בכל יום שישי בשבת לפנות ערב היתה מסיקה את תנורה הגדול, אשר שימש תנור הקהילה לאפיית המצות וכל שכנותיה היו מביאות את החמין שלהן להטמין בו. וכל זאת עשתה חינם ולא רצתה לקבל אפילו עצים להסקה מאחרים, במצוה זו רצתה לזכות לבדה. בדרך כלל היתה גוזרת ובוקעת עצים בעצמה ועובדת כאחד הגברים.

שעון קיר גדול היה תלוי בביתה והיה משמש כשעון עירוני אשר בראש המגדל. לפי שעון זה התחילו הלימודים בבית הספר ובחדרים בבוקר ונסתיימו בערב. ולפיו הדליקו את הנרות בכל ערב שבת. ואת חטאי אזכיר היום שלא פעם הייתי מתגנב בעת שהיא נעדרה מביתה ומזיז את מחוגי השעון קדימה בכדי שהרבי ישחררנו מוקדם מן החדר. ואם חטאתי בזה יהא נא וידוי זה ברבים לכפרת עוון.

אחר שישבה קרוב לעשרים שנה באלמנותה נישאה בזיווג שני לאלמן אמיד מהעיירה וויזניצה אשר על יד מונקאטש. שם ביקשה לישב בשלווה ולבלות את שארית ימיה מתוך הרווחה יחסית ושלום. והנה קפץ עליה רוגזו של היטלר י"ש ובכוח הורחקה מביתה החדש אשר אמרה בצילו אחיה. יחד עם בעלה הוגלתה לארץ גזירה אשר משם לא חזרה.

מרים עושת־נרות

אחר הסליחות של שלש־עשרה מידות, שלחה אמו את יוסלה לביתה של מרים עושת־הנרות אשר בשכונה המרוחקת מביתם שנקראה שצורה, להביא משם את הנר אשר הוזמן עוד באמצע הקיץ. כאמור, היה ביתה של מרים מרוחק ממרכז העיירה וההליכה לשם ארכה שעה ארוכה. העיירה בנויה היתה בגיא צר ולכן נמשכה לאורך כעשרה קילומטר. כאשר הגיע לשם יוסלה עדיין היתה השעה מוקדמת ואף־על־פי־כן כבר מצא שם את העבודה בהיותה בכל תקפה.

אשה חכמה וישרת־לב ועובדת ד' באמונה היתה מרים עושת הנרות. לחניכה זו זכתה כדבורה הנביאה אשת לפידות בשעתה. אף היא במלאכת הקודש היתה עוסקת ומכינה נרות לבית הכנסת ובפרט נרות יום־הכפורים. סוד תעשיית נרות הדונג היה הקונצסיה שלה. בין כסה לעשור היו ידיה עמוסות עבודה מפני שכל בעלי הבתים החשובים שבעיירה היו מזמינים נרות נשמה ליום הכפורים דווקא מתוצרתה, וזה למרות שאפשר היה לקבל נרות פרפין יפים וארוכים

ולבנים כשלג ו"ישרים כנרות יום הכפורים" (ומכאן האימרה גלייך וויא איום כיפור לעכט) ומחירם שוה לכל נפש. למרות הכל ביכרו רבים להזמין נרות נשמה ממעשה ידיה. מנהג אבותיהם בידיהם, מסורת משפחתית שאין לשנותה. להדליק ליום הכפורים נר משעוה.

לפני ראש השנה היה בעלה ר' יוסעל שצ'ורער רודה את הדבש מהכוורת ומהנה בו את יהודי העיירה לשנה טובה ומתוקה. מן השעוה היתה מרים זוגתו הצדקת מכינה את נרות הנשמה.

ליד השולחן עמדו כחצי תריסר נשים לבושות סינורים לבנים ולשו בידיהן את הדונג כבצק, רקעו אותו כעין עוגות מצות, עוגת מצה לכל נר. על הכירה עמד דוד שעווה רותחת. עד כאן סדר העבודה הרגיל. מכאן החלה מלאכת הקודש. מרים גרשה מהבית את כל הגברים (אל יוסלה לא שמו לב שעדיין ילד קטן היה אז). מרים פנתה אל מאחורי התנור וחבשה לה שם כעין מצנפת לבנה (שקורים לה "אוויס יום כיפור האבעל") וטהרה מחדש את ידיה. כן עשו יתר הנשים. אחר־כך דרשה לפניהן דברי כיבושין, פתחה את הש"ס תחינה החדשה (כן היה שמה למרות שכבר בלתה מזוקן) וקראה לפניהן תחינה נאה חדשה בעניני דיומא. הזל היזילו דמעות כמים. אחר־כך החלו כולן בצוותא למתוח חוטים בכדי להכין פתילה לנר. קודם הזכירו שנר זה נעשה לעילוי נשמת פלוני בן פלוני. חוט ראשון כנגד אברהם, שני כנגד יצחק, יעקב, שנים עשר השבטים, האימהות הקדושות. לא קיפחה אף אחד משבעת הרועים או מן הנביאים הראשונים והאחרונים הצדיקים והחסידים והיש־רים. לא היה אחד שלא היתה מזכה אותו בפתילה. לכן, איפוא, היו הנרות עבים על הרוב. לאחר שגמרו למתוח את הפתילות, עטפו אותן באותן מצות השעוה וטבלו אותן באותה שעוה רותחת אשר בדוד. טבלו והוציאו ושוב טבלו והוציאו. בין הוצאה לטבילה היתה השעוה הנדבקת לפתילות נקרשת ונדבקת. על־ידי פעולה זו שנעשתה כמה

פעמים היה נוצר הנר. במשך כל אותו זמן היצירה לא פסקו שפתותיהן למלמל ולפלל כל מיני בקשות לכל קרובי הנשמה שהנר מיועד לה. לרפואה שלמה, לבנים, לחיי אריכי ומזוני, לזיווגים הגונים וכו' וכו'.

וכך היתה תפילתה בסיום מלאכת הקודש:

יהי רצון מלפניך אבינו שבשמים כשם שאנו מדליקים את הנרות והם מפיצים אורה כן תאיר לנו את חשכת הגלות המרה. ותתן לנו בנים חיים עוסקים בתורה ומתפרנסים בכבוד והולכים בדרך הישרה. וכשם שנרות אלו נעשו לכבוד שמך בקדושה ובטהרה כן תרחם עלינו ותגאלנו במהרה. רבונו של העולם קרב יום הדין שהוא קדוש ונורא סלח ומחל לעוונותינו ותן לנו פדיון וכפרה. וזכות כל הצדיקים יגנו עלינו ולחיים טובים תחתמו אמן ואמן.

תפילה זו נאמרה בהכנעה ותחנונים. נר הנשמה היה נראה כמת המוטל לפניה, והיא מקוננת עליו מרה.

מרים עושת נרות הישרה והצנועה איננה עוד. כל ימי חייה הכינה נרות לעילוי נשמות ולבסוף הפך גם גופה הטהור לנר נשמות ועלה בלהבות באחד מכבשני אושוויינצים.

אידיס

אידיס, אשת ישראל אברם סרול יענקעבס, היתה אשה כשרה ועושה רצון בעלה. את ביתה ניהלה בתבונה. עני כי יבוא בצל קורתה הענק תעניק לו את מתנת ידה הנדיבה כברכת ד' הטובה עליה. חנן ד' את יסרול אברהמס בעלה בפרנסה טובה, ולו שני סוסים ועגלה אשר בהם יוביל סחורה לסוחרי העיירה מהעיר חוסט.

במוצאי־שבת קודש יצא למסעו ולעבודתו ובערב שבת עם חשיכה יחזור מדרכו. ואם כי פרנסתו לא היתה מהקלות אבל שכרה בצידה. הפרוטה היתה מצויה בכיסו ו"לחם התירס לא ירד מהשולחן" (ביטוי המציין בית המכניס אורחים). רבים קינאו בהצלחתו ובפרט כאשר החליף את סוסיו ב"קומבינ־

צקה", זה האוטו אשר חלקו הקדמי שימש להסעת נוסעים וחלקו האחורי להסעת משאות, ראה עולמו כי טוב.

יום יום היה נוסע העירה לחוסט מסיע לשם את תושבי העיירה ומביא משם כל מיני סחורות בעבור בעלי החנויות אשר בעיירה. עברו הימים בהם היה עושה בסוסיו כל ששת ימי המעשה ונעדר מביתו ומטלטל בנכר וחוזר רק לשבת "שבור" ו"רצוץ" עיף ויגע לביתו אל אשתו. עתה, מיום שרכש לו את הקומבינצקה, עושה הוא את כל זאת בו ביום. ויותר מכן, זוכה הוא להיות בביתו ליד אשתו אידיס אשר היה מכבדה מאד. אין צריך לתאר את שמחתה של אידיס זוגתו לרגל השינוי הטוב שחל בעבודת בעלה סרול.

אבל גם קודם לכן לא הירהרה חלילה אחר מידותיו של הקדוש ברוך הוא, אלא קיבלה את הכל באהבה. ורגילה היתה לומר "אין די מלים בפי להודות ולהלל לאלוקים העליון החי וקיים לעד על כל החסד אשר עשה עמי מעודי ועד עתה. בנעורי התייתמתי והנה זה בא בחור בעל בעמיו ולקחני מרפידנה כפרי ופרש עלי את כנפיו. הוציאני מאפילה לאורה והכניסני לבית יפה ומרווח אשר לא אחסר בו כל. פרנסתנו ב"ה מצויה בשפע, הנר דלוק והמיטה מוצעת".

ובכל זאת לא היתה אידיס מאושרת בחייה. צרה גדולה היתה מכרסמת בליבה כאותה תולעת. והיה מידי פעם בפעם בהיזכרה בצרת לבה היתה מתאנחת אנחה עמוקה והמרה שחורה ר"ל היתה קופצת עליה ולא מרפה הימנה. וכל זאת באה עליה כי לא זיכה אותה ד' בזרע של קיימא. פעמים הרתה והפילה את ילדיה. בשלישית קשתה בלידתה וחייה היו תלויים כחוט השערה. בקיצור כבר עברו שש שנים וסרול ואידיס מתהלכים ערירים. וכבר שאלו בעצת רופאים, נסע עמה סרול בעלה אל הרופא המהולל המכונה ד"ר מרטון אשר בוולובה. וגם לא מנעו את רגליהם מדלתות מכשפים וגם בעצתם שאלו. ושלושה ימים ושלושה לילות הסגירה אותה איטה דיא "גרובע" בחדר אפל לשם סגולה אבל לא הועיל.

וכשבאו הדברים באזניה של המימה גולדה חרה לה הענין עד מאד. הטריחה את עצמה ובמקלה עברה את הזוורנה (ואדי), אשר ליד ביתו של זכריה יואלס שעלתה בעת ההיא על גדותיה. באה עד לפתח ביתם של סרול ואידיס, במקלה דפקה בדלת וכשפתחו לה הרימה את קולה כלפיהם: המבלי אין אלוקים בישראל כי תלכו לשאול בבעלות אוב? האם אצל הזידיצ'ויבער כבר הייתם? את בית הקברות כבר הקפתם, כלום כבר לא נשארה לכם דרך אחרת אלא לפנות אל איטה דיא גרובע?

נכלמו סרול ואידיס מפני דברי האמת שיצאו מפי המימה גולדה. וכשניסו לפייסה כבר לא מצאוה כי עזבה את פתח ביתם והסתלקה בכעס ובחרי אף.

ובאמת יש להתפלא על סרול, זה היהודי אשר שימש בשעתו גבאי ראשון בבית הכנסת דק"ק טורין, כי יעזוב מקור מיים חיים ויפנה אל האובות והידעונים. חס ושלום שארית ישראל לא תעשה עוולה; אלא למה הדבר דומה, לאותו היהודי אשר איבד את שעונו וממשמש בכיסיו ואינו מוצא, וכשמישהו מזכיר לו לחפש בכיס חזייתו כי דרך העולם להחזיק בו את השעון יענה היהודי: "את כיס חזייתי אני מניח לסוף כי היא תקותי האחרונה, שאם גם שם לא אמצאהו אזי אאבד כל תקוה למוצאו אי פעם".

גם סרול ואידיס ידעו שאצל צדיקי הדור, שנאמר עליהם "הצדיק גוזר והקב"ה מקיים" אפשר להשיג את הכל (קען מען אלעס פוילען). אלא פשוט לא היו בטוחים בעצמם ופחדו שמא לא יהיו זכאים בפניהם ולבסוף ישארו קרחים מכאן ומכאן. ואין אדם נתפס על צערו. את פנייתם לצדיק דחו לשעת כושר ולעת רצון. והשעה לא אחרה לבוא.

ויהי היום והצדיק ר' לייזעריל מבושטין גזע קדושים, ענף עץ אבות, שלשלת היוחסין, הפועל ישועות ובורא רפואות והפוקד עקרות, תקע את אהלו בק"ק טורין לשבות בה שבת. אותו צדיק בעל הדרת פנים היה, הופעתו נאה, הדור בלבושו ונאה בהליכותיו ובכל דרכיו אומר כבוד. הוא עשה רושם

עז. היה מזכה את העיירה בביקורו אחת בשנה ואז ינהרו אליו יהודים ויהודיות, ולהבדיל שאינם מבני ברית, מי ברכב ומי ברגל וצבאו על ביתו בבקשות שונות והצדיק לא ישיב את פניהם ריקם אלא יעניק להם את ברכתו ביד נדיבה, וגם לשאינם מבני ברית, משום דרכי שלום.

ר' אברהם חיימס עם זוגתו רבקה פרוימס יפנו את מיטב חדריהם לו ולפמלית הגבאים אשר יסובבוהו וילווהו על כל צעד ושעל. ר' אברהמצי מאידאנער אותו החסיד שכבר סיים את הש"ס ארבעים ושתיים פעם לקיים את הפסוק ו"דברת בם", היה עוזב את בני ביתו לאנחות והיה מסתופף בצל צדיקי הדור רוב ימיו. ואותו ישראל המלמד מהוליאטין הכפר, אותו חסיד שוטה אשר לא הסתכל בצורת אשה וברוח מצל שמלת אשה ת"ק פרסה — ואשר מספרים עליו שפעם חזר הביתה ולא מצא את אשתו בבית הלך לחפשה ובדרך הרגיש בצל שמלת אשה הנע לעומתו הפליט מלים בעלמא ושאל האם לא ראיתם את אשתי והצל ענה לעומתו "כן ראיתיה מתרוצצת לחפש את הפרה שנעלמה מהרפת". היתה זו אשתו, אלא שחמדה לה לצון מה"שלמזלניך" שלה. החסיד השוטה לא הכירה ושעות על שעות חיפש אחריה. ואותו חסיד ר' סרול אף הוא בא להסתופף בצל הצדיק ועוד חסידים ונשי חסידים כהנה וכהנה.

ויאמר סרול לאידיס זוגתו זאת עשי, מהרי וקחי ששה סאים קמח סולת ולושי ואפי לסעודת השבת של הצדיק בעבור יברכך הצדיק בגללן בזרע של קיימא.

ואידיס אשר היתה אישה כשירה ששה למלאות את רצון בעלה ובפרט ששכר אותה מצוה בצידה.

נתעטפה האשה בסודרה והלכה במהירות לחנותו של הערש משה ליבכ לקנות קמח סולת לאפות בו את החלות אשר בהן חשבה „להבנות".

ואמנם היתה השעה כשרה לכך, כי שמע ד' לקול בכיה ושערי הרחמים נפתחו לפניה לרווחה, ועוד השנה עמדה להיפקד בבנים בזכות תפילתו של אותו צדיק, אלא שגברו

המקטרגים ובילבלו את „היוצרות" וכך קיפחה אותה עלובה אידיס במו ידיה את אשר חוננה מאוצר מתנת חינם. ובאה אחרת ולקחה את ברכתה בלא יודעים, למרות שלא היתה זקוקה לכך.

ומעשה שהיה כך היה:

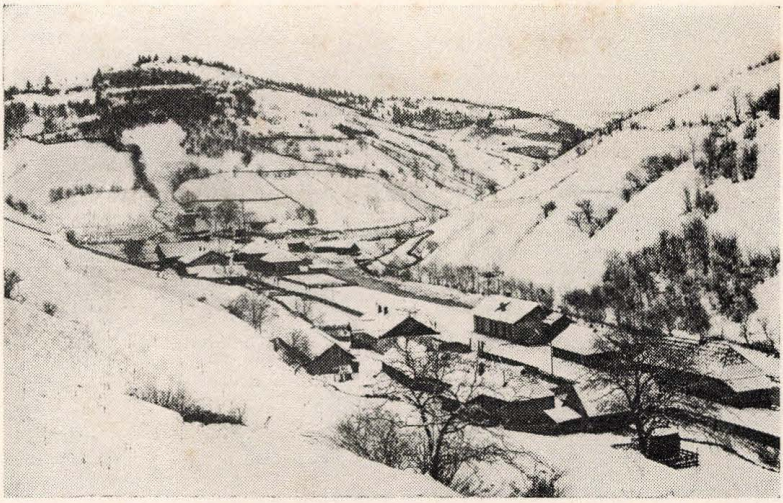
היה יום החמישי בין הערבים. חנותו של הערש מוישע לייבס מלאה מפה לפה. יהודיות עקרות בית זריזות הקדימו לבוא לקנות לכבוד השבת קמח לחלות, שעועית לחמין, דגים מלוחים, במקום דגים ממש, לכבוד שבת, קצת סוכר להמתיק בו את הצימעס המוכן על פי רוב מקווקעס (מין סלק לבן ומתוק) ועוד מיני דברים להנות בהם את הגוף ואת הנשמה היתירה לכבוד השבת. מועטים הם הקונים בכסף מזומן אבל לשבחו של הערש מוישה לייבס יש לומר שלא ישאיר אף יהודי אחד בגלל זה בלי קמח לחלות. אלא הפנקס פתוח והיד רושמת ולאחינו בני ישראל יש „ביטחון" ולוקחים בהקפה. שהרי כבר נאמר כי קצובים מזונותיו של האדם מראשית השנה חוץ מסעודות שבת ויום טוב וכל המוסיף מוסיפים לו מהשמים ונאמן הוא בעל הבית לפרוע את חובו.

בקוצר רוח חיכתה אידיס לתורה בחנות שקלו לה את הקמח שילמה במזומן ונחפזה לביתה.

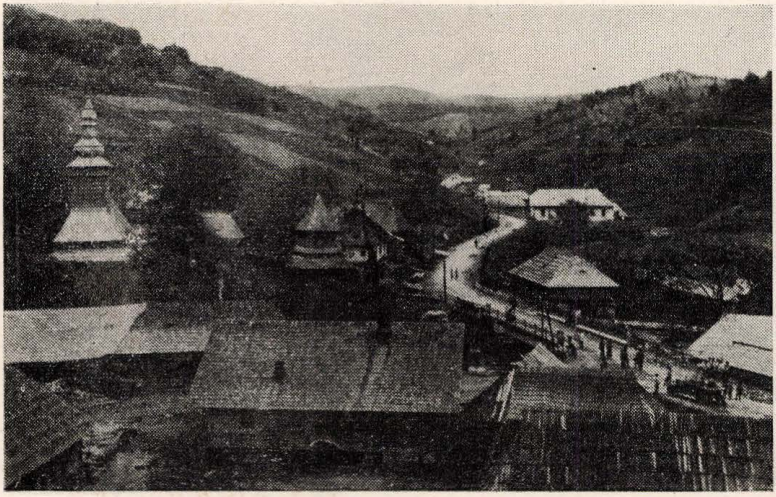
ובעברה על פני ביתו של יעקב וועלבילס, אשר לפעמים היה שוחט איזה בהמה לכבוד שבת, כבר נכנסה בדרך אגב (אין אַיין ועגס) לקנות גם בשר לכבוד השבת. ומכיון שר' יענקעב וועלבילס זה לא היה לו רשיון לאיטליז כי זו היתה הקונצסיה היחידה של ר' יהושע יעקובוביץ הכהן ואוי ואבוי למי שישיג את גבולו לכן נאלץ ר' יעקב וועלבילס לעשות זאת בצינעא בתוך מרתף ביתו.

הניחה אידיס את שק הניר עם הקמח המכונה „שקורמיץ" על השולחן בבית ר' יעקב וועלבילס וירדה למרתף לבחור לה נתח בשר טוב לכבוד השבת.

חייה דיא בעדערין זוגתו של ר' יעקב וועלבילס אף היא אשת חיל היתה וחזרה זה עתה מהחנות והביאה עמה צרכי

מראה העיירה ביום שלג

מרכז העיירה

מבתי העיירה

בתים כפריים בעיירה

השבת. ואף היא הניחה את ה„שקרמיץ" כלומר את שק הניר עם הקמח ושאר המצרכים על השלחן ליד שק הקמח של אידיס. ובינתיים ניגשה להכנת ארוחת הערב לבני ביתה כי חנן אותה בלי עין הרע „בגזינדעל" לא קטן.

עלתה אידיס מהמרתף ומבלי לבדוק הרבה חטפה את אחד משקי הקמח אשר על השלחן ואצה רצה לביתה, הרי הזמן קצר והמלאכה מרובה ועליה ללוש ולהכין את החלות לסעודת הצדיק בעבור יברכנה ותפקד עוד השנה, בחלות אלו תלוי כל מזלה ועתידה.

פנתה אידיס לעבר בית הרב לקנות את השמרים לחלות. (הזכות היחידה למכירת שמרים בעיירה היתה בידי הרב כפי שכתוב וחתום בקונצס שלו וממסחר זה היה עליו להתפרנס).

אבל בדרך נזכרה אידיס שהלילה חל גם ליל טבילתה ולכן החליטה לסור תחילה למקוה. נכנסה אידיס לביתה של בלימה הבלנית ומעכילי בן זקונה של הבלנית נאות תמורת „האלבע קרוינע" (חצי כתר, מין מטבע) לרוץ לבית של הרב ולקנות לאידיס את השמרים הדרושים.

הניחה אידיס את שק הקמח על גבי השלחן של בלימה הבלנית וירדה למקוה לטבול. וכשעלתה מהרחצה כבר מצאה את מעכעלי בנה של הבלנית שחזר מבית הרב והביא עמו את השמרים. שילמה מה ששילמה וטמנה את השמרים בכיס בגדה ומבלי לבדוק הרבה חטפה את אחד שקי הקמח אשר הזדמן לה הראשון על השולחן ורצה לביתה.

ומכיון שאי אפשר לעבור על פני בית אחותה לאה מבלי להכנס ולראות את שלומה, שהרי בזה השבוע ילדה את הבן השמיני למזל טוב ליוקעלע בעלה, הנמנה למשפחת הכהנים בני אהרן אשר לפנים שרתו במקדש בירושלים והיום נשאר להם התפקיד הנכבד לברך את העם ובברכתו הרים את קולו אשר נשמע על ת"ק פרסה.

בביתה של אחותה אידיס לא טמנה את ידה בצלחת אלא השתדלה לעזור במקצת בשטיפת הכלים וברחיצת הילדים.

שאבה מים מן המעיין של זכריה יואלס. ביירה את האפונים ושרתה אותם במים לכבוד ה"שלום זכר" אשר יתקיים איהשי"ת בליל שבת לרגלי הולדת הבן. לאחר כל זאת חטפה אידיס שק ניר אחד שעמד על השולחן ונראה לה לשלה ומבלי לבדוק הרבה אצה ורצה לביתה הרי המלאכה מרובה עליה, ועליה להכין את החלות לכבוד הצדיק בעבור יברכנה.

עמדה אידיס וניפתה את הקמח ובכל תנועה ותנועה בנפה כיוונה ויחדה "יחודים" ושפתותיה מיללו תפילה.

הוי־רבונו־של־עולם יכמרו רחמיך על שיפחתך המושפלת והמדוכאה ואם אפילו איני כדאית לפניך עשה זאת בזכות סבתי הצדקת אשר אמרו עליה כי בעבור עני היתה מפשיטה מעליה את כותנתה האחרונה.

יכמרו נא רחמיך עלי ותן את חיני בעיני הצדיק ויברכנו בזרעא חייא וקיימא אמן.

הכניסה אידיס את השמרים לתוך הקמח הוסיפה את אשר היה עליה להוסיף וכיסתה את העריבה במפה לבנה.

וכשעתיים לפני עלות השחר קמה משנתה ללוש את החלות. לשה אידיס את הבצק וממש הרטיבה אותו בדמעות עיניה. לא חסכה אידיס ביצים והכניסה לתוך העיסה גם צוקר וצימוקים עד אשר כמעט היה חשש שאסור יהיה לברך על החלות ברכת המוציא.

ולאחר שקלעה את החלות ולפני הכנסתן לתנור שהוסק כהלכה מרחה אותן בביצה וייפתה אותן בפרג. מה אומר ומה אדבר מיום שאידיס היתה רגילה לאפות חלות לשבת עדיין לא יצאה עבודה כה מושלמת ומתוקנת מתחת ידיה. אידיס ראתה בכך אות שתפילתה תתקבל וחלותיה תעלינה לרצון.

והחלות בהאפותן ריח גן עדן עלה מן התנור והתפשט על פני כל השכונה.

בעלה סרול הקדים וחזר בחצות היום מעבודתו והעביר את החלות אל רבקה אברוס חיימס, אשר אצלם התאכסן הרבי,

ואף הוא הפיל את תחינתו לפני מרת רבקה אברום חיימ׳ס אשר היתה אשת חייל להגישן לשלחן הצדיק בעבור יברכם בזרעא חייא וקיימא.

חשבה לה רבקה בליבה הרי גם אני זקוקה לאותה ברכה הן כלתי מונצי אשת בני משה יש לה ממש את אותו ה״פעקעל״ גם היא סובלת ממש מאותה הצרה ואמנם מן הראוי היה לו מונצי היתה אופה את החלות בעבור הצדיק. אבל תוך כדי הרהור התחרטה והשיבה לעצמה ״סוף סוף אין היא יכולה לטעון כלפי הצדיק ׳כולו שלי׳, האם לא די לה בזה שעליה יניח הצדיק את ראשו כלומר בביתה מתאכסן. וכי קטן הדבר בעיניה כי תדרוש לקפח את העלובה המסכנה אידיס שד׳ יזכה וימלא את משאלות לבה לטובה, וממילא המתפלל בעד חברו נענה תחילה״.

וכאשר הובאו החלות לפני הצדיק והוגד לו מה זה ועל מה זה. שם הצדיק את ידיו על החלות ויהפוך את עיניו כלפי שמים כפי שאומרים ״פאר גלאדט״ ושקע בהרהורים עמוקים ושפתותיו דובבו תפילה. ״כה אמר ד׳ אלקי ישראל כד הקמח לא יכלה... ומי שענה לאליהו הנביא בעת תפילתו בעד בן האישה אשר התגורר אצלה הוא יענה את האשה אשר מקמחה נאפו החלות האלו ותזכה לבנים זכרים חיים וקיימים אמן...״

השמחה היתה במעונם של סרול ואידיס, וכאילו כבר הרגישה אידיס בתנועות הילד המתרוצץ בקרבה בזכות ברכת הצדיק.

אבל הס״מ בקיטרוגו הגדול לא שקט. הוא לא ראה בעין טובה את ברכת הצדיק ולכן בתחבולותיו עשה מה שעשה.

באותו יום ששי בבוקר נשמע קול צעקה בשכונה היתה זאת בלימה הבלנית אשר הרימה את קולה על בתה שרה. את לא יוצלחית לשום דבר, שלחתיך אמש לחנותו של הערש מוישע לייבס להביא קמח לחלות בהמה שכמותך! מה הבאת? — קמח תירס?! איה היו עיניך אוי ואוי לי ולמזלי הרע שד׳ יסר אותי בשלמזל כזה.

לשוא הצדיקה אותה שרה המסכנה כי במו עיניה ראתה בעת שהערש מוישה לייבס שקל לה קמח לבן ישר מן המשקל הכניס אותו לתוך סלה. לא חסכה בלימה הבלנית והוריקה על ראשה של שרה האומללה את כל המרירות אשר הצטברה בלבה מעודה ועד היום הזה, ומן הסתם כיבדה אותה גם במתנת יד בעד אותו ענין למרות שלא היה לה למסכנה כל חלק בו.

כבר לא סמכה בלומה הבלנית על בתה שרה אלא לקחה בכעס את שק הניר עם קמח התירס אשר בו ורצה אל הערש מוישע לייבס להעמידו על טעותו.

פתח לה הערש מוישה לייבס את הפנקס והראה לה שחור על גבי לבן ששקל לבתה קמח לבן ובמו ידיו הכניסו לתיק סלה של שרה. וכעת זאת עשי קחי קמח אחר ומהרי ולושי חלות לשבת ואחר השבת נברר את הטעות. לקחה בלומה הבלנית את הקמח ונחפזה לביתה להכין את החלות לשבת. בדרך נכנסה בלומה הבלנית לביתו של יעקב וועלווילס לקנות חתיכת בשר לכבוד שבת. כמובן שבלומה הסתפקה בקצת לינגיל (ריאה).

וכאשר פתחה את דלת ביתו של ר' יעקב וועלווילס קבלה את פניה אשתו חייה די בעדערין ב„מעשה נורא" ואמרה שמעי נא מה שקרה לי! אמש נגשתי להכין ארוחת ערב לבני ביתי וכבר הרתחתי את המים להכין „טוקאן" (דיסת תירס). המים רותחים ואני מתחילה לשפוך לתוכם את הקמח, היה זה סמוך לחשיכה ולא הבחנתי היטב איזה קמח ששפכתי לתוך הסיר בחשתי את הדיסה ובחשתי והדיסה אינה מתקשה. הסתכלתי לתוך הסיר והנה אוי לעינים שככה רואות איזה מין דבק סמיך בתוך הסיר במקום „הטוקאן". לקחתי את שארית הקמח ורצתי לחנות להעמידו על טעותו והוא פותח לי הפנקס ומראה לי שחור על גבי לבן שהוא שקל לי קמח תירס אמנם גם אני ראיתי זאת. מעשה לצים כאן ענתה על זאת בלומה הבלנית וספרה את פרשת הקמח שלה והיה הדבר לפלא בעיני הנשים.

מהרה בלימצקע הבלנית לביתה שתספיק לאפות את החלות לשבת, ואחר כך נכנסה לבית שכנתה לאה יוקעלעס כדי לעזור לה קצת בהכנת השבת הרי שוכבת כעת בקימפעט (היא יולדת). שפכה לפניה לאה את מרי לבה כיון שדרכה מדי שבת בשבת לאפות לכבוד היום שתים עשרה חלות, השבוע כיון שהיא שוכבת בקימפעט נכנסה שכנתה אצל אשתו של שמחה זכריה יואלס וקבלה על עצמה ללוש ולאפות לה את החלות. והשבוע מאותו קמח ממש לשה אדל ולא עלו אלא תשע חלות. אמנם החלות טובות וטעימות אבל אין היא יודעת לאן נעלמו שלש חלות, ואדל נשבעת בכל הקדוש לה שכן תזכה לגדל את בניה שלא הכילה העיסה יותר מאשר תשע חלות. ושוב מעשה לצים עונה על זאת בלומה הבלנית "את אומרת חלות, אני אספר לך מה שקרה לי עם חלותי. טרם הספיקה בלומה הבלנית לספר את אשר קרה לה עם חלותיה, נכנסה לבית אידיס אחות לאה היולדת ובפיה מעשה ניסים על־אודות חלותיה. עד מה הצליחו וכמה טפחו. ועוד יותר, היה בדעתה לאפות רק שש חלות בעבור לחם משנה לכל שלש הסעודות של הרבי אבל בעלה סרול אמר לה שהרבי מבצע על י"ב חלות מאד הצטערה אדל מאין תקח כעת קמח נוסף והשעה מאוחרת, והנה זכתה שהתברכה העיסה ויצאו ממנה שתים־עשרה חלות, ממש ראוי לקדם בהן את פני מלך המשיח.

פתחה בלימצקה הבלנית ואמרה שתים עשרה חלות במקום שש וללאה תשע במקום שתים עשרה ולה במקום תשע חלות שרגילה לאפות שק קמח תירס ולחייה דיא בעדערין קמח לבן במקום תירס ר"ל "פרופלוֹ־סדעזבה", מעשה לצים".

פתאום פנתה בלימיצקה הבלנית אל אידיס ואמרה „אמרי נא לי אידיס יקירתי איפא קנית בשר לשבת?"

— אצל יעקב וועלווילס ענתה אידיס.

— ואחר כך לאן פנית? —

הרי אחר כך נכנסתי אליך ומשם פניתי לבית לאה אחותי. ובכן נפתרה התעלומה את אידיס אשר החלפת את שקי

הקמח. אצל חייה החלפת את הקמח בקמח התירס והבאת אותו אלי. ושוב החלפת אותו בשלי ולבסוף החלפת את הקמח אצל לאה ומקמחה אפית את שתים עשרה החלות. אידיס נדהמה ונבהלה ולבסוף פרץ צחוק אדיר מפי הנשים. ויהי הדבר לשיחה ימים רבים.

הענין כשלעצמו אמנם היה יפה ומבדח אבל התוצאות לא שימחו ביותר את אידיס. עוד באותה שנה הרתה שוב לאה אחות וילדה תאומים שני בנים זכרים ויקרא שמם בישראל בומי וברצי ואידס וסרול נשארו עירים. ניצח השטן.

אולם ברכת הצדיק לא היתה לשוא ונתקיימה במלואה, מי שענה לאליהו הנביא הוא ענה את האשה אשר מקמחה נאפו החלות וזכתה לבנים זכרים חיים וקיימים. על לאה אחות אידיס, אשר מקמחה נאפו החלות, חלה ברכת הצדיק.

וכאשר בלומה הבלנית פנתה פעם בבקשה אל אידיס שתחזיר לה את הקמח שהוחלף ענה לה על זאת שמואל דער רויטער העוד פיצויים תדרשי? המעט לך שחסד עשה עמך הקב"ה שאידיס לא החליפה איתך את הקמח לאחרונה. כי לו היו החלות המפורסמות נאפות מקמחך ברכת הצדיק היתה חלה עליך ואף־על־פי שאלמנה את היית יולדת תאומים.

קמו ליצני העיירה ועשו ממעשה אידיס זה והשקערמיצען פורים שפיעל והפארשטעלערס הציגו אותו בכל בתי העיירה והעיר טורון צהלה ושמחה...

אולכסי (בנאות דשא)

הטעמתם מימיכם את טעם הברינדזה המשובחת תוצרת עירתנו? או שמא עדיין לא שמעתם את שמה הטוב? ואם ברינדזה לא טעמתם אות היא שגם השם סאלאש לא הגיע לאזניכם. ולכן גם את אולכסי לא תדעו ואת כלבו הנאמן פיצי לא תכירו ואת קול נביחותיו לא שמעתם. בקוליבה בודאי לא נחתם. ובכן מה תדעו? אתם העירונים תושבי הכרכים הגדולים, מהיכן תדעו שקיים עולם אחר שכולו

הדר, והוד בראשית חופף עליו ומושל ושולט בכל ולא הספיקה עדיין יד אנוש לכערו ולטשטשו. עולם שכולו טוב. ואם עדיין כל זאת לא ראיתם ולא שמעתם, ניתן לכם בזה הזדמנות להציץ לפני ולפנים ותספיקו להכיר את אולכסי ואת כלבו וריח הברינדזה המשובחת תעלה באפכם.

בבוקר יום קיץ אחד, בעת שיוסלה חזר מבית־הכנסת מתפילת שחרית ותיקין, פנתה אליו אמו ואמרה: "יוסלה העבודה כעת בכל תקפה, העונה 'בוערת', פטרו ואַנדרי עסוקים בשדה, לכן אין ברירה, ועליך לרתום את הסוס וללכת לראות את שלום הצאן. הן העדרים רועים באוזיר־ניאַנסק. המרחק לשם כשלוש שעות ברכיבה. עליך להביא אוכל לרועים ולעזור על ידיו של ר' יעקב וועלווילס בהכשרת הכלים לתעשית הגבינה (זו הברינדזה המהוללת), הרי מהעֶרֶב מתחיל תורנו לקבלת החלב".

לשמחת יוסלה לא היה קץ! הן לטיול כזה השתוקק זה מזמן וכעת הזדמן לו בהסח הדעת ממש. לא חיכה יוסלה לארוחת הבוקר אשר עמדה אמו להגיש לו, אלא רץ ישר לאורווה, להכין את "פני" סוסתם האצילה, שמוניטין יצאו לה בכל הסביבה שאין כמוה הן ליופי והן לרכיבה. לתמהונו הגדול כבר מצא את "האצילה" מוכנה לדרך. אנדרי הקדימו וציידה לדרך באותו אוכף העור הנהדר, ושם לשני צידיה את אותו שק בעל שתי האמתחות הנקרא "שקוועס" כשהן ממולאות כל טוב. באמתחת האחת אוכל בעבור הרועים ובשניה אוכל בעבור ר' יעקב וועלווילס וצידה עבור יוסלה לכמה ימים. ולמותר להזכיר שיוסלה הוסיף לאמתחת את תפיליו וסידורו ועוד איזה ספרי ספורים למען יהיה לו שם במה לבלות את הזמן. את ארוחת הבוקר אכל בחטיפה כאותה ארוחת חמץ האחרונה של ערב פסח החל בשבת. כהרף עין קפץ על הסוס, אמר שלום לאמו והצליף בשוט וקריאת "וויואו" נפלטה באויר. הלמו עקבי הסוס ובדהרה נעלם יוסלה והשאיר מאחוריו רק ענן אבק.

לאחר רכיבה של שעות אחדות הגיע למחוז חפצו. שם

מצא את הרועים על עדרי צאנם כשהם נחים את מנוחת הצהרים. במרבץ הצאן (הנקרא קושארה בלע"ז) קדמו הכלבים את פניו בצהלה. ביחוד שש לקראתו פיצי, אותו כלב נאמן ששרת באמונה זה שנים ככלב רועים ושלשלת יוחסין לו. כלב זה קנינו של אדון אחד היה, ולאותו האדון עדרי צאן לרוב והכלב פיצי היה שומרם. מצא הכלב חן בעיני הסבא של יוסלה, ר' אורי פיקעל, על כן בקש מהאדון למכרו לו. מאן האדון למכור את כלבו באמרו: "אם יקר בעיניך הכלב ייקר בעיני שבעתיים". פצר בו הסבא מאד וכשסרב גם הפעם הציע הסבא ר' אורי פיקעל לאותו האדון הערל למכור לו את כל העדרים, יחד עם הכלב שומרם. תחילה עשה עצמו אותו הערל כאילו אינו מסכים בשום מחיר שבעולם לוותר על הכלב, אבל מתוך דבריו כבר אפשר היה להבין שהכסף יענה אצלו את הכל. בקצור, עמדו על המקח והעדרים יחד עם הכלב המהולל עברו לרשותו של ר' אורי פיקעל. ועל אותו עסק היה שמואל דער רויטער אומר: "למה הדבר דומה? לאותו יהודי שהקדיש את סוסו לצדקת ר' מאיר בעל הנס. לבסוף התחרט היהודי, אבל נדר הוא נדר! מה עשה? התחכם והרכיב על אותו סוס תרנגול והכריז: 'כל הקונה מידי את התרנגול הזה בחמש מאות כתרים יזכה בסוס בחמש פרוטות בלבד'. וכמובן שאותן חמש פרוטות הוא היה מוכן למסור לטובת קופת ר' מאיר בעל הנס". אותו אדון מכר לר' אורי פיקעל את כלבו במחיר "אלפי" ראיינעש ואת הצאן ב"פרוטות". ולו היו מזדמנות לר' אורי מציאות כאלו לעתים קרובות, בודאי לא היה יכול "סיליקין" לבתו היחידה שרהצ'ה שנישאה לרב מקלויזנבורג חצי מליון ריינ"ש, אלא היה יוצא נקי מנכסיו, אשר השאיר לו אביו ר' שמחה ניסן בירושה.

כשהרגיש הכלב ביוסלה, הגביה את אזניו וזנבו ורץ בצהלה לקראתו כאילו נפגש עם ידיד נפש מולדת בית. כלב זה הציל לא פעם כבשים משיני הזאבים.

לאחר קבלת הפנים הנלהבת מ"פיצי" קם ויצא לקראתו

אולכסי הרועה הזקן. קידמו בקידה קלה ולאות כבוד הוריד את כובעו ה"מזופת" בזפת ושרף עצים — סגולה בפני הגשם — שהיה נראה ככובע פלדה. אותו כובע היה מכסה את ראשו הגדול המגודל שערות אורוכות המרוחות בחמאה, שלמרות גילו המבוגר היו עדיין שחורות כאותן דפנות ה"קוליבה" (מלונת הרועים) השחורות מפיח ומעשן, אשר לשם הכניס את יוסלה. תחילה עזר לו להוריד את הכלים מעל הסוס והכניסם לירכתי אותה "הקוליבה". את הסוס קשר לעץ ושם לפניו אוכל והשקהו מים, ואחר־כך ירק על ימין ועל שמאל ושוב בא ועמד בהכנעה רבה לפני יוסלה ומסר לו כעין דין וחשבון על הצאן.

"ובכן, פנצוקו (אדון צעיר), סלבה בוגו — אושיטקו־הוראסט (ב"ה הכל בסדר), מלבד כבשה אחת אשר חלתה לפני יומים וכעת כבר הולכת אף היא ומבריאה, לכל הצאן שלום ותנובת החלב משביעה רצון. הנה זה היום החלו לרעות בחלקה החדשה ב"אוזירניאנסק" והמרעה שם ממש "נופת צופים". אבל אליה וקוץ בה זה כבר הלילה השני שהזאבים מחרידים את מנוחת הרועים ולולא פיצי, אותה חיה נאמנה, היתה הכבשה השחורה נטרפת על ידי הזאבים ורק הוא הצילה משיניהם".

ואף לו אמצעים יעילים משלו להלחם בזאבים: הכין כלונסאות ומשחם בשרף עצים וידליקם סביב המחנה בלילות. הזאבים יראים לגשת כי פוחדים הם פחד מות את האש. מנוסה הוא במלחמות כאלו עם זאבים. מילדותו הוא רועה. נולד באחת הקוליבות לפני ששים או שבעים שנה או עוד יותר, אין הוא יודע בדיוק את מנין שנותיו ואת תאריך לידתו, רק אחת הוא יודע, שבקוליבה נולד, ובאחת הקוליבות ישיב את נשמתו לאדון העולמים כשיבוא יום פקודתו. משפחה אין לו. אשה לא לקח ובנים לא הוליד. פשוט לא היה לו זמן לחזר אחר אשה וכה נשאר עירירי. על אף זאת אין הוא מרגיש עצמו גלמוד ואינו סובל מבדידות, כי רע לו — כלבו הנאמן. מלבד זאת, מידי פעם בפעם כשעולים

בזכרונו בני אדוניו אשר יאהבם כנפשו, יאורו פניו, כי הרי אין לו חזון אחר בחייו מאשר לשרת באמונה את אדונו ולראות נחת מבני ביתו. הוא מרגיש את עצמו כחלק בלתי נפרד מרכוש אדונו, בשמחתו ישמח אף הוא ויגל לבו, בצערו יכאב לבו ולהצלחת אדונו יתפלל.

כשהוציא יוסלה מאמתחתו כמה חבילות טבק ובקבוק יי"ש ומסרם לאולכסי, קבלם בהודיה ובקידה ויתקעם בתוך איזורו הרחב, אשר בו היה תקוע ה"לוח" הנקרא בלשון הרועים "הוואש". אותו "לוח" הנהו כעין מקל מהוקצע ועליו סימנים מסימנים שונים קווים וחצאי קווים מאונכים ומאוזנים ופצילות בו שונות אשר בהם "ירשום" את מספר "הגעלעטעס". "הגעלעטה" היא מין כלי עץ וקיבולה בערך שמונה ליטר ומשמשת ככלי למדידת חלב הכבשים.

לקרוא ולכתוב לא ידע אולכסי אך לעולם לא טעה בחשבונותיו ורק לו סוד הקווים והסימנים אשר על ה"לוח" ורק הוא יכול לפענחם.

אולכסי הצטדק שעליו לחזור לעבודתו לכן ביקש את סליחת יוסלה, אחר כך נגש ל"קוליבה" השניה אשר שמשה כעין מחסן ולקח משם את החצוצרה — ה"טרובה" הגדולה אשר היתה קשורה לקוליבה כיון שארכה היה לפחות חמשה מטרים. תקע בה תקיעה גדולה וארוכה. הרועים התעוררו משנתם וגם הצאן, קמו הרועים ברשלנות ובעצלתיים, לקחו את מקלותיהם ותרמיליהם וילכו אחר הצאן למרעה ואולכסי מנצח עליהם.

אחר מנוחה קצרה נגש יוסלה ובא לעזרתו של יעקב וועלווילס בעבודתו בהכשרת הכלים לקראת תעשיית הגבינה. לאחר ששיפשפו ומרקו היטב היטב את הכלים והרתיחו מים בדודים, ובאש אשר מתחתם לבנו אבנים וזרקום לתוך המים הרותחים אשר בדודים והכניסו לתוכם את הכלים. המים גאו ועברו את שולי הדודים, וכן עשו לשאר הכלים. את אשר באו במים העבירו במים ואשר באש העבירו באש.

בינתיים שלח אולכסי את אחד הרועים הצעירים מיכאילו להכין קוליבה חדשה ליוסלה לדירה. בדרך קלף מיכאילו קליפת עץ רחבה שתשמש לקורת גג ויוסלה עזר על ידו. וכשנגמרה הקוליבה הכניס מיכאילו לתוכה זרדים יבשים ועליהם פרש שקים למען ישמשו למטה, למקום מנוחה ביום ולמשכב בלילה. בכניסה לקוליבה הכניס בול עץ גדול והבעיר מתחתיו אש בכדי לבשל עליו ביום ולהתחמם הימנו בלילה.

לאחר שעות מספר חזרו העדרים. אולכסי הביא ליוסלה "קוזוב" מלא גרגרים (כלי עשוי מקליפת עץ) אשר לקט בעת המרעה. ידי הרועים היו עמוסות עבודה, את העדרים הכניסו ל"קושארעס" וכולם עברו לפני הרועים "כבני מרון", ולא נעדרה מהן אחת. התחילה החליבה, ואף יוסלה הראה את כוחו במלאכה. את החלב סיננו לתוך הגעלעטעס ולאחר שאולכסי "רשם" כל געלעטה וגעלעטה, שפכו את החלב לדודים התלויים על תלת רגלים על יד מדורת האש. יעקב וועלווילס שפך לתוך החלב כמות ידועה של "לוב" כשר (הלוב הוא החלב הנקרש שנמצא בקיבת עגל קטן אחר השחיטה ותמיסה זו בתוך החלב גורמת לכך שהחלב מחמיץ ונהפך לגבינה). תהליך זה נעשה במשך כמה שעות והמטפל בזה משתמש בכמה כלים פרימיטיביים עשויים עץ. אחד הרועים הצעירים הכין את ארוחת הערב לכולם. בדוד קטן הרתיח מים, הכניס בהם קמח תירס בתוספת מלח, בחש את הדיסה הזו היטב ב"טוקאניק" (מין מקל המתוקן לצורך זה), וכאשר הדיסה הזאת (הנקראת "טוקאן" בלע"ז) התקשתה, הפך את הדוד עם כל אשר בו על שק נקי בטבור הקוליבה. ר' יעקב וועלווילס הוציא חתיכה גדולה גבינה ומסרה לרועה אשר הכין את הארוחה. הרועה מעך אותה היטב בידיו ולש אותה בתוספת מלח ושם אותה על שק שני אשר שמש כעין "מגש". כמו כן הוציא יעקב וולווילס מירכתי הקוליבה כלי עץ הנקרא קענדעל מלא שמנת מחלב עזים והניחו על־יד הגבינה. ולאחר שאולכסי

האכיל את הכלבים והשקה את הסוס ושם לפניו מנה שבלת שועל, עבר סביב המחנה ומצא את הכל כשורה, באו הרועים לתוך הקוליבה והתישבו ע"י "שולחן" השקים. בדרך ארץ ובנימוס חיכו עד אשר יגמרו יעקב וועלוויס ויוסלה את תפילת ערבית, כדי שיוכלו לשבת יחד בצותא לסעוד את ארוחת הערב. לכבודם הוציא אולכסי שתי כפות מאזורו אשר יצרם במו ידיו, ומסר את האחת ליעקב וועלווילס והשניה ליוסלה בכדי שהיהודים יוכלו בכפות. יוסלה הודה לאולכסי בעד הכף שעשה לו ואמר שיביאנה הביתה לאמא וישתמשו בה לשריפת החמץ בערב פסח. ולמען הנימוס סעד יחד עם הרועים מבלי להשתמש בכף, בידיו לקח חתיכות טוקאן ושוב לש אותן בחתיכות גבינה וטבלן בשמנת וזרקן אחת אחת לתוך פיו וסעודה זו ערבה לחכו מסעודת מלכים. אולכסי בראותו שיוסלה אוכל בידיו ואינו משתמש בכף וגם אינו מתבדל בארוחתו אלא לוקח בידיו מאותו הטוקאן והגבינה ממש וטובל באותה שמנת אשר בקעגדעל אשר כולם טובלים שם, נהנה מזה מאד אבל יחד עם זאת אמר שאין הוא יכול להבין איך "שפאנסקה דיטינה" (בן־טובים) מסכים לאכול יחד עם רועים פחותי־דרגה. אכלו ושבעו ואת היתר השאירו לכלבים.

ליד המדורה הבוערת התישבו כולם ואולכסי כיבד את הרועים בלגימת י"ש. הדליק לו את מקטרתו. עד שתסתיים הכנת הגבינה אשר הלכה ונוצרה בדודים יעבור עוד זמן רב. ישבו ושוחחו. אולכסי הרועה סיפר מזכרונותיו, איך הציל פעם את העדרים מהדוב ומזאבים. ומספור על זאבים עבר ללצים ולשדים, מזיקים ומכשפים. הוסיף וספר כיצד נסע פעם עם הסבא של יוסלה לכפר מידן ובדרך מצאו איל ענק בלי בעלים רובץ על אם הדרך. כפתוהו ובעמל רב העלוהו על העגלה, כיסוהו בשקים ובדעתם היה להכניסו לכפר ולשחוט אותו לכבוד שבת. הם נסעו ונסעו ולא יכלו למצוא את הדרך הנכונה. ירד היום והחושך כיסה את הארץ והם תועים ביער באין מוצא, למרות שבדרך זו

הרבו לנסוע לא הכירו אותה. ופתאום קרא התרנגול וצחוק אדיר התפרץ מירכתי העגלה ובמקום האיל מצאו בול עץ עטוף בשק. ומובן שאותו האיל לץ היה.

"שמעו נא את אשר אני אספר לכם," ענה על זאת ר' יעקב וועלווילס, "פעם נסעתי לוישקוב דרך סיניציאל ועל אם הדרך פגשנו בבן אדם אחד מתושבי וישקוב קופציק שמו, אשר היה ידוע היטב ומוכר בכל הסביבה. וגם הוא עצמו, כלומר ר' יעקב וועלווילס, הכירו היטב. העלוהו על העגלה ושוחחו עמו כל הדרך. לפני הכניסה לוישקוב נודע להם שאותו אדם זה כבר קרוב לשנה בעולם האמת ונשמתו עדיין מרחפת בעולם הזה".

לפי בקשת יוסלה הוסיף אולכסי לספר על האוזירנה, אותו אגם הפלאים בין ההרים אשר בסביבותם.

"היה היה אדון אחד בימי קדם אולי בימי הסבא שלי פרוסיצימבע (ז"ל באוקראינית) ואולי עוד קודם לכן. ויהי האדון הזה עשיר בנכסים ולו עדרי צאן ובקר אשר לא יספרו מרוב. ויבחר לו אותו אדון ביקעה אחת רחבת ידים וישתקע בה ויבן לו שם ארמון, אשר עין אדם לא ראה כדוגמתו. ויעש גם גדרות לצאנו ויבן רפתות לבקרו ובתים למשכב עבדיו ומשרתיו הרבים ומחסנים וממגורות לאוצרות תבואותיו. ואם כי עשרו גדל מיום ליום קמץ את ידו מלתת צדקה ונדבה לעניים ואביונים שבסביבה. ועל משרתיו ציוה לגרש מתחומו כל עני ורש הבא לבקש נדבה או פרוסת לחם להשיב את נפשו. ועוד הוסיף חטא על פשע וגידל בחצרו כלבים גדולים ואכזרים, גודל כל כלב כגודל הפר. והיה העני שניצל ממקלות שומריו נופל טרף לשיני כלביו העזים. על כן נמנעו העניים להתקרב לתחומו והיו עושים את דרכם סחור סחור מפחדם לעבור ליד אותה ביקעה.

ויחר הדבר מאד ליושב במרומים כי אבי יתומים וחונן דלים הוא. ובראותו והנה אותו אדון הכביד לבו ולא רצה להיטיב את דרכו, חשב להשמידו, אבל עדיין לא נתמלאה סאתו. לכן החליט להזהירו שמא יחזור בתשובה.

ויהי בחצות לילה אחד, וישמעו רועיו קול קורא אליהם "מהרו ומלטו את נפשותיכם מהמקום המקולל הזה כי בעוד שלושת ימים תשקע הארץ תחתיכם ואבדתם מהעולם הזה ומהעולם הבא כאחד!!!" ויספרו את הדבר לאדונם ולא שם לבו לקול הקורא ויחזק את לב הרועים ואל הקול לא שעה. וישנה הקול גם בלילה השני. ביום השלישי לפני חצות הלילה החליטו שני רועים לברוח חרש וינוסו בבהלה ובפחד גדול ההרה ויגיעו עד למקום שאנו נמצאים עליו, כלומר: לאוזירניאנסק מקום המרעה שלנו כיום. וישבו לנוח ולהנפש ממרוצתם כי כשלו ברכיהם. ופתאום קלטו אזניהם קול צעקה ויללה איומה שכמותה לא נשמעה מיום ברוא ד' שמים וארץ. היתה זו יללת הצאן בהטבעם. ויפנו את ראשם לעבר הבקעה ולאור הלבנה הבחינו והנה אין בקעה ואין עדרים. כל הבקעה נהפכה לאגם מים והאדון על ארמונו ועדריו לרבות רועי צאנו וכל עשרו צללו תהומה ורק הגעלעטעס צפו על פני המים. ברוב הימים התהווה אי באמצע האגם וזקני הכפר ספרו שאי זה נוצר מעצמות הצאן שלא חטאו".

בינתיים נגמרה ונוצרה הברינדזה, הוציאוה וצררוה בשקים העשויים לצורך זה. את הגבינה המשובחת וה"בוץ" מהמין הראשון, הוציאו בצורת ככרות גדולים וכמו כן המין השני — ה"ערדע", הכניסו בשקים אף אותה ותלוה על ווי עמודים מעל הדודים. בדודים נשארו רק כעין מים ירוקים ושמנים מאד הנקראים "זענטיצא". ספר אולכסי, שמים אלה סגולה גדולה הם לרפא חולים ואמבטאות ממים כאלה היה נוהג לעשות סבו זקנו של יוסלה, ר' שמחה ניסן, אביו של הסבא אורי, באמרו שעולים הם בטיבם על מרחצאות המפורסמים שבעולם.

כשבוע ימים ארכה העבודה עד אשר שב יוסלה אל אמו הכפרה רכוב על סוסתו בליווי הרועים הצעירים. על הסוסה היו טעונים בשקים כיכרות הברינדזה המשובחת פרי עבודה של שבוע ימים, תוצרת הצאן.

הימים האלה, אשר בילה יוסלה בין גדרי הצאן, שלן בקוליבה והימים שהיה מתרוצץ בחיק הטבע הנהדר בין הרים וגאיות, יערי־עד ואגמי מים, שותה חלב טרי שנחלב לעיניו ורוחץ וטובל כל בוקר במימיו הצוננים והזכים של אותו אגם הפלאים אשר אולכסי הרבה לספר עליו — לא ישכחם לנצח. ימים אלה היו ליוסלה לימי אושר וגיל אשר להם יתגעגע, ולא ישכחם. ויש אשר יזכר גם באותו אולכסי הרועה הנאמן אשר בלי ספק היה גלגולו של אלכסי, עגלונו של הבעש"ט וגם ניצוץ מטבי, עבדו של רבן גמליאל היה בו, שאף הוא כשר היה.

ואף הוא עולמו חשך בעת אשר הגלו את יהודי עירתו, ומרוב צער עזב את הכפר וחזר אל הקוליבה שלו ביער; ערירי וגלמוד התגורר שם. ובקוליבה הזו מצאו מקלט צעירים יהודים אשר ברחו מחמת המציק ואולכסי היה מסתירם שם ומביא להם מצרכי אוכל מהעיירה. עד אשר גונב הדבר לאזני השוטרים האונגרים, כלבי הנאצים, וגילו את מחבואם. אולכסי, בראותו את השוטרים מתקרבים, עוד הספיק להזהיר את הצעירים שימלטו ויצילו את נפשם, והוא עצמו נשאר בקוליבה כאבן שאין לה הופכין. וכשהתקרבו השוטרים לקוליבה מצאו את אולכסי מוטל על הארץ בלי רוח חיים.

עולם שהיה

בזידיצוב אש יוקדת

(אין זידיצוב ברענט אפאייער)

סבי, ר׳ אורי פיקעל עליו השלום, חסיד ותיק של הצדיק מקומרנה היה, ומהגברדיה הישנה היה, לפיכך זכה להיות בין המקורבים ביותר, מן היושבים ראשונה במלכות. בילדותו חונך בחצר האדמו״ר ר׳ איזיקעל בין בניו, ומכאן אותו יחס של קירבה יתירה שהראה לו האדמו״ר ר׳ יענקעלע זצ״ל.

מדי שנה בשנה היה סבי עולה לראש השנה אל רבו להסתופף בצלו ולהתברך מפיו בשנה טובה. והיה דבר זה לו לחוק שלא יעבור. יצאו מחשבון נסיעה זו ״הנסיעות״ לשבתות השנה ״המיוחסות״ וסתם נסיעות כשהשעה היתה צריכה לכך. למשל כשהיה צורך להוריד שלג על הארץ בחורף כדי שיספיק סבי להוציא את העצים מיערותיו. מעשה היה שעבר פעם רוב שבט ועדיין שלג לא ירד. היה חשש גדול שהסבא לא יוכל לעמוד בהתחייבויותיו לספק את העצים בזמנם ועמד אז לפני הפסד מרובה. לקומרנה שם פעמיו. וזקני החסידים ספרו שבא והניח אלף רייני״ש זהב, אלף רענדליך ממש, על שולחן הרבי והתחנן בפניו: רבי הצילה! הסבא ר׳ אורי זכה תמורתם בעשרת ימי שלגים אשר כיסו את הארץ ורבצו עליה עד סוף סיון והיה הדבר לנס.

ממחצית אלול אי אפשר היה לדבר עמו על עסקי העולם הזה, כי כל מחשבותיו והירהוריו היו מוקדשים לאותה הנסיעה אל הצדיק. בקוצר רוח היה סופר את הימים עד לאותו יום מאושר אשר בו היה יוצא לדרך להקביל את פני

רבו, הדומה למלאך ד' צבאות. ונסיעה זאת כעליה לרגל היתה לו. "רק אצל הרבי שלי" היה אומר "רק שם אני מרגיש בחוש מה זה היום הרת עולם. רק שם מרגישים את הטעם של ראש השנה ואימת יום הדין. ומי לא יחזור בתשובה שלימה עת ישמע את המלים יוצאות מפי קודשו; 'היום יכתב בספר הזכרונות'. מה אתם יודעים מהו ראש השנה בחצר הצדיק? מה זאת תפילה במחיצתו של הצדיק? הרי שואבים שם אמונה ובטחון! מלא חופניים..." כל זאת היה מרבה לספר בחוזרו משם. וכן נהג שנים רבות ואף בימים שהדרכים היו משובשות בגייסות והנסיעה לשם היתה בחזקת סכנת נפשות. במסירות נפש ממש הלך לשם, שם נפשו בכפו, עבר גבולות וסיכן את חייו אבל זכה להיות אצל רבו לראש השנה.

והצדיק עצמו ידע להעריך את דבקותו של חסידו ר' אורי אליו. היה מראה לו פנים ומתענין בגורל בני משפחתו, אשר הכירם אחד אחד בשמם. כן היה משתתף בפועל בשמחות המשפחה, ובעתות צרה ר"ל היה משתתף בצערה. פעמים היה בא הצדיק להתארח לשבועות מספר לביתו של הסבא. מי ידמה ומי ישווה אז לסבא, דומה היה כאילו מארח הוא בביתו כביכול את השכינה בכבודה ובעצמה. הזקן, שאדם נכבד מאד היה, היה משמשו בעצמו, והיה עומד שעות ליד הדלת ושומרו מפני המון האנשים שנתקבצו שמה כדי לראות את פני הצדיק המאירים ולהתברך מפיו.

אבל לא לעולם חוסן. באחד מימי תמוז הלוהטים בצהרים, בא שמשו של הצדיק. חשך עולמו של סבא כי לקח מאתו אלוהיו ללא עת את רבו הנערץ. מעת מות הצדיק לא מצא לנפשו מנוח, ויתאבל על רבו וימאן לקבל תנחומים.

על כסאו של הצדיק עלה בנו ר' שלום'קה וגם ניסה לנהל את רבנותו ברמה. אבל אותו חסיד זקן לא נסע אל ר' שלום'קה וטעמו עמו*. שמע ע"כ האדמו"ר ממונקאטש,

* לפי שר' אורי כבר שימש לפניו שלושה אדמורים מאותה שושלת וכנראה קשה היה לו להסתגל לרבי צעיר.

חתנו של הצדיק, ושיגר אליו שליח מיוחד שיסתפח אליו. אבל הזקן סירב להסתופף בצילו, כי זרה היתה לו דרכו של האדמו"ר ממונקאטש ולא סבל את קנאותו הנפרזת.

חודש אלול קרב. החלו החסידים להתלחש ולנחש באיזו חצר ידבק כעת הזקן ואיזה רבי יבחר לו. היו ביניהם שאמרו כי בוודאי יבחר לו את צ'ורטקוב, אשר בין חסידיה נמנים רוזני ארץ עשירים ואנשי מעמד. ויש שאמרו שיבחר לו את חצר בלז דווקא. וכשבאו הדברים לאזניו געה בהם והיה אומר כלפיהם: "ואת מי עוד תציעו לי? עדיין לא יבשה האדמה על קברו ואתם כבר רוצים לשדך לי שידוכים?" הבינו החסידים שעדיין מוקדם לדבר על דברים כאלה ולדבר בו נכבדות. אמרו נחכה ונראה איך יפול דבר כי הרי בטח יחכה שיעברו לפחות שלש רגלים אחרי הסתלקות רבו, ורק אחר כך יחשוב בדבר. אף על פי כן כאשר קרבו ימי הסליחות וראש השנה חשבו שהזקן, אותו חסיד נלהב שהיה כה קשור לחצר קומרנה ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, לא בנקל ינטוש אותה ויתכן שבליל זכור ברית יתחשב ויחליט לנסוע לקומרנה ולקבל עליו את מרותו של ר' שלום'קה.

אבל כל אלה שחשבו ככה טעו טעות גדולה. ר' אורי לא נסע לר' שלום'קה. ולא שינה מדעתו, אם כי העריכו בתור בן רבו האהוב, אבל את מרותו לא קיבל ובתור ממלא מקום רבו לא חפץ להכיר בו. ואותו ראש השנה שעבר עליו, שיחול על ראשם של כל שונאי ישראל. התהלך אבל ומדוכא ולא מצא לו מקום. כל הסביבה היתה לו לזרה. במשך כל התפילות כיסה את פניו בטליתו והתיפח בבכיה. היה נאנח אנחות עמוקות אי אי חבל על דאבדין ולא משתכחין. גורל יום הקדוש לא היה שונה בהרבה מראש השנה. ביחוד גדל כאבו וצערו בעת פרקי התפילה אשר היה רגיל לשמעם מפי קודשו של הרבי זצ"ל.

בראשון של החג, נהיה מאורע בעירה (סנסציה בלע"ז) ומסר חסיד אחד לשני מהפה לאוזן שנודע לו זה עתה שר'

אורי ראה את רבו בחלום. בליל ראשון של החג, בעת שר׳ אורי שכב נים ולא נים באו אליו האושפיזין אברהם יצחק ויעקב עליהם השלום. בלוויתם נראה אליו רבו, כשהוא מחזיק את הספר עטרת צבי בידו וציווה עליו לנסוע אל הצדיק מזידיצ׳וב ולקבל את מרותו. ר׳ אורי ענה לו על כך ״אם גזירה היא אזי נקבלה אבל רק עד ביאת ה׳גואל צדק׳, ואחר כך אחזור אל רבי הראשון״.

העיזו זקני החסידים לשאול אותו בענין זה פרטים אבל ר׳ אורי לא אישר ולא הכחיש את הדבר, כנראה שניחה לו בעת שהקהל מדבר בענין.

סוף סוף אי אפשר היה להסתיר את הענין לאורך ימים, הזקן מצא לו את הדרך הנכונה אשר ילך בה. בקיצור הוא חזר לצור מחצבתו, להסתופף בצל צדיקי הדור לבית זידיצ׳וב אשר רשתם היתה פרושה על כל הסביבה זה דורות ולמוצא פיהם חרדו כל יושבי בה.

שלח ר׳ אורי שליח מיוחד עם פיתקא (קויטעל) ופדיון נפש הגון לצדיק ר׳ מוישעלע זידיצ׳ובער אשר אוהלו היה נטוע אז בעירה וערצקי במרחק של פרסאות מספר מעירתו. הוא הודיע לו בפיתקא זו את החלטתו להמליכו עליו תחת רבו הנערץ אשר הסתלק לדאבון לבו זה לא מכבר. אבל רק עד ביאת גואל צדק ואחר כך יחזור לרבו הקודם.

חצר קומרנה וחצר זידיצוב קרובות היו זו לזו ומאותה משפחה ממש היו. ר׳ סנדער ספרין מקומרנע מיסד שושלת קומרנה היה אחד מחמשת בניו של אותו הצדיק הנסתר ר׳ יצחק אייזיקעל, אותו הארענדאר הידוע מהעירה הקטנה ספרין, אשר זכה להביא לעולם חמשה מאורות אשר האירו לישראל כזוהר הרקיע. ואמם הצדקת מצאה רמז עליהם בתורה ״במסלה נעלה״ ראשי תבות: בערישל משה סנדער ליפא הערשעלע. ואותו ר׳ הערשעלע היה לר׳ הערשעלע זידיצ׳ובער בעל העטרת צבי אשר מלאכים ושרפים רעדו מפניו. ר׳ בערישיל אף הוא ישב בזידיצ׳וב ובנו ר׳ אייזיקעל היה הממשיך והמרחיב של שושלת זידיצ׳וב. ר׳ משהלה

ישב בסמבור, ור׳ סענדעריל היה לר׳ סענדערל קומרנר אשר תקע אהלו בקומרנה ומנוחתו כבוד בעיר אויהעל על יד הצדיק ר׳ משה טיטלבום בעל הישמח משה. לעיר זו נסע במחשבה תחילה על מנת למות בה בכדי שינוח בשכנותו של אותו צדיק ר׳ משה אויהעלער. ודבר נסיעתו לאויהעל ופרשת מותו וקבורתו באוהל אשר שימש אחר כך למקום קבורה לצדיק ר׳ משה זי״ע הרי הם כתובים בספרי החסידות לחצר קומרנה. את מקומו ירש אחר כך בנו הצדיק ר׳ אייזיקעל שהיה גדול הדור ואחר הסתלקותו ירש את כסאו בנו בכורו ר׳ אליעזרעל. צדיק גדול ומחבר הרבה ספרים טובים ומועילים לחיזוק היהדות. אחריו היה ר׳ יענקעלע הידוע זצ״ל רבו המובהק של הסבא.

דרכו של בית זידיצ׳וב היתה מנוגדת לחסידות הפולנית אשר שאפה להעלות את האדם מישראל לאלוהיו, שכן חסידות זו יכולה היתה להיות רק נחלת יחידים. בו בזמן שחסידות זידיצ׳וב שמה לה למטרה להוריד את האלוהים אל האדם הפשוט. ואין פלא בדבר שהיו חסידי זידיצ׳וב פזורים בכל הארצות מפני שהאדם הפשוט מצא בחסידות זו את אשר חיפש ומה שדרוש היה לנפשו. וידעו הרועים הנאמנים אשר לחסידות זו לתת לאדם הפשוט את החסר לו ולבו יוצא אליו, ועל ידי כך לקרבו אל אלוהיו ואת האלוהים לקרב אליו, אשר היה בעיניהם לאלוהי החסד והרחמים הנוצר חסד לאלפים, והמרחם על הבריות ומשמח עולמו אשר ברא. ואם הגישה לצדיקי פולניה היתה רק בעניינים רוחניים העומדים ברומו של עולם אפשר היה לבוא בפני הזדיצ׳ויבר בעניינים שונים הנוגעים לחיי יום יום של האדם: ענייני פרנסה, משא ומתן ושידוך הבנים. ואף האשה המסכנה אשר פרתה חלתה ויבש מקור חלבה מצאה דרכה אל הרבי להשיח לו את צערה, והוא לא מנע ממנה את ברכתו שפרתה תוסיף לתת הרבה חלב. אל אותה חסידות פנה כעת ר׳ אורי החסיד הזקן וימצא בה תנחומים.

באחד מימי חול המועד סוכות בשעה שכל בני הבית ישבו בסוכה וסעדו את ארוחת הצהרים, פנה הסבא ר׳ אורי אל נכדו יוסלה ויאמר, נו יוסלה, אם תהיה ילד טוב ומקשיב אקחך עמי אל הרבי מזידיצ׳וב איה״ש לימים האחרונים של החג, ומחר אנו יוצאים לדרך. ואם כי יוסלה הקטן אהב את החגים וחיכה להם בכליון עינים, ביחוד שמח לקראת שמיני עצרת ושמחת תורה שאז כל העירה היתה צוהלת ושמחה. ההקפות בדגלים, עליה לתורה, כל זה עשה עליו רושם כביר עד שהיה מסכים שחגים אלה יארכו לפחות חודשים מספר. אף על פי כן קבל יוסלה בשמחה רבה את הבשורה הזו. אוטומובילים טרם נראו באותם הימים במדינה ההיא ולכן נאלצו לעשות את הנסיעה ההיא בעגלה. אמו שתחיה הכינה מכל טוב צידה לדרך מעדני יום טוב, ברוזים צלויים, חלות, דגים, וכל מיני מטעמים אשר אפשר לקחתם לדרך. מלבד זה שלחה הסבתא מרת חנה תחיה חבילה מיוחדת לחצר הרבי והתנתה למסרה אך ורק לידיה של הרבנית. ובחבילה זו מכל טוב כל מיני מרקחת, אשר נוהגים לברך עליו בט״ו בשבט. צנצנת דבש, מי ורדים, מגבות ומפיות לשולחן ומטפחת ראש ממשי לרבנית. כל זאת העמיס ישראל יעקב העגלון על העגלה. כמו כן ארגז עם כל מיני משקאות ומזוודת עור אשר בם יחזיק הסבא את בגדיו, לבניו טליתו וכו׳. נוסף למזודה קופסת פח עגולה עם השטרימל אשר היה חובש אותו בחצר הרבי בשבתות ובימים טובים.

באמירת שלום ובנשיקת המזוזה עזבו את הבית. ליותה אותם אמו של יוסלה במבט עינה ובדרך צלחה (״אין הבט געפועלט אל דעס גוטס״). נלווה אליהם ר׳ ישראל לייב יעקל השוחט ור׳ דודיה נימן נאמן ביתו של הסבא. ר׳ דויד זה יהודי פיקח וטוב לב היה ואף חסיד זידיצ׳ובי נלהב. עזבו את העירה והסוסים טסו מהר. בדרכם עברו את העיירה ביסטרא המצטיינת בליצניה ובמעיינותיה הטובים לרפואה.

בעבור העגלה על פני מידן, זו העירה המצטיינת בחסידיה ובתלמידי החכמים שבה, הצטרפו אליהם עוד מספר עגלות ועליהן יהודים מבני המקום ומשאר מקומות כמו הוליאטין, נובוסעליצה ועוד. כולם חסידים ואנשי צורה ופניהם מועדות לוערצקי. כולם נוסעים להקביל את פני הצדיק.

על פרשת הדרכים סוימי רפידנה עצרו העגלות והנוסעים ירדו לתפילת מנחה. ואחר התפילה הצטופפו באחת הסוכות המרווחות אשר מצאו על יד הדרך. ציוה הסבא ר' אורי להוציא מאמתחתו בקבוק יי"ש ועוגות לטעימה וכיבד גם את אנשי השיירה. היי"ש עשה את שלו וכטוב לבם עליהם פתחו בשיר. התרוממו הרגלים מעליהן והחלו לרקוד "ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים ברינה יגילו". לקול השירה והזמרה התאספו כל בני העירה היהודים, ולהבדיל גוים שאינם מבני ברית אף הם באו לראות ולשאול לשמחה מה זו עושה. וכאשר הסבירו להם שפני היהודים מועדות לורצקי השיבו לעצמם: "אההה דו שויטהו רבינה דו רבינה", לאמור לצדיק הקדוש לרבי. כיבדו אף אותם במשקה והם הודו בתנועת ראש ובקריאה "דו רבינה" כעין "לחיים".

עוד היהודים רוקדים ומטיבים את לבם והנה עוד מספר עגלות ונוסעים עליהם חסידים מוולובה קוליצאבה וביניהם מנגנים ובעלי שיר. קהל החסידים בריקודיהם דמה לחתונה בזעיר אנפין.

קם הזקן שבחבורה ר' אורי והכריז "נו די יהודים" נמשיך את דרכנו, עוד רבה הדרך לפנינו.

מעתה המשיכו את הנסיעה בצורה מאורגנת ולפי תכנית ור' אורי משמש בתור ראש השיירה, על פיו יסעו ועל פיו יחנו.

נסעו מסוימי ועברו את רפידנה מבלי להתעכב שם, מפני שרינגו על תושבי המקום שאוהבים הם לשלוח ידם ברכוש זולתם. וימשיכו דרכם ויעברו את קעלעצין. כאן העריב עליהם היום והיות והמקום לא נחשב למקום תורה וגם

ליצים לא חסרו בו המשיכו את דרכם ולא התפללו במקום ערבית לקיים מה שנאמר ובמושב ליצים לא ישב.
התפללו ערבית באיסקיס. לא רצה ראש השירה להתעכב שם זמן רב אבל תושבי העירה הפצירו בהם שילונו במקום וגם מיטות מוצעות לכל אחד ואחד מהחבורה מוכנים לתת, וכן מספוא לסוסים ביד נדיבה. אבל ר׳ אורי התנגד באמרו שזו היא חזקתם של אנשי פודובביץ לאכסן את העולים להקביל את פני הצדיק ואין רשות לשנות מנהג שהנהיגו ראשונים. ובראות אנשי איסקיס שלא יצליחו במשא ומתן בדרך הישר, באו לידי המצאה מקורית. בישאי הורידו כמה מאופני העגלות ובלי אופנים אי אפשר לנסוע. נו, התחילו ויכוחים ודבורים ועד כדי הרמת קולות הגיעו הדברים ולבסוף ויתרו אנשי איסקיס והחזירו את האופנים "הגנובים" ואף מקהילתם הצטרפו כמה נוסעים לשיירה. זזו משם בשעה טובה ומוצלחת. ר׳ ישראל לייב השוחט פתח בשיר ואחרים ענו לעומתו.
בחוץ נשבה רוח סתו קרירה והסבא עטף את נכדו בפרוותו החמה והוסיף עליה עוד שמיכה חמה. בחוץ היתה חשיכה כבסוף החדש ולאור האבוקות שהדליקו העגלונים המשיכה השיירה את דרכה בין יערות ועמקים. בדרך ספרו זקני החסידים מעשיות מצדיקים יסודי עולם ובפרט הרבו לספר מפעולותיהם של הצדיקים ר׳ אייזיקעל ור׳ הערשעלע זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן. על ר׳ אייזיקעל ספרו שהחייה מתים, ריפא חולים, פקד עקרות, התיר עגונות ותקן נשמות, מלאכים ושרפים רעדו מפניו, היה מאכיל ומשביע רעבים ובעצמו צם משבת לשבת ובביתו לא לנה פרוטה.
יוסלה התחיל לנמנם ולא עצר עוד כוח להקשיב לאותם הסיפורים אשר משכו את ליבו והיה שותה אותם בצמא. השעין את ראשו על ברכי סבו ונרדם.
לקול צעקת השמחה והגיל היוצאים מפי בעל האכסניה ר׳ מותיה קופלוביץ אשר בפודובביץ הקיץ יוסלה משנתו והנה

בני הבית אצים ורצים, עוזרים לאנשי השיירה להסתדר. את הסוסים הכניסו לאורווה ולגרנות, האכילום והשקום. ר׳ דודיה הוריד את יוסלה מהעגלה הכניסו על ידיו לבית והשכיבו על המטה אשתו הצדקנית, אשר מרת רחל של ר׳ מותיה השקתה אותו כוס חלב.

ויחזיקו שבעה מאנשי פודובביץ בחסיד אחד לאמור אורחי תהיה, אצלי תאכל ואצלי תלון והנה גם מיטה מוצעת בסוכה וארוחה כיד המלך. כשעה ארכו הסידורים והכל בא על מקומו בשלום. ר׳ מותיה איכסן כעשרים איש בצל קורתו, עקרת הבית היתה טרודה בהכנת הסעודה, סעודה דשנה אשר לא חסרה גם רוסע״ל ותפוחי אדמה. לא חסרה גם רגל קרושה שקוראים לה במדינתנו פצי״ה ובגליציה דרהליע (בשם זה היו מכנים במדינתנו את חסידי בלזא מפני שהיו קרים ורועדים, זאת אומרת תפילתם היא חטופה וקרה, ולא כחסידי זידיצ׳וב המקיימים את הפסוק כל עצמותי תאמרנה בהתלהבותם בעת התפילה). הצפיפות בסוכה היתה גדולה ואף על פי כן לא אמר אדם צר לי המקום. גם המשקה שליבוויץ לא חסר. ר׳ יהודה לייב השוחט אמר דברי תורה וזקני החסידים ספרו ״עובדות״. אחר ברכת המזון על כוס מלא החלו בריקוד חסידי נלהב. השעה היתה מאוחרת, התפזר הקהל והכל חיפשו מקום ללון. כחצי תריסר חסידים עלו על התנור, אחרים קרבו את המיטות זו לזו ושכבו לרחבן. לבית הכניסו עדמות קש שקוראים להם ׳סניפעס׳ בלע״ז, פרשו עליהם שמיכות וכסתות והנותרים התנחלו על הרצפה וכעבור שעה קלה נרדמו הכל וקול נחרתם נשמע למרחקים.

לפנות בוקר קמו כולם ונתקבצו בבית הכנסת הקטן אשר בכפר. התפללו עם הנץ וכשחזרו מן התפילה כבר היו העגלות מוכנות לדרך. לא סעדו פת שחרית במקום אלא הסתפקו בשתיית חלב חם, אשר זה עתה חלבו אותו.

המשיכה השיירה וכעבור כמה שעות הגיעו לעירה וולוביץ, זו העירה הקטנה והיפה אשר בה גם תחנת רכבת וקהילה

יהודית חשובה וביניהם יהודים נכבדים כר׳ ישעיה גרינברג, ר׳ משה גוטסמן, ר׳ שטרנבך, מרמלשטין ועוד.
השיירה נכנסה לחצרו של החסיד הנגיד ר׳ משה מאיר גוטסמן יהודי בעל צורה, תלמיד חכם ועשיר, יהודי בעל ״מכניס אורח גדול״. זוגתו מרת בילה היתה בתו של אותו צדיק הר׳ בנציון הלפרט אב״ד דק״ק נאנש והגליל, גיסו של הסבא ר׳ אורי. כלומר אותו ר׳ בנציון היה אח הסבתה חנה. בעלי הבית ממש יצאו מכליהם משמחה שהקב״ה זימן להם אורחים מכובדים כאלה והם יכולים לקיים בהם מצוות הכנסת אורחים. ביתם עמד על פרשת הדרכים העולה לורצקי ודלתות הבית היו פתוחות לרווחה לכל עובר ושב. השולחן ערוך והנר דולק והמיטה מוצעת, כלומר שהם היו מוכנים בכל עת ליתן אש״ל לכל דורש, לקיים אותה המצוה הגדולה מהקבלת פני השכינה מה שלמדנו מאברהם אבינו ע״ה בעת מחלתו... ואצל אותה משפחה נכבדה סעדו כל בני החבורה ארוחת בוקר כיד המלך.
ומשם החלו לעלות בהר אשר ״באפס קצהו״ משתרעת העיירה המהוללה ורצקי, אליה היו פניהם מועדות להקביל את פני צדיק הדור, לקיים מה שנאמר ״חייב אדם להקביל את פני רבו ברגל״.
אחר שעות ״נסיעה״ לא עצרו הסוסים כח להעפיל בהר ב״מטען״ כזה. לפיכך היו העגלונים מייעצים לנוסעים לרדת מהעגלות מחמת צער בעלי חיים. ובמורד ההר — מחמת סכנה. וסתם במישור היו אומרים נוח לו לאדם לילך ברגל על־יד עגלה ״כבידה״ עמוסה. ולאחר כמה תחנות ביניים הגיעו אחר־הצהרים שבורים ורצוצים לעיר הקודש ורעצקי. העיירה ורעצקי מוניטין יצאו לה בעולם לפי שצדיקי הדור לבית זידיצ׳וב איוו אותה להם למושב. ממנה היתה רשתם פרושה על כל הסביבה המשתרעת על הרבה פרסות. העיירה היתה שוכנת קרוב לגבול גליציה ובימי ממשלת הקיר״ה היתה לה עמדה חשובה בתור עיר מעבר מגליציה לאונגריה. דרכה עברו שיירות ואורחות הסוחרים. הקהילה

היהודית בה היתה קהילה עתיקה ומכובדת מאד, אשר מנתה מאות משפחות. לפני שנים נמצאה שם מצבה אחת בבית החיים הישן ועליה כתובת עם תאריך "שנת ייסוד התפילה החדשה" כלומר באותה שנה שהחסידים שינו את נוסח התפילה מאשכנזי לספרדי. היה זה בחייו של המגיד הגדול ממזריץ. מכאן אנו למדים שהיתה זו אחת הקהילות העתיקות באיזור זה. תושביה היהודים עסקו בעיקר במסחר. וכל המסחר והתעשיה, במידה שהיתה כזאת, היו מרוכזים בידי היהודים. בימי חג ומועד לא ראו בה אפילו עגלה עוברת, כל התנועה השתתקה.

ואותה עיירה צהלה ושמחה ותנועה בה כביום השוק. מרבית תושבי העיירה לבושים בגדי שבת, קפוטות שחורות וחבושי שטרימלים, ומהלכים בחוצות כביום מועד. במרכזה של העיירה התפרדה החבילה. איש איש חיפש אכסניה לעצמו. סבבו אותם אנשים מכל עבר, זה מציע אכסניה טובה וזה סתם מתענין מאיזה מקום היהודים הבאים.

ר' אורי התאכסן בבית גיסו ר' פישל הלפרט ז"ל. ישראל יעקב העגלון התיר את הסוסים ור' דודי עזר לו להוריד את החפצים ולסדרם בחדר אשר הועידו לר' אורי. ר' אורי החליף בגדיו ושכב לנוח ויוסלה הקטן התיידד עד מהרה עם נכדי דודו ובליוויתם יצא לשוט בחוצות העיירה. בדרך פגשו הרבה יהודים בעלי צורה שבנקל ניכר כי אורחים הם במקום. התהלכו יהודים אלה חבורות חבורות כשהם מתווכחים ביניהם על כל מיני ענינים מעניני דיומא, ובפרט על כוונות ארבעת המינים. נפגשים חסידים אנשי המקום פלוני עם אנשי מקום אלמוני ושאלה אחת בפיהם הלקחתם כבר שלום מהרבי? (האט איר שוין געגעמן שלום?) היכן האכסניא שלכם? גו מה אתם אומרים לזה, גם ר' אורי פיקעל בין הבאים. "ואני נבאתי לכך מכבר" עונה השני "ידעתי גם ידעתי שעתיד הוא לחזור לאכסניא שלו" עונה על זאת ר' מרדכי גוטליב, זה החסיד הותיק מפידהורין אשר היה מכונה גם בשם ר' מרדכי פק פק על שם הרגלו

המשונה להוציא מידי פעם בפעם הברות משונות מגרונו, ומכאן חניכתו. יהודי זה היה מלא וגדוש בתורה ובחסידות רק...

בית־כנסת גדול ויפה עמד במרכזה של העיירה ועל ידו נפתח זה עתה שוק הערבות, וילדי העניים מכריזים על סחורתם בקולי קולות. "רק אצלי ערבה יפה וכשרה קלועה וקשורה בעלי לולב רק אצלי". אגודת ערבות כשרות בקרונה אחת בלבד, קנו יהודים. ויהודים מזדרזים וקונים.

לרבי בית מדרש משלו על־יד דירתו במרכזה של העיירה מול ה"נאצאלניק" (מושל המחוז). אלא של"נאצאלניק" דירה גדולה יפה ומרווחת ודירת הרבי דירה צרה. על יד הבית הקימו צריף ארעי ענקי, "אשאטער", מכוסה מחצלות ובו מתכנסים אותם מאות החסידים אשר צר להם המקום בבית המדרש הצר.

אחר תפילת מנחה וערבית בבית הכנסת העירוני התפזר הקהל למקומותיהם וחוזרים לבית הכנסת כעבור שעות מספר איש איש עם שרידי נר יום הכפורים שלו לאמירת תיקון ליל הושענא רבא. לאט לאט מתכנסים החסידים ומתחילים בקריאת משנה תורה. גמרו את המשנה תורה לפני חצות הלילה, נחו וסיפרו מעשיות מהצדיקים הראשונים. בפינה שניה יושבים אברכים ועוסקים בתורה לאו דוקא לפי הסדר בתיקון. השמש מחלק לנאספים כוסות תה מוציאים חתיכות סוכר ומשברים אותן לרסיסים, מלקקים את הסוכר ולוגמים מהתה.

השעה אחת אחר חצות. מתחילים לאמר תהילים. בחוץ קריר, השמש מוסיף עצים לתנור ובפנים בית הכנסת האויר חם והבל נודף מקומקום התה, מתפשט בחלל בית הכנסת ומתערב בהבל פיהם של קוראי התהילים.

הקהל קורא תהילים בציבור ובהתלהבות פסוק בפסוק. אחר כל ספר תהילים אומרים יהי רצון ומפטירים בקדיש. ושוב נחים ולוגמים תה ומקשיבים לסיפורי מעשיות על צדיקים יסודי עולם.

פתאום יתחיל ר׳ שעיה קאלניקער לפזם לו בלחש ניגון ישן נושן. חסיד זקן זה עוד זכה להכיר ולשמש את פני קודשו של הצדיק ר׳ אייזיקעל מזידיצ׳וב. הידעתם רבותי את תולדותיו של ניגון זה? ניגון זה שמעתי מפי קודשו זכותו יגן עלינו בעת ההקפות היה זה בשנת... בשנת... לפני הרבה שנים ואני עדיין נער קטן. הגעתי לזידיצ׳וב עם סבי ז״ל, איי היתה זאת נסיעה ולא כפי שנהוג היום, איי יא יא יא. היום מתיישב לו אדם על עגלה ונוסע וכעבור שעות מספר הוא אצל הרבי, אבל לא כן היה הדבר לפני שנים. היינו עולים להקביל את פני הצדיק ממש ברגל. משפחות משפחות, חבורות חבורות, אבות ובנים ואף נשותינו היו במעמד זה, רק הן רכבו על הסוסים. ואת הילדים הרכים הכנסנו ב״סקוועס״ וככה עלינו לצדיק. הדרך ארכה שבוע שבועיים, רעבים וגם צמאים היינו לנים ברחובה של עיר ובלבד שנהיה אצל הרבי בראש השנה. הן ידועה אמרתו של הצדיק ר׳ נחמן מברסלב נכדו של הבעש״ט זיעוכי״א, ״כן אכלת לא אכלת, אם התפללת או׳ אם לאו ובלבד שתהיה אצלי לראש השנה״.

מה אתם יודעים היום מנסיעה לרבי, איזה טעם יש היום לנסיעה? התמעטו הדורות בעוונותינו הרבים ושלא אפתח פה לשטן יגיעו עוד זמנים שיבואו אל הרבי בנסיעה במוטערס עם ליפט באלונען רצ״ל. (אוירונים).

מובן שבינתיים שכח את הניגון. אי, יא, יא, היה זה ניגון מחיה נפש ממש, אאנטיק אניגון־אניגון. שעא — שקט — אל תפריעו — מקמט את מצחו מתאמץ להזכר ונזכר סוף סוף ומתחיל את הניגון שלפי עדות הצדיק שורשו בהיכל הנגינה. מלאכים ושרפים רעדו בעת שהצדיק ר׳ אייזיקעל קאלעווער זי״ע שר אותו בבית המדרש של מחותנו ר׳ הערשעלע זידצ׳ובער ואני שמעתיו אצל ממלא מקומו ר׳ איזיקעל זי״ע. ואמר עליו הצדיק שבכוח הניגון הזה להחזיר למוטב את הנידח שבנידחים והוא מסוגל להחזיר בתשובה ולקרב את הלבבות של ישראל לאביהם שבשמים. ומעשה

היה ביהודי משומד שאמרו עליו כי לא השאיר מצוה אחת שכתובה בתורה שלא עבר עליה. פעם עבר משומד זה על יד חצרו של הצדיק ואוזניו קלטו את הניגון הזה שיצא מפי קדשו ומיד נכנסה בו רוח חרטה. אמרו עליו שלא זז משם עד שנעשה לבעל תשובה גמור. יתר מכן, חיסל את כל נכסיו ופיזרם לצדקה ובעצמו גידל את זקנו ואת פיאותיו, התנזר מכל תענוגות העולם הזה וחי חיי צער, התענה משבת לשבת, הרבה לשתוק ורק לעתים היה מחייה את נפשו בניגון הזה ומפזם לו אותו בלחש. הסתופף בחצרו של הצדיק עד יום מותו. ובמותו דרש עליו הצדיק ז"ל את פסוקו יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם. אכן גדול כוחו של ניגון.

כשסיים ר' שעיה קאלניקער את סיפורו על גילגולו של ניגון ענה לעומתו ר' מרדכי הזקן את הפסוקים הידועים והמפורסמים בין חסידי זידיצ'וב מימי זהרה של זידיצ'וב הנאמרים בנוסח התפילה של זידיצ'וב המצטיין בהתלהבותו: אוי שתבוא רוח סערה ושתוליכני לשם במהרה לזידיצ'וב לשבת, כי בזידיצ'וב אש יוקדת ושום איש לא יוכל לכבותה, שם נשמע מפי הצדיק הכול יודוך והכל ישבחוך והכל יאמרו אין קדוש כד'. (עס זאל קומען אווינט אן עס זאל מיך אועק נעמן גשווינט קאיין זידיצ'וב אוף שבת. וויל אין זידיצ'וב ברענט אפאייר אונד קאיינער קען עס ניט פאר לעשען. דארטען וועלען מיר הערען דעם הייליגען רעבען זאגן הכל יודוך והכל ישבחוך והכל יאמרו אין קדוש כד').

רוח התלהבות אופפת את הקהל ורבים מגיעים לאכסטזה ממש ועונים אחר ר' מרדכי את אותם הפסוקים.

מסיימים את התהילים ואת ה"יהי רצון" שלאחריו, מברכים אחד את השני ב"פיתקא טבא" ובכך סיימו את סדר העבודה לליל הושענא רבא. השחר עוד טרם עלה, הנרות בבית הכנסת מתחילים דועכים, הצללים מתגברים על האור, הילדים מפחדים להסתכל על הצללים מפני האמונה שמת־הלכת בעם כי מי שלא ראה את צל ראשו בליל הושענא

רבה לא יוציא את שנתו. נכנס השמש ומכריז: יהודים למקווה! (אידען אין מקוה האריין!).
בחוץ נושבת רוח קרירה, רוח סתוית המבשרת על החורף הקרב, ונעים למצוא בשעה כזו מקלט במימיה החמים של המקווה. כאשר יצאו את המקווה כבר האיר השחר. חזר ר' אורי עם נכדו לאכסנייתם. ברך ר' אורי את ברכת השחר והאיץ גם בנכדו. שכבו לנוח, ועל יוסלה נפלה תרדמה עמוקה ויישן.
וכשהעירו הסבא ר' אורי משנתו כבר היה הוא מוכן ללכת לתפילה, לבוש קפוטת האטלס וחבוש השטריימל של צויבעל בראשו ושתי אגודות ערבה, אחת לסבא והשנייה לנכדו היו מוכנות על השולחן. קם יוסלה, נטל את ידיו ורחץ את פניו, נטל את הטלית ואת המחזור של הסבא והסבא לקח את הלולב בימינו ואת קופסת הכסף עם האתרוג בשמאלו וילכו שניהם יחדיו לבית המדרש של הרבי.

קבלת פני הצדיק

הסבא ר' אורי היה רגיל לקבל שלום (מקבל שלום זיין) מהרבי אך ורק לאחר שטבל במקווה. לפיכך לא נכנס אל הרבי תיכף בבואו אלא כיוון את השעה ליום הושענא רבא בבוקר לפני התפילה, בטרם יצא הצדיק מביתו לתפילת שחרית. ובאופן יוצא מהכלל לכבודו של ר' אורי הסכים הצדיק לקבל אותם לפני התפילה.
נכנסו בירא כבוד למחיצתו של הצדיק, לפני ולפנים. על יוסלה עשתה הפגישה הזו עם הצדיק רושם עז. הצדיק ישב בכורסתו ועיין בספר. על השולחן היו פזורים הרבה ספרים גדולים וקטנים. פני הצדיק כפני מלאך ד', אדם חסון ויפה בעל כתפיים רחבות הנושאות עליהן ראש עטור שיבה וזקן מכסיף ארוך ורחב היורד על פי מידותיו. שתי עינים שחורות גדולות ויוקדות אש להבה חודרות עמוק עמוק ללבך. לבוש בגדי אטלס נוצצים, חגור אבנט רחב, לרגליו

פוזמקאות לבנות ותקועות לתוך אנפילות, לראשו שטריימל רחב. משכמו ומעלה גבוה מכל אדם, כולו אומר כבוד. דמותו עוררה ביוסלה פחד והערצה כאחד. הוא נדחק אל סבו ר' אורי וידיו לא הוציא מידו.

הצדיק הושיט לר' אורי את ידו הלבנה והעדינה וברכו ברוך הבא ר' אורי, מה שלומך ברוחניות ובגשמיות? (וואס מאכט איר אין רוחניות און אין גשמיות) ומה שלום בני ביתכם? הזה נכדך? כפתור ופרח ענף עץ "אבות". קרב נא אלי, אמר הצדיק ליוסלה. ויוסלה היסס רגע ואחר כך קרב אל הצדיק בראש מורד מבושה ומפחד. קרב, קרב בני, ואל תתבייש. הושיט יוסלה את ידו לצדיק ואמר לו שלום עליכם בליווית נשיקה בידו. הרבי החזיר לו שלום ושאלו לשמו, יוסלה השיב. אהה, ידעתי שמך יוסף על שמו של סבא זקנך ר' יוסף הלפרט ז"ל, בן הרב ר' ישראל ר' יעקב נכדו של אותו צדיק ר' יעקב עמדין בן החכם צבי. אחד מבני העיר מונקאטש היה אותו ר' יוסף והוא נצר ממשפחה רמה בישראל אשר בניהם כיהנו פאר בקהילות מפורסמות בישראל, בקהילת אה"ו אמסטרדם ולבוב. ולמשפחה זו התייחס גם הצדיק ר. חיים מצאנז זכיע"א. יוסלה שמך נקרא בשמו של גדול בישראל תשתדל גם אתה להיות גדול כמוהו. איה"ש ענה יוסלה. ומה אתה לומד שאל הרבי. מסכת בבא מציעא ענה יוסלה.

ר' אורי הוציא מארנקו חבילת פתקים "תעודות" מהרב של עיירתם טורין אשר בו הוא משבח את יוסלה על שקידתו. הרבי לקח את הפתקים וקרא בהם בקול. "הבחור המופלג יוסף בן משה תלמיד טוב ושקדן בלימודיו ומצטיין בידיעותיו. תגל האם בבן זקונה, אשרי לפרי בטנה".

מדי שבוע בשבוע ביום ה' היתה הבחינה בחדר והרב ר' יצחק היה בא לבחינה ולילדים המצטיינים מחלק פתקאות. יוסלה היה אוגר את הפתקאות ופעם בפעם מראה אותם לסבא, ר' אורי, והוא היה פודם בשטרי כסף ומחזיקם למשמרת. הרבי, לאחר שגמר את קריאתו, החליק על פניו

של יוסלה וצבט על לחיו לאות אהבה, ואמר: למד, למד בערי התורה יקרה מכל סחורה.

לא רצה ר' אורי להטריד יותר את הרבי היות וכבר הגיע זמן התפילה. ושוב הושיט הרבי את ידו לסב ולנכד וברכם בברכת חג שמח ונפטרו בשלום.

בית מדרשו של הרבי היה מלא עד אפס מקום ואף על פי כן פילסו להם ר' אורי ונכדו דרך ובעזרת חסידים אחרים תפסו להם מקום לא הרחק ממושב הרב. כעבור שעה קלה נשמע קולו של ר' פייבל, שמשו של הרבי, דומו! פנו מקום, הרבי הולך... (מאכט פלאץ דער רבי גאייט). נדחקו החסידים לצדדים ופינו דרך לצדיק. הוא הופיע לבוש בקיטל ועטוף טליתו בעלת עטרת כסף רחבה, קלועה פיתוחי ציצים ומגן דוד באמצע. נגש הרבי למקומו הקבוע, אשר היה גדור בעת ההיא, תריס בפני הדוחק הגדול. הצפיפות בבית המדרש היתה רבה וכמו כן גדל החום היות והדליקו בו מאות נרות נשמה, הם שרידי הנרות של יום הכיפורים. על הקירות תלו שטריימלותיהם ואת ארבעת המינים הניחו בחלל החלונות והם קישטו את בית המדרש והוסיפו לו נוי וצורה חגיגית. החלו באדון עולם בניגון המסורתי של הימים הנוראים והמשיכו את התפילה בנוסח הזידיצ'ובי המלהיב ומושך את הלב. כל זמן התפילה היו עיני הקהל מופנות לעבר מושבו של הרבי משם נשמע קול תפילתו העריבה, המתפשטת בכל העברים. כל הרמת קול וכל תנועה של הרבי היתה מושכת את תשומת לבם של החסידים והיו מתרוממים על בהונות רגליהם כדי לחטוף מבט על תנועותיו של הרבי אשר גם הן צריכות לימוד וידיעה. ומפורסמת בענין זה אימרתו של הצדיק הקדוש ר' זוסיא מהונפולי, תלמידו המובהק של המגיד הגדול ר' דב בער ממזריטש ממלא מקומו של הבעש"ט. ר' זוסיא זצ"ל אמר שהוא בא אל הרבי על מנת לראות כיצד נועל הרבי וחולץ את אנפילותיו. החסידים הדבקים ברבם רואים כל תנועותיו ומוצאים בהן רמזים. והצדיק בתפילתו כאן עולה מעלות

רמות בהתלהבות ומרחף בעולמות העליונים הוא נהפך כולו לרוחניות. הקהל מתלהב ומתרומם אף הוא עמו. כי גדול כח הרבי לפאר ולרומם את קהל עדתו הדבקים בו באמת.
כגדוד חיילים על כל כלי זינם הקל והכבד נראים הם בלולביהם ובאתרוגיהם בתפילת ההלל ובעת הנענועים, והרבי כמפקד עליון או כמלך בגדוד. בעת ה"הושענות" עם ההקפות וחיבוט הערבה הגיעה ההתלהבות לשיאה.
לאחר קריאת התורה ותפילת מוסף עבר הקהל בסך על פני הרבי. הוא הסיר את טליתו מעל ראשו, חבש את השטריימל והושיט לכל אחד את ידו ובסבר פנים יפות ברך את הקהל בחג שמח וטוב, ויהי רצון שתתקבלנה תפילותיכם. פיתקא טבא (אגוט קויטעל).
אחר הסעודה הלך יוסלה בלווית ר' דודיה נימן נאמן ביתו של סבו למסור לבית הרבי את החבילה אשר שלחה הסבתא חנה. הכל נמסר לידי הרבנית כאשר ציותה עליהם הסבתא חנה. הרבנית שהיתה אשה גבוהה וחסונה ונראתה הרבה קשישה מהרבי, היתה לבושה בגדי יום טוב וחרוזי בורשטין גדולים תלויים לה על צוארה ולראשה מטפחת משי בהירה. היא הודתה על המתנה ובפרט על המטפחת היקרה. הרבנית נתנה ליוסלה תפוח אדום ויפה. וכשאמר יוסלה שיקבע אותו בראש הדגל שלו בתור מושב הנר לכבוד שמחת תורה בעת ההקפות, הוסיפה לו הרבנית תפוח נוסף והזכירה לו שאל ישכח לברך עליו.
לפנות ערב קרא ר' פייבעל השמש את יוסלה אל סוכתו של הרבי. להפתעתו מצא שם את סבו ר' אורי כשהוא יושב ממול הרבי ועיניו אדומות מרוב בכי והרבי היושב לידו מעוררו בדברים המושכים את הלב. בכיה זו מהי? לא הבין יוסלה פשר הבכי, ולמה זה ועל מה זה בוכה הסבא? הרבי במו ידיו הוציא ממגרתו שלשה נרות שעווה צבעוניים, ומסרם ליוסלה על מנת להדליקם בראש הדגל בעת ההקפות. מי ידמה ומי ישוה לו באותה שעה. על מתנה זו שמח עד אין קץ.

ביקש ר׳ אורי רשות להסתלק והרבי קם ממושבו, הושיט את ידו וברך בחג שמח וליוה אותם עד פתח החדר. ״יום טוב שמח רבי, וכפי שאמרתי עד ביאת הגואל צדק...״

ירד היום והקהל מיהר לביתו של הרבי לחזות בהקפותיו הראשונות. צעד יוסלה בליווית סבו ובידו דגל מורם ומצויר בשני אריות המחזיקים בכתר תורה מעל שני לוחות הברית עם כתובת בצד דגל מחנה יהודה ובצד שני אברהם שמח בשמחת תורה יצחק שמח בשמחת תורה יעקב שמח... בראש הדגל קבוע תפוח אדום מתנת הרבנית המשמש למושב לנר הצבעוני שקיבלו יוסלה במו ידיו מיד קודשו של הרבי. בית המדרש צר מלהכיל את כל הבאים. בבית צפיפות מרובה והדוחק גדול. הנרות הדולקים מוסיפים על החום המחניק ממש.

החלו בתפילת מנחה ולאחר תפילת מנחה הפסקה ארוכה. לאחר ההפסקה נכנס הרבי לתפילת מעריב. הרבי התפלל תפילה חגיגית בניגון ערב כיד ד׳ הטובה עליו. הנה זה גמר הרבי את תפילתו ומתחיל תיכף ב״אתה הראית לדעת״. הודלקו הנרות מעל הדגלים ובית המדרש קיבל מראה כמדורת אש. הרבי קרא פסוק מ״אתה הראית״ והקהל ענה אחריו פסוק בפסוק. והנה קורא הרבי את הפסוק ״ויהי בנסוע הארון״, הוא עצמו פתח את ארון הקודש וממנו הציצו כמה ספרי תורה מקושטים בכלי קודש.

ר׳ פייבל השמש הוציא את הספרים. בראשון כיבד את הרבי. ״אדונינו מורינו ורבנו ר׳ משה בן אדוננו מורינו ורבנו ר׳ יששכר דב מכובד בהקפה ראשונה של אברהם אבינו״. הוציא את יתר הספרים וכיבד בהם את נכבדי החסידים וביניהם את הנגיד המפורסם ר׳ אורי שמחה ניסנס טורענר. החלו ההקפות. לאחר כל הקפה והקפה הקהל רוקד. משתלבות הזרועות יד אל יד, מתרוממות הרגלים, רוקדים ומוחאים כפים. שמחים היהודים בתורה. במרכז המעגל רוקד הרבי יחידי עם ספר התורה העתיק, ידושת המשפחה ממייסד השושלת. רוקד הרבי ומתלהב עד כלות הנפש וביטול היש.

הקהל שר ומתלהב יותר ויותר עד אשר הרבי הרים את ידו ואמר עד כאן הקפה ראשונה. וכך גמרו את שבעת ההקפות. הוחזרו הספרים להיכל, אמרו עלינו לשבח, ושוב עבר הקהל על פני הרבי ונתברך מפיו בחג שמח. התפזרו לביתם ולאכסניותיהם לסעודת הערב.

בקושי גמר יוסלה את ארוחת הערב מרוב עייפות ולכן לא לקחו סבו עמו אל שולחן הרבי אלא השכיבו במיטתו. נרדם וישן שנת ישרים לאחר יום מלא רשמים.

בשעה תשע בערך התאספו לתפילת שחרית. גם היום הרבי היורד לפני התיבה. תפילתו היתה מאד עריבה ותפילת הגשם שלו לא עד מהרה תשכח. אחר התפילה וקידוש היום החלה שמחת יום טוב. בחוצות הלכו לבקר קרובים ומכרים. נפגשו חסידים חבורות חבורות והלכו לעשות קידוש. אנשי מקום פלוני אל אנשי מקום אלמוני. השמחה היתה שרויה במעונם.

אחר הצהרים שוב התכנסו לבית מדרשו של הרבי על מנת לתפוס מקום נכבד ליד השולחן ולהיות נוכחים בעת ניהול השולחן. הרבי נכנס וקידש על היום בגביע כסף מוזהב גדול ויפה להפליא בעל רגל וכן. התלחשו החסידים שגביע זה הביא לו חסידו החדש ר' אורי בעת שקיבל מרותו עליו.

סביב השולחן ישבו מקורבי הרבי וחסידיו הנכבדים וביניהם ר' אורי פיקעל טורנער ועל ידו נכדו יוסלה. הביאו מים והרבי נטל את ידיו וברך על נטילת ידים והמוציא, בצע על החלות, טבל את "המוציא" במלח ודבש וטעם, לאחר מכן חלק "כזתים" למסובין לשולחן ואף לרבנית שלח. הגישו את הדגים על צלחת גדולה ארוכה ושטוחה. הרבי אכל כמה שאכל ואת השאר חילק בתור "שיריים". לכל אחד ואחד, קרא בשמו ושם מקום מגורו.

הגיש ר' פייבל השמש בקבוקי יין על השולחן והכריז בקולי קולות, פלוני מעיר אלמונית מעמיד בקבוקי יין (שטעלט וואיין) וכך הזכיר שמות הרבה חסידים בלוית מקום מגוריהם

עד אשר השולחן התמלא בקבוקי יין. הרבי נתן אות לר' לייב יעקעל השוחט לק"ק טורין שישיר את ה"אתה בחרתנו".
הרבי אמר דברי תורה והזכיר בדבריו שבחג זה מרומז על השובע וכל טוב אשר הקב"ה עתיד ליתן לנו "והריקותי לכם ברכה עד בלי די". ועורר את חסידיו לאהבה ואחוה, שלום ורעות. הגישו כל מיני מאכלים, הרבי חילק יין לכל אחד ואחד. שתו וברכו לחיים טובים ולשלום. הגישו מים אחרונים וברכו. ולאחר ברכת המזון ריקוד ארוך וממושך בהתלהבות חסידית עילאית.
נכנס הרבי לחדרו לאחר שברך את הקהל. החסידים התפזרו לנוח קצת אף הם מפני שהיו עייפים ורצוצים משני ימי "עבודה" קשה לרבות הלילות.
אחר תפילת מנחה היתה הפסקה ארוכה ורק אחריה תפילת ערבית ושוב אותו "אתה הראית". ההקפות והריקודים כבליל אתמול. סיימו את התפילה בשעה מאוחרת. קיבלו את ברכת הרבי ופרשו לבתים לסעודת הערב. ויודע כל אחד שיום גדול וחשוב לפניו שחג שמחת תורה לאו מילתא זוטרתא היא. הקדימו לתפילת שחרית ועל אף זאת ארכה התפילה וההקפות ואחריהם העליות לתורה שעות ארוכות. בגמר התפילה החלו שוב ריקודים ויהודים מחלקים משקה לרוב. מכניסים לבית המדרש של הרבי כל מיני קוגלען מטוגנים וטעמם כצפיחית בדבש. קדרות כרוב ממולא באורז ובבשר אשר שלחו עקרות בית נכבדות. הקהל מתפרץ לחוצות קריה, נכנסים לבתים עושים קידוש בפעם העשירית, חוטפים מכל הבא ליד וחבורות חבורות מבקרים כמעט בכל בית. ובכל מקום אשר אליו נכנסים השולחן ערוך בכל טוב "וכהרף עין הכל נשרף". ושוב יוצאים לרחובה של עיר ורוקדים והנה זה נכנסים שני חסידים למעגל ורוקדים קוזאק נלהב. והקהל מלהיב אותם במחיאות כפים בשירם את הפזמון בשפה אוקראינית רצוצה. "אציהאן קוני קויה אציהנאנקא מיחום דויה, טרלהלה טרהלהלה טרהלהלה טרהלהלה" קהל המסתכלים והרוקדים נהנים ומוסיפים לשיר

ולמחות כף. שני הקוזאקים עוזבים את המעגל. ובטרם עזבו כבר נדחק אחר לתוכו. את השטריימל שבראשו החליף בכובע של ילד קטן, פניו הפכו למגוחכים ומשונים על ידי כך והקהל נהנה מהמחזה בעת שהוא מרקד. פתאם יקפוץ לפנים המעגל ר' וועלויל, זה היהודי הצנום כגרגרתו של ר' צדוק, שכל ימות השנה לא ישמיע קולו וכעת נשתנו סדרי בראשית והוא קופץ כתיש ומתגלגל על הארץ ועושה כמין להטוטי עיזים. מקפל את שולי קפוטתו ותוחבם לאבנטו בידיו יחזיק את הפאצ'אילע, אותה מטפחת אדומה, ויעשה עמה נפלאות בריקודיו. בינתיים יתחיל פזמון חדש "ויהי בישורון מלך" ושוב מתרוממות הרגלים ויד איש על כתף רעהו. רוקדים ומתקדמים לעבר משכן הרבי בשירה וברי־קודים, נכנסים לבית מדרשו ואין כל מעצור בפניהם בדרכם יעלו על שולחנות. ספסלים נשברים ונופלים, מתרוממים ושוב רוקדים. הרבי פתח את דלת חדרו וציוה לר' פייבעל לחלק יין לרוקדים ואז יתחיל הערש איציק את פזמונו "רבינו יקירא רבינו חביבא אימתי נשוב נתראה?" "טאייהרר רבי זיסער רבי וועז וועל מיר זיך נאך איינמוהל זייהן" ולעומתו עונה הקהל "יתן אלוקים בריאות וחיים בוודאי נשוב נתראה" "וועז גא־ט וועט געיבען געזונט אונד ליבען וועלן מיר זיך נאך איין מהל זהיין". כה רקדו עד זמן המנחה, והיא המנחה האחרונה של החג שכן החג קרב לקיצו. אין רוצים להעלות על הדעת שרק היום חג ומחר כבר יום חול, וכי שוב יפתחו אותם הימים האפורים אשר אדם מישראל טרוד ובהול בהם להביא טרף לביתו. דוחים מחשבות אלה מהמוח. אין נותנים להרהורי החולין שישתלטו, אלא להפך שרים ורוקדים ושוב בוקעת בחלל המנגינה העתיקה של המלים "שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו ויפרקנו מצרנו כי לעולם חסדו נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו הודו לאל השמים כי לעולם חסדו".

כה רקדו ורקדו עד אשר הצדיק נתן אות שהגיע זמן תפילת ערבית של חול. ררכו זה את זה בחורף טוב.

ר׳ מרדכי פאק פאק עלה על השולחן והכריז והודיע ב״פקודת הרבי״ שכל אחד ואחד יכין לו לקראת החורף כמה שקי תפוחי אדמה ושקי קמח, עצים להסקה לרוב וזוג מגפיים טובים ופרווה חמה וכל מי שאין לו — פטור.

הרבי הבדיל ונכנס לחדרו לנוח. החסידים רצו לביתם ולאכסניתם לצרור את חבילותיהם וללבוש בגדי חול וחזרו לבית הרב, חסיד חסיד וצרור בקשתו ודמי פדיון עמו צמודין לפיתקא אשר כתב בעבורם ר׳ פייבל השמש. רוצים הם להתברך אצל הרבי, להפרד (זיך געזיגענען) בטרם יחזרו לבית ולעבודתם. אותם היהודים אשר אך לפני שעה קלה שמחו עם החג, ולו היה הדבר ביכולתם היו מסכימים לעשות עצרת שניה, עתה הם מבוהלים וממהרים רוצים לקחת את ברכת הצדיק ולהסתלק מהר.

עוברות שעה שעתיים והרבי אינו פותח את דלת חדרו לקבל את הקהל. עומדים צפופים ודחוקים ליד הדלת והיא אינה נפתחת. לאחר זמן יוצא פייבל השמש ומודיע הרבי אינו נפרד היום, ומסתלק. אין יודעים את פשר הדבר, מה זאת אומרת הרבי אינו נותן את ברכתו היום. הרי סוף סוף לא יעזבו את ווערצקי טרם שיקבלו את ברכתו. אבל למה זאת לא יפתח את דלת חדרו ויקבל את הקהל. הבינו החסידים שיש דברים בגו ונתנו עיניהם בר׳ אורי שיואיל בטובו להעיז ולהכנס לרבי ולשאול את פי קודשו לפשר הדבר. תחילה סרב אבל אחר כך קיבל על עצמו, ובדרך צדדית בלוית ר׳ פייבל השמש נכנס לפני ולפנים להיוודע מה זה ועל מה זה.

כעבור שעה יצא ר׳ אורי מחדר הרבי והחסידים כולם נהרו אליו קם ר׳ אורי וברח לפינה אחרת וכולם אחריו. בקיצור נודע לו הדבר מפי קודשו על שום מה אין הרבי מסכים לברך את החסידים היום.

נמצאת אתנו כאן בוועדצקי אצל הרבי אשתו האלמנה של ר׳ יונטעל זדעניבער ז״ל. בעלה שהיה מאנ״ש, נפטר לפני ראש השנה והיא נשארה בחוסר כל בלי מזון לסעודה אחת.

גם בתולה שהגיעה לפרקה בביתה וצריכים להשיאה ויתומים קטנים שצריכים לחנכם ולהלבישם. באה האלמנה ותינתה את כל צרותיה לפני הרבי והרבי ציוה עליה לחכות עד עבור החג. וכעת אמר הרבי שיחיה כל עת שלא אמצא "מעמד" מכובד לאשה האלמנה וליתומיה מכריז הוא שביתה ולא יברך את קהל חסידיו.

ראו החסידים האמידים שביניהם והבינו שאת דעת הרבי לא ישנו עד אשר לא יספקו את דרישתו. ושוב שמו את עיניהם בר׳ אורי ובקשוהו שיכנס אל הרבי ויודע באיזה סכום מרחרח העסק. נכנס ר׳ אודי וכעת בליווית מספר חסידים בעלי יכולת ואנשי מעמד אשר קיבלו על עצמם להיות כעין ועדה על מנת למצוא מעמד לאותה האלמנה המסכנה. באו והתיצבו לפני הרבי. אמר הרבי נקרא לאשה ונשאל מה בפיה ובאיזה צורה היא חושבת לצאת מהמצב הקשה אשר היא נתונה בו. ר׳ פייבל הכניס את האשה לחדר ושאל אותה בענין והיא השיבה שיכולה היא לאפות עוגות וכעכים כדי למכרם בשוק אבל נחוצים לה כמה שקים קמח.

עמדו אנשי הועדה, שהיו ביניהם סוחרים ומבינים ענין, ועשו רשימה לקנות לאשה שקי קמח סולת לאפית עוגות, שק קמח ללחם לביתה, תיקון הבית כך וכך, שכר לימוד ומלבושים כך וכך סך הכל ששת אלפים כתרים. נדוניה לבת גם כן אותו הסכום. ובמעמד הרבי הוציאו גליון ניר ורשמו עליו את שמותיהם של החסידים אמידי העירות אשר נמצאים כאן אצל הרבי ולפי המכתב קבעו מה הסכום שעל כל אחד לתת. וברשימה הזו עזבו את חדר הרבי. החסידים בחוץ חיכו להם בכליון עינים. נכנסו לחדר מיוחד ולשם קראו את החסידים הנקובים בשם אחד אחד. יש כאלו שעמדו על המקח אבל המשא ומתן לא ארך זמן רב והכסף נאסף תוך שעתיים.

נכנסו עם הכסף אל הרבי והרבי מינה ועדת בת שלושה אנשים אשר הם יהיו כעין האפוטרופסים (הקומיטעטן) להוציא לפועל את הענין. את הכסף מסר לידיו של אחד

מהם אשר אף הוא מאותו מקום. ואחר זה פתח את דלת חדרו והחסידים נכנסו עם פתקאותיהם ובקשותיהם ואת דמי הפדיון הניחו על השולחן. בלי שהות מרובה ברך הרבי את כל אחד ואחד לפי בקשתו ופטרו בשלום. הפרידה ארכה עד ארבע שעות אחר חצות. כאשר גמר הצדיק לברך את הקהל ציוה להכניס את האשה ואת אנשי הועדה ומסר לה בנוכחותם כל אשר סדרו לטובתה ועוד פנה אליה ואמר "החזיקי בסינרך" והרבי במו ידו שילשל לתוכו את כל ערימת הכסף אשר נערם מרוב הפדיונות. האשה נבהלה ולא ידעה מה לעשות מרוב התרגשות. "לכי בשלום והמקום ינחמך בתוך שאר אבלי ציון". היה זה מעשה רב וכביר אשר עשה הצדיק ואף שימש למופת לרבים.

ראה ר' אורי את המעשה אשר עשה רבי, ושמח שמחה גדולה על בחירתו המוצלחת. היה מכבדו ומוקירו כל ימיו ונסע אליו שלש פעמים בשנה.

בלב שמח ובנפש חפצה חזרו ר' אורי ונכדו לביתם.

דין תורה

שני יהודים התגוררו בק"ק טורין, האחד מזרעו של אהרון הכהן ושמו משה מאיר הכהן כ"ץ, והשני אף הוא מזרעו של יצהר בן קהת בן לוי ושמו ישראל יעקב הלוי. ויהי משה מאיר הכהן איש תם וישר ועובד ד' באמונה. עני ורש היה כל ימי חייו, ולו אשה וגם בנים חמשה. וגם ישראל יעקב איש פשוט היה. מטופל בבנים היה אף הוא ועייף ויגע כל ימיו להביא טרף לביתו. ולשניהם שתי חלקות שדה בהר, הנקרא ה"קוט", ותהיינה שתי החלקות גובלות אשה אל אחותה. חלקת ר' ישראל יעקב הלוי עלתה על חלקתו של ר' משה מאיר הכהן הן בגודלה והן באיכותה וישראל יעקב טען דין בר מיצרא על חלקתו הקטנה של שכנו. לימים פנה ר' ישראל יעקב אל ר' משה מאיר שכנו בלשון חלקלקות "שמע־נא שכני משה מאיר, הן רואה אני שאין

ההצלחה מאירה לך פנים. כל מה שתעשה לא תצליח ומה בצע כי תחזיק בחלקתך הקטנה אשר בגבול שדי. לכן, איפוא, איעצך, מכר־נא־לי אותה ואצרפנה לנחלתי וייקל עלי עיבוד השדה המפוצל על ידי חלקתך ועוד אבטיחך לשלם לך במיטב כספי. תמורת הכסף אשר תקבל מעמדי תקנה לך סוס אחר תחת המת ותוסיף להיות בעל עגלה כבראשונה ולחם התירס לא יחסר מעל שולחנך".

ולא התכוון ר' ישראל יעקב להיטיב עם שכנו אלא מאותה הסיבה והטעם ידוע, הרחבת גבול...

"חלילה לי למכור את נחלת אבותי" ענה משה מאיר. "אמנם עני ורש אנוכי והרעב והמחסור מנת חלקי אבל כל זמן שאני נושא למרום עיני ורואה נחלתי הקטנה מתמלא לבי תקוה כי אכן נשארה לי נחלת אבותי לפליטה ושוב יש מקום לברכה במה שתשרה, כי אין הברכה שורה אלא בדבר שיש בו ממש".

ובהפצירו בו יום יום ולא שעה אליו עלה בלבו של ישראל יעקב דבר בליעל ואמר להשיג את גבולו בכל מחיר.

מידי פעם בפעם היה מעביר את היתדות המסמנות את הגבול הלאה הלאה לתוך שדה שכנו ועל ידי כך היתה החלקה הולכת ומצטמקת יותר ויותר מיום ליום. ומלבד זה היה מציק ומיצר לו על כל צעד ושעל. שולח אש בקמת רעהו. ועוד יותר מכנה אותו בשמות גנאי ומלבין את פניו ברבים באמרו כי "לא יוצלח" הוא ואת עבודת השדה לא ידע. ויש אשר יקום ויפזר זרעי צמחי בר בין תבואת שכנו וחלקת המסכן תצמיח קוץ ודרדר.

וכאשר ישתול המסכן ירקות כרוב גזר ושאר מינים, עמל ויזע ישקיע עד אשר יזכה לראות את בכורי אדמתו ואז ילך ישראל יעקב ויעלה את עדריו על הירקות והם ישמידום והוא יצא נקי מכל עמלו. וככל שהירבה להציק לו חזקה דעתו שחלילה לו למכור את נחלת אבותיו. ועל אף הכל נשא את כאבו ולא השיב לשכנו כגמולו אלא התחנן לפניו שיחוס על ילדיו הרכים ואל יגזול ממנו את נחלתו.

ויהודים רחמנים בני רחמנים התערבו בדבר וידברו על לבו למסור את הענין לבית דינו של כ"ק האדמו"ר מזידיצ'וב החונה בעיירה וערצקי וממשלתו פרושה על כל גליל מרמרוש־ובו־ג, ולמוצא פיו ישמעו ויחרדו כל תושבי הסביבה הן יהודים והן אלה אשר אינם בני־ברית. וכך היתה דרכו בקודש של כ"ק האדמו"ר. הלך מדי שנה בשנה וסבב את כל גליל מרמרוש וברג ושפט את ישראל בכל המקומות האלה. ותשובתו וועצקיאה כי שם ביתו ושם שפט את ישראל ויבן שם בית לד'.

ויהי היום והם שניהם יחידים בשדה ומבלעדיהם אין איש עמהם, ויקם ישראל יעקב להכות את ר' משה מאיר שכנו ותכבד יד ישראל יעקב על ר' משה מאיר המסכן עד כי נפל אין אונים על הארץ. אז צעק צעקה גדולה ומרה וזרם דם התפרץ מגרונו ויתעלף. ולשמע הצעקות התאספו השכנים, הקימוהו מהארץ והחזירו אליו את רוחו. וכשפקח את עיניו נזכר את אשר נעשה עמו, פתח את פיו ובקול רועד הכריז ואמר כלפי כל העם והעדה "שמע נא ישראל יעקב, הנני מעיד בך שמים וארץ שסופך יהיה מר ומותך ישמש עוד למשל ולשנינה. בסדין יעטפוך וכמת מצוה יטלטלוך וידעת כי יש אלקים שופטים בארץ ומה שלא השבתי לך דרך הנעלים, אחזיר לך דרך הגרבים". את דבריו אלה הוציא מפיו ולא יסף כי יצאה נשמתו.

ושוב התאספו יהודים רחמנים בני רחמנים ויגמלו חסד עם המת ויחלקו לו את כבודו האחרון ויבואו לנחם את האבלים וגם סעודת ההבראה הכינו. ובעצם ימי השבעה התחמק הבן הבכור יעקלי וברגל עלה לורצקי למקום מושב האדמו"ר לתנות לפניו את צרת משפחתו.

וכשבאו הדברים באוזן קדשו הזדעזע וקם מכסאו וצעק צעקה גדולה, והאריך בגוואלד!!!

הענין קרה בין כסא לעשור ובו במקום החליט האדמו"ר כי תיכף אחר החגים יסע לשם לברר את הענין. ומכתב המלצה שלח אל גבירי העיירה שיתמכו בעין יפה במשפחה

המסכנה. ומבלי לחוות את דעתו לעצם המעשה לכאן או לכאן רק הודיע שיתקע את אהלו בק״ק מידן הסמוכה לק״ק טורין ולשם יביאו לפניו את הענין ולא ינוח ולא ישקוט עד אשר יוציא כאור משפט וכנוגה הצדק.

ובעיירה אין שלום. המריבות והויכוחים והצעקות לא פסקו. נזכרו לריב את ריב העשוק לאחר שהמסכן כבר ירד לקבר. ובמקום לעזור לחלש ולהצילו מרודפו ומעושק, נהגו במידת אי־התערבות. אבל כעת אי אפשר היה לשתוק עוד והוכרחו להתערב. בקיצור ניפוץ שמשות ושפיכת נפט בבארות, קיצוץ זנבות סוסים היו מעשי יום יום ומי יודע להיכן היו הענינים מגיעים אילולא מיהר הצדיק לבוא ולהוציא את פסק דינו.

באחד מימי חשוון הראשונים הגיע ר׳ פיבל השמש של האדמו״ר ובידו הזמנה לדין תורה את ישראל יעקב ואת האלמנה ויתומיה. ותהום כל העיירה ורבים באו אל ישראל יעקב והפצירו בו שיפייס ברצונו הטוב את האלמנה. אבל זו דרכם של התקיפים כל מה שהם מרבים להתקיף נראים מעשיהם בעיניהם לצודקים יותר ויותר. תחילה ניסה ללגלג על הזמנת האדמו״ר אבל לא העז להחזיק בעמדה זו מפחד החסידים עליו, כיון שהיו מוכנים לקרעו כדג והיו מוכנים לעשות ממנו גל של עצמות לו היה מסרב להופיע בפני דין תורה. כן אלך! ואני אוכיח את צדקתי! איני מפחד מאיש. כדרך הפראים, הרגילים לדבר ביהירות ולהתפאר בגבורתם. והיום הקבוע התקרב, וככל שהתקרב הלכה המתיחות וגברה. ומעיירות הסביבה הקרובות והרחוקות החלו להתאסף יהודים לק״ק מידן על מנת להסתופף בצילו של הצדיק בעת אותו המשפט הגדול והנורא אשר שמעו הגיע למרחקים. הצדיק הזעיק את כל דייני הסביבה ואף את הדיין המפורסם מקולומאי העיר הזמין. התכונה היתה רבה. מקום המשפט נקבע בעזרת הנשים של בית הכנסת הישן דק״ק מידן. רבים באו לק״ק מידן עוד לשבת על מנת לשבות אצל כבוד קדושתו להנות מזיו פניו הקדושים ולהתבשם מדברי תורתו.

הכל באו, רק הבעל־דבר עצמו, ישראל יעקב, בושש לבוא. אבל לא היה שום ספק שיופיע. כי אלמלא בא ברצונו הטוב היו מביאים אותו מת או חי, עד כדי כך היתה השפעת הצדיק על אנשי שלומו.

לילה לפני המשפט התאספו הדיינים בחדרו של הצדיק והצדיק בפ״ק ציוה עליהם לעסוק בתורה ולהתקדש ולהטהר לקראת אותו משפט. הבוקר אור וכולם טבלו במקוה טהרה התפללו בכוונה בבכי ותחנונים. ובשעה הקבועה עלו לעזרת הנשים. הצדיק קרא לפייבל השמש ומסר לידו את מקלו וציוה עליו לעלות לבית הקברות שבעיירה ולדפוק שלוש פעמים בקבר הראשון אשר יזדמן לו ולהזמין על ידי כך את נשמתו של ר׳ משה מאיר הכהן ז״ל לדין תורה. בפינת עזרת הנשים עשו כעין מחיצה בעבור הנשמה ועד אשר השליח יחזור מבית הקברות עמדו כולם ולא הוציאו אף הגה מפיהם. והשקט הופרע מדי פעם בפעם על־ידי בכיותיה של האלמנה והיתומים אשר היו מתפרצים בבכי.

והנה כבר חזר גם ר׳ פיבל מבית הקברות לאחר שמילא את פקודת הצדיק ורק ישראל יעקב בושש לבוא. וכעת בעזרת הנשים למרות שהיה מלא מפה אל פה הושלך הס עד כדי כך שאפשר היה לשמוע את זמזום הזבובים. גם האלמנה כבשה את צערה ולא התפרצה בבכיות מיראת הכבוד. כל העינים היו מופנות לנקודה אחת אל עבר היריעה המתוחה למחיצה המיועדת לנשמה.

הצדיק נתן אות והדיין מקולמאי קרא את התלונה. אני משה מאיר בן לייב בער הכהן, תובע לדין־תורה בפני בית דין של מטה ושל מעלה את ישראל יעקב בן שבתאי הלוי על השגת גבולי ומניעת פת לחם מילדי הרכים על ידי כך. ונוסף לזה תביעת האלמנה והיתומים להוציא לאור משפטם כי דיין אלמנות ואבי יתומים ד׳. ואביהם מת ויותרו הם לבדם בלי קרוב וגואל. רק ד׳ גואלם לבדו. הדיין סיים את קריאתו ושוב הושלך הס בבית.

לאחר זמן מה קם הצדיק בכבודו ובעצמו וקרא בקול דק

זרועד י־ש־ר־א־ל י־ע־ק־ב, ישראל יעקב ושוב אין עונה.
אז ציוה הצדיק להוציא מהבית בניו יתומיו של ר׳ משה מאיר... ושוב חזרה הקריאה י־ש־ר־א־ל י־ע־ק־ב י־ש־ר־א־ל י־ע־ק־ב תן תודה על מעשיך. דברי הצדיק היוצאים מפיו בקול רועד הפילו פחד וחרדה על כל הנאספים. ותוך כדי דבור נפתחה הדלת וישראל יעקב הופיע כולו חיוור כסיד ורועד כדג בחודש אלול. משה מאיר מחל נא לי. מלים אלו הוציא מפיו ופתאום רעדה היריעה אשר היתה פרוסה על המחיצה כמתוך רוח סערה ובהלה נפלה בעזרת הנשים.
ישראל יעקב נפל מת ארצה. ויהודים רחמנים ובני רחמנים עטפוהו בסדין וכמת מצוה הוציאוהו מעזרת הנשים להביאו לקבר ישראל. ורק אז הבינו הנאספים על מה ציוה הצדיק להוציא מהבית את בניו יתומיו של ר׳ משה מאיר, כיון שמזרעו של אהרון הכהן היו.
ובעבור מיטת המת על יד הבית אשר התאכסן בו הצדיק, התעכבה הלויה כי כן ציוה הצדיק לאמור. בעבור הלוויה על יד ביתו שתתעכב.
הצדיק יצא ועמד לפני מיטת המת, כיסה את פניו בכף ידו ושקע בהרהוריו לשעה ארוכה ואחר כך פתח ואמר:
כבר השלימו... לך לשלום ותקום לגורלך לקץ הימים. זה הלויה והבר־מינן הובא למנוחתו.
ועל אודות דין תורה זה ועל אותו פסק־דין החרוץ הרבו לדבר.
ואף אני זכרתי עוד זקנה אחת אשר סיפרה את אותו המעשה. אבל חבל שלא שאלתיה אם היא בעצמה היתה באותו המעמד או שגם היא רק סיפרה מפי השמועה.

חתונה בעיירה

פרק א׳

דממה בעירה. יום חמישי בין הערביים. דויד חייה ריזעלס מתנהל לאיטו אחרי עדרו, השב זה עתה מהמרעה אשר ב״טוליקה״ בראש צועדת פרתו של אברהם חיימס. פעמון גדול תלוי לה בצוארה. זו הפרה בעלת קרן אחת היא, וילדי הכפר היו קוראים לה גברת חד־קרן (פרוי־איינהורן). נהירין לה היטב שבילי העירה, בם תעבור ותצעד בראש כמורת דרך לבנות מינה. ליד כל שער פורשות מספר פרות ועגלות לרפתות, והשירה מתמעטת.

כבר נוטים צללי הערב. הילדים חוזרים מהחדרים. אריב־יוסל דופק בפטישו ומזעיק את הקהל לתפילת מנחה.

לפתע יפלח את האויר טירטור הקומבינאצקע של סרול אברומס. זה האוטו אשר מחציתו תשמש להסעת נוסעים ומחציתו השניה למשאות. גוסטי הנהג מעמיד את האוטו במרכזה של העירה, ליד גשר הברזל ומן האוטו נשמטות שתי דמויות של נשים. אלה ציבור הנוסעים שלו. הראשונה היא זיסעלע השוחטקע, ואחריה נסרחת שרה ארין לייזערס, זו בתו היחידה של ״שמרגילה״, בתולה באה בשנים שכבר הגיעה לפרקה זה מכבר ויושבת היא ומצפה לדודה.

לבושה היא מעיל ארוך ולראשה כובע קש רחב שוליים עם קשוטי דובדבנים מלאכותיות. תארו לכם את שרה אהרון לייזערס בכובע קש רחב שוליים! אף על פי כן אין בנסיעה זו כל דבר היוצא מגדר הרגיל. רגילה זיסעלע השוחטקע בנסיעות. בעלת מיחוש היא ובעצת רופאים תשאל. ועקב מחלתה הגיעה עד עיר ווין. פעם נפגשה בנסיעה כזו ברכבת עם ביאללער (ביאליק) בשעה שהעביר ילדים יתו־מים מאוקרינה לארץ ישראל. הוא בכבודו ובעצמו מסר לה את מקומו לישיבה. למרות שציוניסט הוא ואין בהם בציו־ניסטים יראת שמים יתירה, הרי יש בהם (ב״ציניסטים״) מידת דרך ארץ. וחסד זה שעשה עמה בעת נסיעתה לא

תשכח. אף לא תסכים כאשר ינסה מי שהוא לתקן את השם ביאללער לביאליק, בטוחה היא בזה שביאללער שמו ולא ביאליק.

עתה נניח קצת לזיסעלע ולבת לוויתה שרה אהרון לייזערס, ונשאל את חוות דעתה של בלימקע הבלנית לפשר נסיעה זו. בלימצקע זו היא בבחינת "צפנת־פענח" ממש, הכל יודעת. בלומה הבלנית אינה סבורה שלצרכי ריפוי היתה הנסיעה הפעם. היא אמנם מאשרת שזיסעלע השוחטקע אשה חולנית היא ובעצת רופאים תשאל. כל זה נכון, אבל נסיעתה יחד עם שרה אהרון לייזערס, ודוקא עם שרה זו שאינה רגילה כמעט לצאת מפתח ביתה, אינה דבר פשוט. יש דברים בגו. ולמה חבשה לפתע כובע רחב שוליים עם דובדבנים? רק לה לבלומה הבלנית פתרונים.

וכך פתרה בלומה את הנסיעה, כי אין נסתר מנגד עיניה. במשך תקופה קצרה שיכלה קהילת טורון שלושה מבניה רחמנא ליצלן. אחד מהם מת מחמת זיקנה וכמעט לגיל גבורות הגיע. השניה הקשתה ללדת ושבקה חיים לכל חי. והשלישי — ממחלת השחפת אשר חלה בה שנים רבות, ורק המות גאלו מיסוריו.

אולם אחרת קובעת השוחטת. בעוונותינו הרבים מגיפה פרצה בעירה והאנשים נופלים כשבולים לפני הקוצר. טובי הקהילה והרב בראשם אינם פוצים פה ואינם נוקפים אצבע. לא יגזרו תענית, לא יבקעו שחקים באמירת תהילים, את בית הקברות לא יקיפו ז׳ פעמים לעורר רחמים בעזרת שוכני עפר ובמקום שאין אנשים תשתדל היא לעמוד בפרץ. מבטיחה זיסעלע ללחום בכלי זינה המנוסה והמקובל בכל תפוצות ישראל בעת צרה ומגיפה, להשיא יתום עם יתומה על חשבון הצבור ואת חופתם להעמיד כנהוג בבית הקברות דווקא.

בפעם הזאת נבחרה למטרה זו היתומה שרה אהרון לייזערס. ומי יודע, אם אלמלא המקרה הזה לא היתה שרה שלנו נשארת בבתוליה, ואל אחטא בלשוני, אם שרה זו, לא היתה קולעת צמות לבנות מתחת למטפחת ראשה. נכנסה זיסעלע בעובי

הקורה. טרחה ויגעה עד אשר מצאה בן זוג מתאים, את מרילה (מאיר אליהו), כנראה אחד משרידי הנפילים וילדי הענק נכדו של עוג מלך הבשן. משכמו ומעלה גבוה מ־"קוצרה" (מגרפה שגורפים בה את הגחלים בתנור אופים). גם הוא לא צעיר לימים היה ושנות חייו יחד עם שנותיה של שרה כבר הגיעו מן הסתם למאה שנה בקירוב.

מרילה זה בעל כתפים רחבות היה וקולו עבה ומגושם כקול התוף. כשהציגו לו את שרה אהרון לייזרס בפעם הראשונה, עקם את חוטמו לאות אי הסכמה ברמזו שהיא במקצת מבוגרת. אבל זיסעלע לא אמרה נואש והבטיחה להביא לפניו בתולה אחרת, צעירה ממנה, כנאה ויאה לבחור מהולל כמרילה.

מה עשתה זיסעלע שעיניה בראשה? הלכה והלבישה את שרה בגדים אחרים עם מגבעת ודובדבנים על הראש ואף צבעה במקצת את פניה החיורים. ובראיון (באשוי) זה נשאה חן וחסד לפניו ואמר: זאת אני מבין, דבר לגמרי אחר! וכאשר זיסעלע לחשה לו באזנו שהיא מבטיחה לתת לו סוס ועגלה בנדוניה, היה מרילה מוכן לכל. ובאותו מעמד נתן תקיעת כף. זה עתה חזרו השוחטקע ושרה אהרון לייזרס מהראיון אשר עלה יפה, למזל טוב ובשעה טובה ומוצלחת. גו, כלום טעיתי באמרי שבלימצקה הכל יודעת.

וכעת נחזור אל זיסלע השוחטקע ושרה אהרון לייזערס. שתי הנשים המשיכו את דרכן לאורך הכביש בדרכן הביתה. שרה שותקת וזיסעלע מדברת על לבה ומבטיחה לה הרים וגבעות: לקנות לה שמלות נאות, האחת מקרטין והשניה מפופלין, מטפחת מדלין וסינור מסאטין וכהנה וכהנה. כלי בית ומטבח, לבנים וצפיות, כרים וכסתות. את החתונה תשתדל לעשות מירצעשעם (אם ירצה ה') בהקדם האפשרי. ובקרוב תרכז את כל ההוצאות ותהיה זו חתונה ככתוב.

זיסעלע נכנסה לביתה ושרה אהרון לייזערס המשיכה דרכה אף היא לביתה אשר בקצווי העירה. בדרך סרה לביתה של מרים אריביוסלס והחזירה לה את המעיל אשר שאלה

מאתה לנסיעה. וכן סרה אל חנה זכריס והחזירה לה את כובעה על דובדבניו. ובבואה לביתה כבר ידעה כל העירה ששרה אהרון לייזערעס התארשה למזל טוב.
מעיני אהרון לייזער זלגו דמעות והנשים בעירה שוחחו והניעו בראשן: הוי! לו היתה יענטא של אהרון לייזער זוכה לראות במזל הזה!

פרק ב׳

בשבת סידרה זיסעלע אצל אריביוסל מסיבת מזל־טוב, ״גראטילאציון״, עבור שרה אהרון לייזערס. כן קראו למסיבה אשר הכלה היתה עורכת בשבת הראשונה לנערות העירה אחר ארוסיה.
לקבלת פנים זו באו כמעט כל נשי העירה. ולא בידים ריקות באו. ישבו ושוחחו על נושאים שונים. זיסעלע השוחטקע פתחה צינצנת איינגימאכצס (מין מרקחת), ובכפית אחת נגשה אל כל אשה ואשה ובזו הלשון אמרה: ״אוב אייך אגיט יאר פאר זיכט אין מאכט אברכה״. ובזו הכפית ובאותו נוסח הבקשה תכבד את כל הנשים המסיבות שם.
בשמחה תודיע זיסלע לנשים שמתכוונת היא בקרוב לערוך אם ירצה ה׳ את החתונה של שרה. לזה אמנם דרושים הרבה אמצעים אבל אין דאגה, ד׳ ירחם (דער גרויסער דערבא־רמדיקער גאט וועט ניט פארלאזען)! כמו כן רמזה לנשים בכדי ששרה לא תרגיש, שעומדת היא לבקר, בלווית ליצע יוסל דעם קלאיינמס, את כל בעלות הבית בביתן בדבר חתונת שרה ארן לייזערס, וכל אחת ואחת צריכה לדעת מה לתת ומה להכין.
יושבת שרה ליד השולחן ושותקת. וכאילו כל מה שנעשה ומדובר כאן לא מכוון אליה. נקלעה לכאן וכאילו שלא ברצונה. כל הנשים מראות לה פנים שוחקות, מהללות בפניה את בחיר לבה ומאחלות לה עושר וכבוד עד מאה עשרים שנה אמן.

ביום ראשון אחד אחר הצהרים, מיהרה זיסעלע השוחטת לסיים את עבודתה בבית, שטפה את הכלים, לרבות את הקדרה ששוליה השחירו ואשר בה הטמינה את החמין עם הקישקע הממולא לכבוד שבת, ואת סיר האיטריות (כלי חרס אשר פיו רחב ובסיסו צר) המשמש לטיגון הקוגל של שבת העשוי לרוב מאיטריות. מטוגן אותו קוגל בשומן ו״מדאה כהן לו״, וטעמו כצפיחית בדבש.

סיימה את עבודתה זו, השלימה את פרקי התהילים של אותו יום והוסיפה עליהם גם את המעמדות. לאחר מכן נכנסה לאליקער (חדר קטן צדדי) עם צרור מפתחותיה בידיה ונגשה אל ארגז גדול וכבד שעמד בו. אותו ארגז היה עשוי לוחות עצי אלון ועומד על גלגלים. מחוץ יסובבוהו חשוקי ברזל גסים הקבועים במסמרים מוזהבים ומנעולים ״כפולי שמונה״ נקבעו עליו לשמרו. משני צדדיו קבועים ראשי אריות ממתכת מוזהבת ובפיותיהם מחזיקים הם חשוקי ברזל. ארגז זה בית גנזיה היה. בו תחזיק את בגדיה ותכשיטיה, ובו תסגור את המרקחת (איינגעמאכץ) אשר תכין בעונת הקיץ ובשעת מעשה תגיד: ״שלא יזדקקו לה״. שהרי אכלוה רק בשעת מחלה. בארגז זה תחזיק גם את ה״קינדלען״ אשר תכין לכבוד פורים (מין מאפה מסורתי לפורים). משם הוציאה את שמלתה הארוכה והשחורה, לבשה אותה והתעטפה בסודר הצמר הגדול אשר לה. נשקה את המזוזה ושמה את פעמיה לדרך.

ראשית דרכה היתה אל ליצע יוסל יוקעלעס דער קלייגער. ליצע שכנתה כבר היתה מוכנה אף היא לצאת לדרך ואף היא עטופה בסודר משי שחור ומטפחת דלין בראשה. בידיה החזיקה את הארנק שהביא לה יוסעל מסיגעט לפני שנים. לאחר משא ומתן קצר החליטו להתחיל את סבובן מ״ארוב־טורין״ מקצה הדרומי של העירה.

בשעה טובה ומוצלחת יצאו שליחות מצוה אלו לדרכן. בכל בית כבר ידעו את מטרת בואן, הייבלו אותן רחבר פנים יפות.

אין זיסעלע מסתפקת במתן כסף בלבד, דורשת היא מהבעל־בוסטעס גם שווה כסף, מפיות, מגבות, כלי בית וכלי מיטה, בגדים וכדומה. כסף היא מקבלת מיד, ולגבי שאר הדברים היא מסתפקת בהבטחה ומתנה עמהן שיביאום לביתה ובחתונה יוכרז עליהם כעל מתנת חתונה (דרשה־געשאנג). אין היא רושמת לא הסכום שהיא מקבלת ולא את הכלים שמבטיחים לתת. הכל נרשם בזכרונה. ואשר תשכח זיסעלע, תזכיר לה ליצע יוסל יוקעלעס דער קליינער.

בקרו הנשים הצדקניות בכל בית ובית אשר לפי ראות עיניהן כדאי להכנס ולהצליח. לא עמדו הרבה על המקח מפני שהבעלבוסטעס תרמו בעין יפה וכמו כן הבטיחו מגבות, סדינים, מפות וכלים. אלמלא ליצע יד ימינה כבר היתה זיסעלע שוכחת את המספר. למותר לספר שרוב הבעלבוס־טעס הבטיחו לאפות מי "אגרויסן לקח" (דובשניה) ומי "אגרויסען בעקען פלאדאן" (גם כן מין מאפה), לחתונה שתהיה אם ירצה ה' בקרוב.

עם ערוב היום חזרו זיסעלע וליצע מדרכן. הארנק של ליצע מלא כסף ועובר על גדותיו ממש. וכסף זה יספיק לקנות לכלה כמה שמלות חדשות ולשאר צרכי החתונה. גבירי העירה הבטיחו לאסוף ביניהם סכום כסף בכדי לקנות לחתן סוס ועגלה. הנגרים מרדכי אריביוסילס וגיסו מענדיל יוסף, הבטיחו לעשות לזוג שתי מטות ושלחן וספסלים. הגביר ר' אורי פיקעל הבטיח עצים לבנין דירה חדשה לזוג. ר' יוקעלע הערש דוידס — אגיטע טעליצה (מבכירה), ורבי ישוע יעקובוביץ הכהן, שהיה הקצב של הקהילה — בשר בשפע לחתונה. ה"חברה משניות" ו"חברת ש"ס" הבטיחו אף הן את חלקן. והכל שריר וקיים, החתונה נקבעה בשעה טובה ומוצלחת לר"ח מרחשוון. הזמנות לחתונה לאין שיעור שלחה זיסעלע לכל הקרובים והרחוקים, להקהיל את העם לאותה החתונה של העירה אשר תוחג ברוב פאר והדר בק"ק טורין.

ובהתקרב היום המיועד לחתונה, כלומר, ראש חודש מרחשוון, כבר היתה רוח חג מרחפת על כל העירה. התכונה היתה גדולה. ביחוד רבתה המלאכה בשכונתה של זיסעלע השוחטקע. בלומה הבלנית הפקידה את בית המרחץ בידי בתה שרה, אף היא היתה כבר באה בשנים, אלא שנסנסית היתה וקשה היה לה למצוא את זיווגה (כנראה שחיכתה למגפה שניה, שלא אחטא בלשוני, ואז תהיה היא הנבחרת האידיאלית וכחומר ביד היוצר, כלומר, בידי השוחטקע, תשמש בתור סגולה לעצירת המגיפה רחמנא ליצלן, ואל אפתח פה לשטן, אפשר לבטא את זאת בשעה לא מוצלחת). ובידי אותה שרה הפקידה בלימצקה את המקוה של הקהילה. והיא עצמה התמסרה בכל רמ״ח אבריה ושס״ה גידיה לעבודת הקודש בהכנת צרכי החתונה. אפתה כל מיני עוגות כגון: לקח פלודין, שיטפור, שטרודל וכיוצא בהם.

חלות אפו בשני תנורים או יותר. ואיטה המפורסמת והידועה בתואר״ה ״דיא גרובע״ (השמנה), הטריחה עצמה וטלטלה את גופה המלא כאותה חבית יין הגר הבא מכרמי סעלי״ש מלאפישנא מושבה. הגיעה, וצרור פרג מתחת לבית שחיה, ליפות בו את החלות (״דיא חסנע קוילעצין ציא בשאינען״). שמה הלך לפניה שסודות קליעת החלות נהירים לה. ואלמלא רינגו אחריה שבעלת אוב היא ויודעת לדרוש אל המתים, בוודאי היו אומרים שברוח הקודש היתה קולעתן. בעירה לא נמצאה אף בעלת בית אחת אשר היתה יכולה להתחרות ב״מלאכת מחשבת זו״. וברכות למכביר היו מורידות לראשה והיו משבחות אותה בעת שהיו רואות את מעשה ידיה: ״שתזכי לקדם את מלך המשיח בחלות כאלו. ושתזכי להביא חלות כאלו לבית המקדש״, ברכה אותה לובילה (לאה בילה) אריביוסילס, אשתו של מענדעל יוסף הנגר, שהיתה ידועה ומוכרת לשלומיאלית גדולה שכמעט אין דוגמתה בעירה. לא פעם קרה שהיתה אופה לחם ומכניסה את הכיכרות לתנור ובינתיים נכנסת רק לרגע קט, רק לחטוף שיחה קלה עם

שכנתה לייצע. ואף לא היתה מתישבת חלילה, אלא עומדת ליד הדלת, ידה על ידית המנעול, הרגל האחת בחדר והשניה מעבר לסף, כי נחפזת היא, הרי הכיכרות בתנור... שיחה גוררת שיחה, ושכנתה לייצע תבקשנה כי תואיל לשבת ("האב אייך אגיט יאר, זעצט אייך אנידער"). לא, לא, אין לה פנאי, ואף על פי כן תוסיף לדבר. עוד היא משוחחת וריח הכיכרות השרופות בתנור כבר עולה באפה.

"משהו נחרך", תגיד.

"לא אצלי", תשיב לה לייצה, "היטב תעשי אם תמהרי להוציא את הכיכרות מהתנור".

ורק אז נזכרת היא וצועקת: "אוי ואבוי לי!" וכיכרותיה כבר עלו על המוקד. באמת רצתה לזכות במצוות אפית החלות לחתונה של שרה אהרון לייזר, גם דין בר־מיצרה היה לה שהרי בשכנות השוחטקע היא גרה, אבל זיסעלע חששה מעין הרע ולא רצתה לסמוך על נסים, ולכן הזמינה את איטע השמנה למלאכת קודש זו.

בית השוחטקע נתמלא כל מיני חפצים ומתנות אשר הרבו תושבי העירה לשלוח בעבור הזוג הצעיר. אף זכריה שלומס, שהיה יהודי עני ומסכן הביא מתנה חבית עץ בעבור הבורשט (החמיצה) לפסח ושתי קערות עץ (טאליקעלעך) שלחה זוגתו עטיה תח'. כמו כן הבטיח להשאיל את סוסו "הצדיק הלבן" על מנת לצאת עמו לקראת החתן.

אף מודעות פיזרה זיסעלע בכל בתי הכנסיות שבסביבה, להזכיר בזה לכל קהל ועדה, להיות עתידין לאותו היום הקבוע לבא ולטול חלק בחתונה יאם כי התנגדה לבית־הספר העברי והיתה מקללת קללות במרצות את כל השולח את בנו ל"הברילישע שאעל", פנתה אל המורה העברי שיכין לה נוסח יפה להזמנה זו, אשר הפיצה אותה בכל הסביבה, ועד לידידים יוצאי העירה אשר באמריקה הגיעה.

וזה הנוסח המלא:

ב״ה

ממרום אבי היתומים מזמינכם
לקחת חלק בשמחת בניכם,
אשר תתקיים אם ירצה ה׳ בימיכם
בראש חודש חשון הבא עלינו לטובה בעירכם
ידיכם בהרחבה פתחו להם
ומעשה ידכם ישולם לכם.
רמים בשנותיהם וזקוקים לנדבותיכם,
על כן תעניקו להם את ברכותיכם.
את החתונה נקיים בשעה טובה ומוצלחת
ובזכותה תיעצר המגיפה והקדחת.
לטורין הקהילה הקדושה פנו
ובשמחת היתומים חזו.
יתומים עניים יבנו ביתם עדי עד
ובזכות הנורא השוכן עד.
הוא הדבר אשר אמור אליכם
אל יראו ריקם את פניכם.
ויתן לכם מטל השמים
ובזכות אותה מצוה יכתבנו לחיים.

ועל החתום באה הועדה אשר קיבלה על עצמה להוציא לפועל את החתונה ולדאוג לזוג הצעיר, מובן שבראשות אשת החיל זיסעלע השוחטקע תחי׳.

ההזמנות לחתונה עשו את שלהם ועוד יום קודם לכן החלו יהודים נוהרים מי ברגל ומי בעגלות, מהכפרים הסמוכים אשר בגליל טורון. ובאמת לא הראו את פניהם ריקם, איש כמתנת ידו, כברכת ה׳ עליו. אחד הביא שק תפוחי אדמה והשני תרנגולת, מי עריבה שקוראים לה מילטער בלע״ז ויש אשר הביא מין מטאטא. גיצע דיא פריסליפער הביאה עז אשר יבש מקור חלבה, וקיותה שבזכות זאת תזכה שבעלה אשר עזבה לפני שנים רבות יחזור אליה.

בין האורחים הראשונים היה גם הבדחן המפורסם שמחה מאיר דער מארשעלאק מעירת הוליאטין. יהודי זה בעל זקן

אדום וארוך היה, ובכוחו לבדח את הקהל ולשמח חתן וכלה, ולפי הצורך להוזיל דמעות כמים מעיני הכלה והנשים סביבה. וכשהחתן או הכלה או שניהם יתומים היו, כבר לא חסר לו חומר לחרוזים. על ידי חרוזיו שהיה מחבר כמיטב דמיונו, היה "מעלה" מקברם את הורי החתן או הכלה המתים "ומביא" אותם (בחרוזיו) להשתתף בשמחת בניהם. אותו פצע ישן נושן שכבר הגליד, בא שמחה מאיד זה ופתחו מחדש באיזמל מלל וחרוז. כל השמחה היתה נהפכת לאבל, הכלות מתיפחות בבכי והנשים עונות לעומתן. היה הדבר נמשך עד שמצא לנכון לעבור למילי דבדיחותא. ואף הנשים היו מוחות את דמעותיהן ורוקדות לפני הכלה.

את אותו בדחן אמן הזמינה זיסעלע והבטיחה לו תשלום הגון ושכר מצוה בצידו. ומי ימנה את רוב המתנות אשר עתיד הוא לקבל מנדיבי העירות אשר יבואו להשתתף ב־שמחת מצוה זו.

והעיקר שכחתי: ומה בדבר הכלי־זמר (המוזיקאנטען)? וכי סלקא דעתכם חלילה שדווקא את זאת תשכח זיסעלע? עוד בצום גדליה הזמינה את להקתו של יענקעל איבערס מפריסלופף. בחזרה מקברי אבות ירדה לכפר והזמינה אותו. מסתבר שגם נתנה לו מפרעה הגונה כדי שיהא סיפק בידו להחליף כלים ישנים בחדשים.

יענקעל איבערס זה ריכז לו את עוזריו ועוזרי עוזריו: את הצועני איבן סתום העין, אשר היה מומחה גדול למנגינות יהודיות ובפרט חסידיות. חייה דעם קוצערס, אותה עלמה אשר ידי גבר לה, היתה הכנרית הראשית בלהקתו. מענדעל חייה רייזעלס בעל התוף. בידו האחת יכה בתוף ובשניה יחזיק מפתח גדול וידפוק בו בטס הנחושת הקבוע בראש התוף. אייזיק רוניעס עם הבאס — והרי זו להקתו המפורסמת של יענקעל איבערס. הוא עצמו המנצח ואף מנגן והוא גם מקבל את הכסף בעד כל ריקוד וריקוד, זאת אומרת: בעד כל הזמנה לנגן ניגון לריקוד. אף יענקעל זה הקדים לבוא בכדי שיספיק להתקין את כליו ואת פמליתו.

דד היום ונשים צדקניות ליוו את שרה אהרון לייזערס הכלה לבית המרחץ לטבילת מצוה, כנהוג. הדבר נמסר מפה לאוזן וכחץ מקשת נפוץ בכל העירה וכמעט שלא נשאר תינוק בעירה אשר לא בא להקביל את פני הכלה. שרה היתה עטופה במטפחת גדולה. פניה החוורים תמיד האדימו כסלק. לא חסה בלימצקה הבלנית הפעם על גזרי עצים, וחיממה את המקוה עד שכמעט והתפוצץ הדוד, כלומר הסמוואר (המיחם). כל ליצני העירה התאספו ליד הסימטה המובילה למקוה, כדי לראות את הכלה. וכיון שהכלה שרה אהרון לייזער לא היתה מוכנה לקבלת הפנים הזאת, התבישה לא מעט בכך כאותה כלה בת שש עשרה ממש. על כן הפעילו את שמחה מאיר הבדחן ברחובה של עיר, והוא חרז את חרוזיו וקהל המסתכלים התמוגג מצחוק. קינא בו יענקעל איבערס באותו הבדחן, והוסיף אף הוא בלהקתו על מצב הרוח המרומם שבעירה.

ו"לוויה" רבת רושם עשו לה לשרה אהרון לייזער בעת שעלתה "מהרחצה". בינתיים התחמקה הכלה לביתה דרך סימטה צדדית ונעלמה בחשכת הלילה, בהשאירה מאחוריה את הקהל הצוהל והחוגג.

שרה שכבה לנוח אבל לא כן הנשים הצדקניות אשר ליוו אותה. הן עמלו וטרחו כל הלילה ובישלו וטיגנו והכינו את סעודת החתונה, "מען האט זיך געפארעט ביז טאג".

הבקר אור, עוד טרם הספיקה העירה להתעורר משנתה, כבר יצאה שרה אהרון לייזערעס בלווית בלומה הבלנית ועטיה מושיצקעס המכונה גם משה דער בעבעס, לבית הקברות המשותף לכל העירות אשר בפריסולפף, בכדי להזמין את אמה המנוחה של הכלה. כן עלו לשם גם מנין יהודים אשר נשלחו במיוחד על־ידי השוחטקע לבקש רחמים משוכני עפר ולעורר רחמים על החיים.

המלמדים שיחררו את תלמידיהם מהחדרים כי הרי רוב המלמדים מחותנים היו. רביוסל נקבעה החתונה בביתו והריהו

המחותן הראשון. פישל המלמד, גיסה של לאה בילה אריביוסל, היה אחיו של מענדעל יוסף בעלה ועל כן גם הוא מחותן, ורק ר' דויד ליב לא היה מחותן ישר, רק על ידי רחל מושקעס שנישאה בזיווג השני לבעריל הערש דוידס אחי אשתו לאה, והרי מושב החתן נקבע לביתו של מאן שמואל חתנה של רחל מושקעס מזיווג ראשון. הוא ניסה תחילה לעצור את הילדים כיון שחש לביטול תורה, אבל לא עצר כח לעכב את הילדים ביומא דפגרא כזה ולכן הקדים ושחררם.

כיוון שראש חודש היה לא אמרו "תחנון" בתפילה. ובצדק העיר על כך יעקב וועלוולים: אין מזל לישראל, שקבעו את החתונה לר"ח דוקא, אשר בין כך ובין כך אין אומרים בו תחנון, וחבל על דאבדין! הזדמנות כזו להפטר מתחנון!

„למה זה תעמוד כגולם? היום קצר והמלאכה מרובה!" פקדה השוחטקע על משה לייב המתלמד של מענדיל יוסף ומרדכי הנגרים. "למה אינך אוסף חבורת נערים ומביא לכאן את כל השולחנות והספסלים אשר בבתי הכנסיות?" אומר ועושה והשולחנות הובאו ונקבעו בביתו של מאיין שמיאל בעלה של חייה רחל מושקעס, שנישאה בזיווג שני לבעריל הערש דוידס, וחייה זו נולדה לה מזיווג ראשון, להבדילה מבתה אלטע שנולדה לה מזיווג שני. וביתה של חיה זו נקבע המושב החתן. ואת יתר השולחנות והספסלים לקחו לביתו של אריביוסל, מקום מושב הכלה.

מעל לכניסה למושב החתן נקבע שלט אשר ציירו פישל המלמד באותיות קידוש לבנה: "מזל טוב ברוכים הבאים". מעל לביתו של אריביוסל נקבע שלט בכתב לועזי משובש: " Volkome ". לכלה הכינו מושב על כסאות אשר שמו עליהם כרים וכסתות עטופים ציפיות לבנות ומכוסות בסדין. כמו כן קושט המושב בענפי ירק וממעל כתובת בשפה הונגרית " Éljen a fiatal pàr" אשר פירושו כעין מזל טוב לחתן וכלה. למי כתבו את הכתובת בשפה זו דוקא, לא ברור, כנראה רצו בזה להחניף לאורחים שאינם מבני

ברית, השוטרים וחילי הספר הצ'כים אשר אף הם הוזמנו לשמחה, וכיוון שלא ידעו איך קוראים לחתן וכלה בשפה הצ'כית כתבו באונגרית, העיקר שזה כתוב ב"גווייש" (בשפה הגויית). ובאמת, מה איכפת? "אלע יוונים האבען אין פנים" (לכל היוונים פנים אחידים)...

פרק ו'

לא עברה שעה ארוכה מאז סודרו הבתים לקבלת האורחים, וזכריה שלוימעס הופיע עם סוסו הלבן והמקושט ככלה. פעמונים מצלצלים תלוים לו על צווארו. צורפה אליו סוסתו של מושיצקע הנקרא גם משה דער באבעס. צמד חמד זה, זיווג מהשמים היה. סוסה זקנה אשר בנס היתה עומדת על רגליה ומכל שכן צועדת ומושכת בעגלה. אף קושטה כדת והתכבדה לקדם את פני החתן.

בחורי חמד של העירה, כמו למשל בייניש־זלמנס, הערש אריביוסלס, משה־שיעס, הערש אברהם חיימס, חיים דעם שוחטס ועוד, עלו והתישבו בעגלה שקושטה בענפי ירק ובנירות צבעוניים. הבחורים לקחו עמהם ארגז לק"ח ופל־די"ן וכל מיני משקה להקביל את פני הבאים ולפדיון החתן (דעם חתנס אויזלאייזען), כי כן היה המנהג. יצאו לקראת החתן עד לקצווי העירה, למקום שקראו לו דיא "רוניעס", מקום מרעה האווזים ומקום מפגש הבחורים עם הבתולות בשבתות בין מנחה למעריב.

באותם ה"רוניס" נפגשו העגלות, וקריאות שמחה נשמעו מהן והשירה בקעה שחקים. שירים כגון: "שמחים בצאתם וששים בבואם", "זבחו זבחי צדק", "עוד ישמע בערי יהודה" וכיוצא בהם הושרו. בחורי טורין ירדו מעגלתם ונגשו לעגלת החתן על מנת להעבירו אליהם. קם דין ודברים בין צד החתן אשר "לא הסכימו לוותר עליו", אבל אחר משא ומתן קצר הסכימו לקבל תמורתו כופר, סכום אסטרונומי... עמדו עמהם על המקח עד אשר הסכימו לקחת שוה כסף, כלומר: את הארגז עם כל אשר בו. הם העבירוהו אל עגלתם ובחורי

טורין קבלו והושיבו במקומו את החתן על עגלתתם הם.
"המחותנים באים! המחותנים באים!" פורסמה הבשורה בכל העירה. העגלות נכנסו לעירה וכל ילדי הכפר קפצו ודלגו אחריהן וליהודים היתה אורה ושמחה, ששון ויקר. העגלה התנהלה לאיטה לארכה של כל טורון. סרטי הניר הצבעוני אשר הסוסים קושטו בהם, התנופפו ברוח ושלל צבעם הוסיף חגיגיות יתרה. הפעמונים שבצואר הסוסים השמיעו קולם ובצילצולם הזעיקו את קהל הסקרנים.
עוד לא נהיתה כזאת בק"ק טורון ואף לא בחתונת הגבירים, עת שהיו משיאין את בנות הזקונים שלהם, שכל תושבי העירה בלי הבדל מעמד, יקחו חלק בשמחה. שהרי לכל גביר, אוהבים ושונאים, אבל כאן בחתונת שרה אהרון לייזערס, כולם אוהבים ומשתתפים בשמחה מעומקא דליבא.
את החתן הכניסו לביתו של מאן שמואל וקהל המחותנים אחריו. הגברים התאספו מכל העירה ומלאו את הבית לרבות את ה"אליקער" ואת ה"פודער־האז" (הפרוזדור). נגשו ל־תפילת מנחה ולחתן פתחו (האט מען אויף געמישט) את תפילת על חטא, אשר ארכה אצל מרילה שעה ארוכה מפני טעם ידוע, אשר לא כאן המקום לפרטו... וכאשר החתן גמר את „שמונה־עשרה", בשעה מוצלחת, חטפו גם את תפילת „עלינו". התישבו סביב השולחן אשר היה מלא מכל טוב ואפילו "מאנדריגוויליה" לא חסרה. זהו ספירט מפוגל אשר משתמשים בו לבישול, והיו מומחים בעירה אשר היו מבש־לים אותו מחדש בתוספת סוכר ועולשים שונים. טעמו אמנם השתנה, אבל ריחו לא השתנה, ואי אפשר היה לעמוד בפני ריחו.
זו היתה קבלת הפנים. וכיוון שהיום הלך וחשך, החליטו להתפלל גם ערבית.

הכלה היתה לבושה שמלה לבנה וארוכה ככל הכלות הצעירות; על ראשה צעיף אשר התעטפה בו כולה ונסרח עד הארץ; מעל הצעיף אשר בראשה זר פרחים מלאכותיים (דאס קרענציל), אשר היה עובר מכלה לכלה והיה רכושה הפרטי של זיסעל משה אברמס אשר נישאה לארן ליזערס וד׳ סגר רחמה. ובתור סגולה קנתה את הזר על מנת להשאילו לכלות, אולי תבנה ממנו. לרגליה נעלה שרה הכלה זוג נעלים מוזהבות אשר קנו לה במיוחד מחנות באטי״א בוולובה בעד עשרים ותשע קרונה. היא הושבה על אותו כסא הכבוד אשר הכינו לה על שתי הכורסאות עם הכרים והכסתות הלבנות. כמו כן הכינו שרפרף קטן, הדום לרגליה, שהיה מקושט בכל מיני נירות צבעוניים. את הכסא עצמו חנכו בכך, שהושיבו עליו תחילה ילד קטן ויפה, סגולה לבנים (לדאבוננו לא הועילה סגולה זו הפעם).

מנהג היה בחתונות בעירה לפזר את מקלעות שערותיה של הכלה לפני הכסוי. אבל הפעם החליטה זיסעלע השוחטקע, אשר בדרך כלל היתה מקפידה לקיים כל מנהג קל שבקלים, ולא ויתרה אפילו על קוצו של יוד, להקל. אמרה והכריזה: ״דאס אישט שוין ניט מודערין״ (לא מודרני). דוקא כאן רצתה לצאת ידי חובת המודה למרות שהיתה יורדת לחייה של כל נערה אשר היתה נוהגת לפי המודה. וסוד כמוס היה עמה, כיון ששרה הכלה שערותיה כבר הלבינו, לא רצתה זיסעלע שמרילה ירגיש בכך בעת כסותו את שערה.

נכנס ר׳ שמחה מאיר הבדחן לשיר לפני הכלה (״דיא כלה בזינגען״) לפני הכסוי. אבן מקיר זעקה. הנשים הורידו דמעות כפלגי מים...

המנגנים אף הם סייעו לבדחן שמחה מאיר במנגינותיהם המסורתיות והנוגות. לאחר מכן הביאו את החתן לבוש קיטעל לבן וארוך מתחת למעיל החורף השחור אשר לו. ומובן שלא שכחו לשים קצת אפר במקום הנחת התפילין שבראשו לזכר החורבן. השושבינים מצד החתן היו מושיצקע

עם זוגתו עטיה החי', ומצד הכלה, אברהם חיימס עם זוגתו רבקה פרוימס תחי'. השושבינים הובילו את החתן ובידיהם החפשיות נשאו נרות הבדלה. לכסוי ליוו אותם ר' ישראל לייב יעקעל השוחט, ור' יצחק הדיין ברך את הכלה בעת שהחתן ניגש אל הכלה וכיסה את פניה בצעיף ה"דעק־טיכעל": "אחותנו את היי לאלפי רבבה". ומטר פתיתי ניד צבעוניים (האפען) ניתך על ראש החתן.

כוסו פני הכלה במטפחת הכסוי. פנים אלו שהיו תמיד חיוורים, האדימו הפעם והיה לה "חן־כלה" כלכל הכלות. המנגנים ניגנו את ה"שערעלע" והשושבינות רבקה ועטיה הובילו את הכלה לחופה ואף הן מחזיקות בידיהן נרות הבדלה קלועים בשלל צבעים. את החופה העמידו באמצע הרחוב על כלונסאות (טיצ'קעס) ועליהם פרשו טלית מצו־יצת. את החתן העמידו מתחת לחופה ולאחר ויכוח קצר בקשר לצד מזרח, הפנו את פניו לצד ביתו של מאיין שמואל, כיוון שמצד זה רוח חיים. השושבינות הביאו את הכלה וסובבו אתה את החתן. מובן שטעו בחשבונן ובמקום לסובב שבע פעמים, סובבוה שמונה פעמים... אבל בחזרה — אין מסובבים...

בסידור הקידושין התכבד ר' יצחק הדיין. ומכיוון שמרילה החתן התקשה מאד ב"הרי־את", הוכרח ר' ישראל יהודה השוחט לומר עמו מילה במילה. את הטבעת שם החתן על אצבעה של הכלה, שבר את הכוס והקהל ענה מזל טוב וההד נישא למרחקים. קראו את הכתובה אך ממילא לא הבינו מה שכתוב בה. בשבע הברכות התחלקו השוחט עם הדיין. כבדו את החתן והכלה ביין ואמרו להם: "בלי ברכה". טכס הקידושין נגמר ושוב החלה פרשת הנשיקות. את הזוג הובילו לחדר הקטן של אריביוסל "אין איחוד שטיבעל", בשעה טובה ומוצלחת. "שתזכו לראות רוב נחת אצל בני בניכם"! ברכה אותם איטה השמנה בעת שהיא רוקדת לפניהם עם שתי החלות הקלועות הגדולות בידיה.

הזוג הוכנס לחדר היחוד ושם הוגשו לפניהם ספלי קפה

עם עוגות קאקאו. אם כי ראש חודש היה והחתן והכלה לא התענו, לא אכלו גם לשובע.

לאחר שעה קלה נמצאו החתן והכלה יושבים על יד השלחן בחדר הנשים ומטיבים את לבם בכל הטוב אשר הגישו להם. ביחוד טעם לחיכם ה"גאלדענע־יאך" (מרק הזהב) אשר הגישו להם בצלחת אחת ואשר הוכן מהתרנגולת השמנה אשר שלחה די פר׳ אידא פיקעל לצורך זה.

לאחר ישיבה קלה בבית הנשים, עבר החתן לבית הגברים ושם נטלו כולם ידיהם לסעודה. החתן ישב בראש השולחן, לימינו ולשמאלו השושבינים. הגישו את הדגים המפולפלים והחתן בצע את החלה הגדולה אשר טבלוה בציר הדגים.

הסעודה ארכה שעה ארוכה וידי "המלצרים" היו עמוסות עבודה בהגשת האכל. זיסעלע השוחטקע היתה המנצחת על העבודה. פניה המצומקים זהרו הפעם כחמה. היא התהלכה אנה ואנה, הסתכלה והתבוננה אם מישהו חלילה לא נתקפה בכיבוד. ביחוד שמה לב לכל האורחים שבאו מבחוץ ואין דרכם לקפוץ בראש. ואל האורחים העניים הצנועים היתה מתקרבת ומגישה להם מכל טוב, משופרא דשופרא. "אכלו ושתו רבותי, הואילו להתכבד, כי הרי רק פעם אחת מתחתנת שרה שלנו!" והיו כולם עומדים ומברכים אותה שתזכה לראות מהם רוב נחת ודור ישרים, ושתזכה עד מאה ועשרים שנה לעסוק במצוות ובמעשים טובים. ובזכות אותה המצווה תזכה להקביל את פני המשיח.

"גם אתם, גם אתם", ענתה זיסעלע כשעל פניה בת צחוק וזיו של אושר.

גמרו האורחים את המרק והבשר, הגישו להם את הליפתן, ומכיוון שההגשה התנהלה לאיטה, הפשילה זיסעלע את שרוליה ועזרה למגישות. הגישו לה את הצלחות הריקות והיא היתה שולחת את כף ידה לתוך הסיר הגדול המלא ליפתן, העשוי מתפוחים ואגסים, מלא כף היד — מנה אחת, מלא כף היד — מנה שניה. אין זמן להתעסק כעת בכפות שאיבה, על כף ידה היא, היא סומכת יותר.

שמחה מאיר הבדחן עשה "מי שברך" לחתן ולכלה בשם כל אחד ואחד מהאורחים וסיים את ה"מי שברך" ב"ציוה לברכם" ומטבעות כסף עפו לתוך הקערה אשר הכין במיוחד לצורך זה. מה אומר ומה אדבר, "ער האט זיך ניט גענארט" (הוא לא רומה).

הסעודה קרבה לקיצה, הגישו "מים אחרונים וואסער", אריב־יוסל התכבד בברכת המזון, ור' דויד לייב המלמד — בשבע־ברכות. מזגו שתי כוסות יין וקראו לכלה. היא באה וניצבה על יד הדלת, אריביוסל ברך ואמר את ה"דוי הסר", ואחר כך ר' דוידל לייב את השבע ברכות. הקהל ענה אמן לברכות ועזר לו לשיר את ה"עוד ישמע". לאחר שבע הברכות טעמו המברכים מהכוסות, ערבבו את היין מהכוסות זו בזו וכבדו בו את החתן והכלה וגם שאר האורחים התכבדו לשתות מאותו היין.

כל הקהל הוזמן ל"סטודולע" (מין מחסן גדול לתבואות) של מאיין שמואל אשר שם קבעו את אולם הריקודים. המנגנים נגנו כל מיני ניגונים עליזים ור' שמחה מאיר הכריז על ה"מצוה טענצליך" והזמין בכל מיני חרוזים היתוליים את האורחים החשובים לבא לרקוד עם הכלה. הכרזותיו עוררו צחוק ושמחה בקרב הקהל הרב אשר הצטופף באותו הסטודולה.

נערי החדר העפילו ותפשו על העליות אשר בשני צידי הסטודולה ומצאו את מקומם בין השחת והחציר אשר נשמר שם. ומדי פעם בפעם היו זורקים ערימות חציר על קהל הרוקדים. לאחר ששרה הכלה הזהירה אותם על כך בקולה הצרוד ולא הועיל, פנתה אליהם בקול רם: "ילדים, אם לא תפסיקו אטפס אני אליכם ויהיה לכם אז אוי ואבוי!" ותוך כדי דיבור לא חשבה הרבה וטפסה על הסולם בכדי לעלות לעליה וללמד את הנערים לקח. בינתיים הזמין ר' שמחה מאיר את אחד המכובדים לרקוד עם הכלה, מובן שעם מטפחת ולא בידים ממש, אך הכלה היתה בעליה... ולאחר שהפצירו בה הרבה — ירדה. מובן שמעשה זה של

הכלה הוסיף הרבה על מצב הרוח של החתונה. רקדו "רקוד מצוה" עם הכלה ושוב הכריזו "שבת", "שבת", זו היא סגולה נגד תערובת. ומטבעות כסף שוב זרמו לתוך הירמולקה (הכיפה) של שמחה מאיר הבדחן.

מלבד זה היה מכריז מידי פעם בפעם על "הדרשה געשאנג" (מתנת הדרשה), על כל מיני כלים ומתנות שהביאו לזוג הצעיר. הנה זה עתה הביאו להם שתי מגבות ועליהן רקומים שני תרנגולים אדומים ומלים בשפה האונגרית "Jo Reggelt" (בוקר טוב), מתנה מאת רחל־קיבעס, אחת הבעלבוסטעס החשובות אשר בעירה, אשר לא יכלה להשתתף בחתונה בגלל מוגלה באצבעה. (וויל עס האט איר געטאצעט אפינגער), ולכן שלחה את המתנה עם בתה רעכעל.

דוידל דער דיניאניק הביא להם בתור מתנת דרשה אגוטען "ציבער" (עביט שופכין), וזוגתו גיטעלע הוסיפה אגוטן וואלגער האלץ (מעגילה לבצק).

בקיצור מה אומר ומה אדבר? לא שכחו אותם והעניקו להם מכל טוב.

הזקנים עזבו אחד אחד וגם ה"זוג הצעיר" התחמק והלך לישון באחד החדרים המרווחים של זכריה חיימס, אשר הוכן מראש למטרה זו. וטוב עשה הזוג שהתחמק, כי אחרת היו מלווים אותם בכבוד ובתזמורת כשם שעשו אמש לשרה בעת שיצאה מבית המרחץ.

הצעירים המשיכו בריקודים עד אור הבוקר וכמובן לא רקדו במעורב אלא בחורים לחוד ובתולות לחוד. הכלי זמרים ניגנו כל מיני ניגונים לריקודים. הרקדנים הזמינו "טענץ" (ריקודים), מי "רסגיי" ומי "צארדש", מי "שוהל מודיאר" ומי "וואלצער". היו גם שהזמינו ריקוד "וואנצטעפ" אשר קשה לבטא את שמו. בלימצקע הבלנית רקדה עם גיטעלע "אברויגעס טאנץ" (ריקוד הברוגז), שום דבר לא נעדר. וכשהאיר היום התפזרו שארית החוגגים לבתים הסמוכים לחטוף שינה קצרה.

אחרי התפילה וארוחת הבוקר, התאספו שוב המחותנים

דהשכנים. החתן חזר מבית הכנסת לאחר שברך שהחיינו על טליתו החדשה. ובזמן שהחתן היה בבית הכנסת, התאספו הנשים בביתה של הכלה על מנת לגלח את שער ראשה. הנשים הסתגרו בחדר ולא נתנו להכנס אלא למכובדות. הובאו מספרים ממספרים שונים: את הכלה הושיבו על כסא ולא על כורסא כזו כמו לפני החופה. בלימצקע הבלנית דפקה בפח בפראלניק (כלי שחובטים בו את הכביסה הרטובה על יד הנהר, כדי להוציא ממנה את הלכלוך) אשר בידה ודפיקותיה החרישו את קול בכיתה של הכלה בעת שהורידו את נזר ראשה, זאת אומרת את שערותיה. אמנם לשרה לא היה מה להפסיד, להיפך, היא קבלה פאה נוכרית אשר עלתה שבעתיים ביפיה על שערות השיבה אשר לה, ואעפ"כ בכתה... כי כן המנהג, הכלות בוכות בעת שגוזזים את שער ראשן. וכאשר הן מזקינות מכבדים אותן באותה המצוה ממש. ובכדי להרגיע את הכלות הן אומרות: "גם אני בכיתי, בתי. מה לעשות אם כך כתוב בתורה? בת ישראל אסור לה להיות כמו פרוצה ולנהוג בקלות ראש!" מוחה הכלה את דמעותיה והמנגנים בכלי זמר שלהם מתקנים את מצב הרוח. כל זמן החתונה היה אהרון לייזער מסתובב ואינו מוצא לו מקום. הרי סוף סוף אבי הכלה הנהו והוא בעל השמחה! אלמלא הוא, מהיכן היתה השוחטקע לוקחת כלה בעבור החתונה "שלה"? הוא אמנם מבין שהשוחטקע עשתה בזה דבר גדול, יאריך ד' ימיה על כך. אבל סוף סוף גם הוא צריך לעשות איזה מעשה לכבוד החתן והכלה שלו. נזכר הוא שבת הזקונים היא לו שרה, ולכן הוא מכניס לבית את המגרפות והאיתים ויוצא עמהם במחול, כמנהג המקום כאשר משיאים בת זקונים, וכל אשר נמצא בבית מצטרף אליו בשמחת מצוה זו. ואהרון לייזער רוקד ורוקד, קופץ ומתהפך ומתעודד ושוב רוקד קוזאק, עד אשר נופל אין אונים ארצה...

הריקודים נמשכו עד הצהרים. התפזרו האורחים, ולאט לאט עברה העיירה מאוירה חגיגית יוצאת מן הכלל לחיי חולין

אפורים. בימים הראשונים ג׳כו להם ״שבע־ברכות״ בביתו של אריביוסל, אבל לבסוף היה כבר קשה לאסוף עשרה למנין. ככה עברו שבעת ימי המשתה. זיסעלע השוחטת סילקה למרילה ולשדה את אשר הבטיחה, והמגיפה נעצרה! וק״ק טורון נשמה לרווחה.

זיסעלע השוחטת ובלימצקע הבלנית וכל אשר עזרו על ידן, סיימו את תפקידן.

התפילין של סבא

״מתי תקני לי גם את תפילין יפים כתפילין של ליבלה, בנה של בלומה הבלנית?״ בטענה ובטרוניה זו בא יוסל׳ה לפני אמו, בחזרו מבית הכנסת מתפילת שחרית באחד הימים, בעת שליבלה בנה של הבלנית הניח את תפילין לראשונה. ״לו ראית אמא כמה יפים וחדשים התפילין שלו, שחורות ומבריקות. וכמה יפות ורחבות הרצועות. גם אני רוצה בתפילין כאלו אמא״.

״עוד חזון למועד בני, עדיין לא מלאו לך שלוש עשרה״.

״ולמה זה איפוא יגרע חלקי מחלקו של ליבלה אשר התחיל זה עתה להניח תפילין?״

״ליבלה יתום הנהו בני לכן הקדים בהנחת תפילין״.

״אבל גם אני יתום הנני!״ ענה יוסלה תוך כדי דיבור.

״אמנם כן, בני, יתום הנך״, ענתה אמו, ״אבל ליבלה ילד עני הנהו...״

״ומה בכך, יתום זה יתום, אלוהים אינו מבחין בין יתום עשיר ורש, איני מוותר על זכותי להניח תפילין״. באותו זמן מצא לו יוסלה זכות להיות יתום. ואת זכותו זו תבע בפה מלא, ולא רצה לותר. שתי דמעות נוצצות כפנינים נראו בעיניה של אמא של יוסלה, פתחה ואמרה:

״אמנם כן בני, יתום הנך, ולפי הדין הנך חייב להקדים בהנחת תפילין. ואיה״ש אחרי השבת אשכור לך את אחד המלמדים הטובים על מנת שילמדך להניח תפילין״.

הוי עד מה מאושר היה אז יוסלה. חבק ונשק לאמו כרוב שמחה. ועוד טרם ניגש ליטול את ידיו לארוחת הבוקר ידע כבר כל הרחוב שעתיד יוסלה בקרוב להתחיל בהנחת תפילין. בשמחה רץ לארכה ולרחבה של העירה ובישר את הבשורה המשמחת, ועד כמה מאושר הוא, הרי הוא מתחיל להניח תפילין. מי ידמה לו ומי ישווה לו, הוא מתחיל להניח תפילין! קיימה אמא את הבטחתה ושכרה ליוסלה את אחד המלמדים המצויינים שבעירה שילמד את יוסלה הלכות תפילין.

יוסלה למד את ההלכות האלו בשקידה רבה, ועד מהרה תפס את "התורה" הזו, וחיכה בכליון עינים ובציפיה רבה לאותו יום מאושר אשר בו יזכה להניח את התפילין בברכה בשם ובמלכות לראשונה. וככל שיום זה היה מתקרב, היה יוסלה דוחק את הקץ יותר ויותר.

"נו אמא ומה בדבר התפילין טרם קנית לי תפילין". ואמו היתה מרגיעה אותו ואומרת:

"אל תדאג בני את התפילין תקבל בזמנם". עבר יום עברו יומיים ויוסלה התחיל בשלו:

"אמא מה בדבר התפילין?"

ושוב ענתה אמו "העיקר בני שהנחת תפילין למדת והנך יודע את כל הדינים השייכים למצווה זו. ומי שהרבה לנו תורה ומצוות הוא יספיק בידינו לקיימן. אל תדאג בני התפילין יהיו בזמנם".

ממילא היה יוסלה מקבל את דברי אמו והיה נרגע. אבל מידי בוקר היה נעמד בבית הכנסת על יד ליבלה בנה של בלומה הבלנית, ולא הסיר את עיניו ממנו והסתכל בקנאה על התפילין של ליבלה. חשב יוסלה בלבו: נו, יעבור עוד שבוע, עוד שבועים וגם הוא יזכה לתפילין כאלו, ואם ליבלה שהוא בן אלמנה עניה זכה לתפילין כאלו, הוא שנכדו של הגביר המפורסם ר' אורי הנהו, אשר לעשרו יצאו מוניטין בכל הארץ, לא כל שכן? בלי שום ספק, חשב יוסלה בלבו, שיהיה בתפילין איזה מין חידוש אשר אף אחד לא יוכל להדמות לו בתפילין. במחשבות ובהרהורים כאלה היה יוסלה

מתהלך ולא מסיח את דעתו מתפיליו העתידין, אף לשעה קלה. והיום המאושר בתולדות חייו הקצרים של יוסלה הגיע. יום התחלת הנחת תפילין נקבע לאחד מימי החנוכה. השכים יוסלה לקום והנה ליד מטתו, על הארון הקטן, מונחים ומחכים לו התפילין וסידור חדש "תפילה־יפה". הסתכל יוסלה על תיק התפילין וראה שהנהו ישן נושן ומה גדל צערו בעת שהוציא מהתיק את התפילין ומצא אותן ישנים נושנים ומקומטים מרוב שנים.

פרץ יוסלה בבכי מר והתחיל לקונן בלב דווי, היתכן? האם לתפילין כאלו הוא חיכה בקוצר רוח? האם על תפילין כאלו היה חולם בהקיץ? באותה שעה חשך עולמו וגדול היה צערו מנשוא. אוי לאותה בושה! לליבלה קנתה אמו האלמנה המסכנה תפילין לכבוד ותפארת, ולו, לבן־טובים, תפילין ישנים נושנים שיש חשש שאסור כבר לברך עליהן. היתכן?!

ידעה אמו שכך יקביל לראשונה את פני התפילין, ולכן הזדרזה ובאה להרגיעו. היא פנתה אליו במלים יפות ורכות המושכות את הלב: "ובכן שמע בני, מחמד עיני, האזן לדברים אשר אגיד לך בדבר אותן התפילין אשר בגללן נראה לך היום שהנך כה אומלל. אבל כאשר תגדל בני, רק אז תוכל להבין ולהעריך את חשיבותן של תפילין אלו, רק אז תדע מה צפון בתפילין אלו. כי לו ניתן להן פה, היו מספרות ניסים גדולים, נוראים ונפלאים אשר קרו עמהן, ואיך שניצלו בעליהן בגללן מפורעניות אשר התרגשו ובאו לעולם בימי הרת עולם של מלחמות וסכנות. עדים הם התפילין למסירות נפש יהודית עילאית ולאמונה עזה בדבר קדוש ונעלה. תפילין אלה של אבי אב זקנך זצ"ל הינם. ולוואי ותזכה בני ללכת בדרכיו ולהתפלל בהן בקדושה ובטהרה כשם שהתפלל בהם אבי זצ"ל ע"ה. שמורים הם התפילין אצלי כבר שנים. לא נתתים לאחיך הבכור ואף לא לאחיך הבינוני ורק לך שמרתים ולוואי ולא יבוש בך זקנך הגדול".

התחרט יוסלה על התרעומות שהיו לו על אמו בגלל התפילין וכעת רק היה כל חפצו לשמוע על דבר הנסים והנפלאות שקרו עמהן.

"אמנם בני כדאי הדבר לפרסם ולספר את קורות התפילין, אבל במה אתחיל ובמה אסיים? כה רבים הם הניסים שקרו עמהן".

וכך ספר לי אבי זצ"ל: היה זה בשנת 1848 בימי המרד הגדול האונגרי, אשר בו מרדו צבאות אונגריה בראשותו של המצביא קושוט לויאוש בממשלת הקיר"ה. אבי זצ"ל עדיין צעיר לימים היה כמעט נער למרות שכבר נשא אשה. ובימים ההם עוד טרם גויסו היהודים לצבא אלא לקחו אותם לעבודות כפיה, לתיקון דרכים, לסלילתם ולבניית גשרים. אף אבי זצ"ל נלקח, והיתה זו עבודה קשה בעבורו מפני שלא הורגל בעבודה מעודו. היתה זו עת צרה לישראל אשר רק בדורנו אפשר היה לחזות כדוגמתה.

אבי זצ"ל, אם כי לא מלאו לו אז עדיין שש־עשרה שנים, כבר היו ריחיים על צוארו, כלומר כבר היה בעל לאשה ואב לילד. ובעת שלקחוהו היתה זעקה גדולה ומרה בבית ובכו עליו אמו ואשתו כעל הולך לעולם האמת. בעת הפרידה מסרה לו אמו את סידורה "קרבן־מנחה" למען יהיה לו "לשמירה". בסידור זה התפללה שלוש פעמים ביום במשך שנים רבות, לא החסירה מעולם תפילה, והיה ספוג דמעות יהודיות למכביר. ומטבע זהב, "רענדיל", אשר שמרה עליו כעל בבת עינה, אשר אביה הורישו לה, ויחוסו הגיע עד להמגיד הגדול ממזריטש, אותו תפרה לתוך הטלית הקטן לסגולה ולשמירה אף הוא מכל המזיקין.

לקח הבן את הסידור עם התפילין, כרך אותם בטליתו והניחם בחיקו מתחת למעילו ושם היה רגיל לשאתם בכל הימים בעת שהיה במלחמה.

בכתה האם המסכנה ובכתה כל המשפחה עמה, ומן הסתם בכתה כל העירה, כי אין בית אשר אין בו "הולך". עד למרכז העירה ליוו אותו ושם כבר חיכו לו עשרות רבות

"הולכים" מגויסים כמוהו. הטעינו אותם על עגלות אשר נתנה להם הרשות, ולקול יללת קרובים וסתם יהודים בני רחמנים זזו העגלות, ומשם העבירום למקום עבודתם הרחק מביתם בקרבת החזית.

יהודים כחושים ורזים אשר נראו כערבות חבוטות, רק הם חסרו למאמץ המלחמה של האונגרים. כנראה שבלעדיהם לא יכלו לנחול מפלה. והיה היום אשר נלקחו למלחמה קשה לישראל כיום שנשברו בו הלוחות.

שבועות וחדשים עבדו יהודים מסכנים אלה בזיעת אפם בתיקון גשרים ובסלילת דרכים לפני הצבא המתמרד של האונגרים. ואם כי עול העבודה כבד עליהם וכוחותיהם הלכו וכלו, לא באו חס ושלום בטענות כלפי מעלה אלא קבלו עליהם את היסורין באהבה, ועוד ראו בזה אצבע אלקים ואות מהשמים שימות המשיח קרבים. ורמז מצאו בישעיה: "סולו סולו המסילה סקלו מאבן הרימו נס על־העמים". ויטו שכמם לסבול ויחשבו את יסוריהם לכפרת עוונות ויכינו ויטהרו גופם להקביל את פני המשיח. וגם לזה מצאו רמז מפורש: "כאשר הצרות מתגברות ויסורין באים לעולם ומלכויות מתגרות זו בזו אזי חכה לו". מהאכל אשר הגישו להם לא נהנו כי לא הוכן על טהרת הכשרות ולכן הסתפקו בלחם צר ומים לחץ. ממילא צמו כל יום שני וחמישי כדרכם בקודש בביתם, וכאן לא כל שכן.

ויהי היום, והחבורה שלהם הועברה לחזית הרי הקרפטים להתקין דרך באחד המעברים בהרים. החזית והקרבות היו קרובים אליהם. היריות פלחו את האויר. אפשר היה להבחין את ברק החרבות; בלטו הרמחים והכידונים אשר מעל קני הרובים ומטרוליוזים (מכונות יריה) השמיעו את קולם. היהודים המסכנים רעדו מפחד וממורא ושפתותיהם דובבו תפילות ופתאום פגע כדור עופרת בסבא שלך, עבר את הבגד העליון, חדר דרך הטלית ופגע בסידור "קרבן־מנחה" והעמיק לחדור דרך דפי הסידור עד שהגיע לפסוק "אתה סתר לי" שבתהילים. ושם נשאר תקוע. לסבך זצ"ל היתה

רווחה וככה ניצל ממות בטוח ע"י הסידור של הסבתה. לא עברו ימים רבים והצבא האונגרי נחל מפלה גדולה ושוב השליט הקיר"ה סדר במדינה וליהודים היתה אורה ושמחה. חזר הסבא לעירתו ואתו שאר היהודים אשר לוקחו לעבודת הכפיה ובעזרת ד' לא נעדר מהם איש.

בימים ההם באו שמועות רעות מהעיר הקודש צפת, אשר סבלה נוראות אחר הרעש אשר פקד אותה. התנפלו עליה זדים וירוששוה כליל. בבוא השמועה לעירו גזרו תענית והוציאו את ספרי התורה לרחבה של עיר, ושם פקדו טובי העירה על הנשים שיפרקו מעליהן את עדין וכל אחד ואחד יוסיף למעלה מיכולתו לחזוק הישוב בארץ הקדושה. אז הוציא סבך את ה"רענדיל" אשר תפרה לו אמו לתוך הטלית קטן ויתרום אותו לטובת עניי הארץ הקדושה, בתור פדיון וכופר נפשו.

שנים עברו מאז וסבך הוסיף ללמוד בשקידה בישיבת פרס־בורג המפורסמת. לימים נתמנה לרב ולשוחט באחת העירות באונגריה בשם טיסה־בזדיט והיה מורה צדק לכל הסביבה. דירה קטנה נתנו לו בעירה ההיא. ולמרות דירתו הקטנה והדלה ומשפחתו הגדולה, ואף על פי שצר היה להם בדירתם, היקצה סבא את אחד החדרים לבית־הדין ואותו מלא ספרים מהרצפה ועד התקרה כמעט. אף מרתף קטן הקים בחדר מתחת לרצפה והכניסה אליו היתה מתחת לשולחן ואף אותו מלא ספרים ורבים מהם כתבי יד יקרי ערך וכתובים על קלף כל ימיו חסך פיתו מפיו וקנה ספרים. וישב ועסק בתורה וחידש חידושים יקרים מפניני, ופעמיים בשנה סיים את הש"ס. שמו התפרסם בכל הסביבה ומקצוי המדינה באו אליו בשאלות ולכולם השיב ברוב חכמתו ובקיאותו בתורה הקדושה ובתבונתו אשר האציל עליו ד' ברוב חסדו. לא התהדר בלבושו ולא החליף את תפיליו וטליתו וסדור אמו אלה אשר היו עמו במלחמה, כי יקרו בעיניו יותר מגופו ושמר עליהם מכל משמר. שולחן קטן מעץ עשה לו ועליו היו מונחים ולא הורידם אלא לצורך התפילה בלבד.

ויהי היום, באחד מימי הקיץ הלוהטים, חמדו להם ילדי העירה לצון ואמך ביניהם. ויקחו כלב אחד אשר שערותיו ארוכות וישפכו עליו נפט ויציתו אותו. והתגלגל הכלב המסכן ברוב מכאוביו בתוך הקמה ותעל הקמה באש. ותלך האש ותגדל ותאחז בבתי העירה אשר רובם ככולם היו בתי עץ. רוב תושבי העירה שאכרים היו, היו אותה שעה בשדה. האש הלכה וגדלה ואין מכבה. בבהלה גדולה מהרו האכרים מהשדה, ורצו לעירתם אבל כבר אחרו את המועד.

גם סבך זצ"ל לא היה בביתו היות והלך לאחד הכפרים לברית־מילה, ובחזרו משם לעירתו מצא אותה עולה בלהבות. את בני ביתו מצא בריאים כולם, אבל מביתו אי אפשר היה להציל דבר מפני שהאש אחזה בארבע פינות הבית, ולחדר בית־הדין אי אפשר היה להכנס להציל את הספרים, כי חלון החדר היה מוגן ע"י סורג ברזל. וכשראה זאת אבי זצ"ל, רק אז הרים את קולו וצעק צעקה גדולה ומרה: "אוי טליתי ותפילי אשר שמרתם עלי, ספרי הקדושים וה־יקרים אשר הייתי הוגה בכם יומם ולילה, איכם? איכם?" וכשאמר זאת הלכה האש ודעכה עד אשר כבתה לגמרי. וראה זה פלא, הבית נשרף ואף הארונות אשר בם הספרים נשרפו כליל, אך הספרים — כריכתם בלבד נחרכה מלמעלה אבל הספרים עצמם לא סבלו ונשארו שלמים. ואותו שולחן אשר עליו עמדו הטלית והתפילין נשרף, נשרף גם התיק של הטלית ואף הטלית נחרכה במקצת אבל נשארה שלימה. אבל התפילין לא נפגעו כלל, רק התעקמו מעט מהחום כפי שתוכל לראות בני ואותו הסידור המהולל אף הוא נשאר בשלימותו.

בני הבית נעצבו על אבדן כל הרכוש אשר אכלה האש ורק סבא לא התעצב, להיפך, הוא רקד מרוב שמחה ונתן שבח ותהילה לאל על אשר השאיר לו לפליטה את היקר לו מכל יקר את טליתו, תפיליו וספריו היקרים.

סבא זצ"ל לא הוסיף עוד להתעטף בטליתו זו אלא ביום הכפורים בלבד. עברו שנים וסבך התקבל בתור ראש בית־

דין באחת הערים הגדולות אשר באונגריה והרביץ שם תורה שנים רבות. לפני מותו אסף את מקורביו וציוה עליהם והורם כיצד לנהוג עמו אחרי פטירתו. ציוה לעטוף אותו בטליתו המהוללת. את תפיליו ציווה לבנו בן זקוניו, ואת רוב ספריו וביניהם אותו הסידור קרבן־מנחה ציוה לאמך, ואחר־כך נאסף אל עמו זקן ושבע ימים. ותעל נשמתו למרומים אל צור מחצבתה ביום י״ד סיון. בדרכו האחרונה לקח עמו מטען רוחני עצום. תורה, מצוות ומעשים טובים אשר עסק בהם כל ימיו.

בימים ההם עבר הצדיק מקאלב את העיר ושמע את שמע הסידור המהולל, הפציר במשפחה שיתנו לו את הסידור הנ״ל והוא ישמור עליו כראוי. וכיון שסבא היה אחד ממו־קיריו וממכבדיו של הרבי מקאלב, קשה היה לסרב לו. ככה ניתן הסידור לרבי והיה הרבי מתפלל בו בקדושה ובטהרה כל ימי חייו.

עברו שנים ושוב באה מלחמה גדולה ונוראה והיא מלחמת העולם אשר פרצה בשנת 1914. הרבה התקדמה הטכניקה מאז מלחמת 1848 אשר בה השתתף סבך. הרבה מכונות חדישות הומצאו בינתיים, אשר בהם אפשר להרוג ולקצר את חייהם של הרבה מאד נפשות. ואם במלחמת 1848 גוייסו יהודים לעבודת כפיה, עכשיו כבר גויסו לצבא ממש, ואף קצינים היו מהם, ואחד הקצינים הגבוהים בעל שלשה כוכבי זהב היה אחי כלומר דודך. וגם כאן היתה הפרידה קשה, בכיות ויללות לא חסרו. בעלים צעירים עזבו את נשותיהם וילדיהם הרכים. בנים יחידים את הוריהם הזקנים. תוצאות מלחמה זו, בני, תוכל עוד לראות גם בעירתנו ו־בביתנו, אשר סבל נוראות בימי מלחמה זו אשר כמותה לא היתה עוד. דודך יעקב הלך למלחמה ואת התפילין אשר קבל בירושה מאביו לקח עמו. בם עבר כל מקומות הסכנה, עבר הריב ונהרות ואת תפיליו שמר, וכשם שהוא שמר עליהן בטח בהן שאף הן תשמורנה עליו, כאמור בתהילים: ״הבוטח בד׳ חסד יסובבנו״.

במלחמה הקשה על נהר פיוה אשר באיטליה, אשר בה נחל הצבא האוסטרי־אונגרי מפלה גדולה השתתף אף הוא ובנס ניצל. וגם בקרבות מונטה־נגרו היה וניצל. ופעם אחת נפצע, אבל הצדיק על עצמו את הדין מפני ששכח לקחת עמו את התפילין לחזית, ומאז קבל על עצמו להחזיקן בכיס מעילו ויהיו תמיד עמו. המלחמה נגמרה והוא חזר בשלום הביתה. אבל לדאבוננו לא האריך ימים כי לקחו ד׳ וחבל על דאבדין ולא משתכחין. אדם יקר ואציל נפש היה.

הוא נפטר ולא השאיר בנים. לקחתי את התפילין וזה שנים הן שמורות אצלי בעבורך.

לקח יוסלה את התפילין קרבם לפיו ונשקם והבטיח לאמו לכבדם ולשמרם כל ימי חייו.

פרק ב׳

גדל יוסלה ועבר ללמוד בעיר מונקאטש ועל תפיליו שמר כעל בבת עינו. שנים מספר למד יוסלה במונקאטש אבל לא ארכה לו שם ישיבתו כי חשקה נפשו לעלות לארץ־ישראל, לרצות את אבניה ולחונן את עפרה. הצטרף אל חבריו החלוצים ויצא עמהם לקבוצי הכשרה אשר במדינות סלובקיה ומעהרין, ולאחר שנת הכשרה זכה לעלות לציון והוא עדיין נער עול ימים. בבואו לארץ הקודש עבר את הארץ לארכה ולרחבה והשתקע במושבה רחובות. ושמח בחלקו היה בהיותו מעובדי אדמת הקודש, כי בפרדסי המושבה עבד. אחריו עלתה כל משפחתו.

והימים היו ימי עליה גדולה והארץ היתה תחת שלטון המנדט האנגלי. לא נעם הדבר לחיכם של הערבים היושבים בארץ, ויתנכלו ליהודים להכרית צעדיהם מארץ אבותיהם. על כן חוללו מהומות, ארבו בדרכים, ובמסתרים הרגו דם נקי. דם רב שפכו ותהי עת צרה ליעקב.

קמו צעירי ישראל, ושמו נפשם בכפם להגן על עמם הנתון למשיסה מיד צר, התנדבו בהמוניהם להיות לשומרים, ולוו את השיירות, כי כל הדרכים היו בחזקת סכנה.

גם יוסלה מהר לחזור למושבתו רחובות והצטרף לשורות המגינים. על כן עזב את העיר חיפה ואת בית משפחת אמו ואחיו אשר שם היה בעת פרוץ המהומות. בני משפחתו הפצירו בו ולא נתנו לו לנסוע בעת סכנה, אבל יוסלה בשלו: "לא יתכן לעמוד מנגד אני מוכרח לחזור למושבתי". בבוקר אחד לקח את תפיליו וזוג לבנים אחד, יצא לבית הכנסת כדרכו, מבלי לעורר את תשומת לבם של בני משפחתו שבורח הוא. לקח משכנו מזוזה לחפציו, הכניס את תפיליו ואת זוג הלבנים ומבית הכנסת הלך ישר לרכבת. לתל־אביב הגיע בשלום בלי כל תקלות כי את הרכבת היו מלווים משמרות חיילים. אבל לא כן בדרך לרחובות. לשם היו צריכים לעבור על פני כפרים ערביים, קן פריצי חיות רעות אשר ארבו בדרכים והתנקשו בכל מכונית יהודית.

מכיון שמזודתו של יוסלה היתה קצת יותר גדולה מהרגיל, לא הסכים הנהג להכניסה לפנים האוטו. לשוא התחנן יוסלה שהוא מפחד להעלותה על הגג, כי כיון שאין בה משא היא עלולה "לעוף" מהגג בעת הנסיעה, אבל הנהג לא רצה לותר ובאין ברירה העלה אותה על הגג.

בעבור המכונית על פני הכפר הידוע לשימצה, יעזור, נתקל האובטובוס בהתקהלות גדולה של ערבים העוסקים בהקמת מחסום על הכביש. במהירות היוצאת מגדר הרגיל "טסה" המכונית על פניהם וכהרף עין היתה כבר מעבר למחסום. אבל בו בזמן, מחמת המהירות המופרזת של המכונית, נפלה המזודה מעל הגג כיון שהיתה כמעט ריקה. הערבים התנפלו על המזודה כעל מציאה שנפלה להם מן השמים. וכשראה יוסלה שמזודתו המכילה את תפיליו נפלה שלל בידי הערבים באשמתו של הנהג אשר התעקש ולא רצה להכניסה לפנים האוטו למרות הפצרתו, התפרץ יוסלה בצעקה גדולה ומרה: "הוי, תפילי בידי הטמאים האלה!" ומבלי לשאול דבר ולחשוב הרבה, פתח את הדלת האחורית של האוטובוס וקפץ מתוכו, התפרץ ישר לתוך התקהלות

הערבית, חטף מידם את המזודה ועוד בטרם התעוררו מתמהונם והחליטו מה לעשות, היה כבר יוסלה שוב באוטו אשר החל נוסע אחורנית על מנת לאסוף את יוסלה לתוכו. נו, נו, אל תשאלו על "המנה" אשר קבל יוסלה באוטו לאחר חזרו בשלום מאותה הקפיצה הנחשונית שלו, על אשר סיכן על ידי כך את חייו ואת חיי הנוסעים האחרים בגלל אותה מזודה. וכאשר פתח יוסלה את המזודה והנוסעים ראו שהיא ריקה ובתוכה רק זוג תפילין, פרצו רבים בצחוק ולעגו לו. אבל היו גם כאלה אשר העריכו את אומץ רוחו. וכששאלוהו מאין לקח את אותו האומץ להשליך את נפשו מנגד, אשר גם על פי דין התחייב בזה בנפשו, ענה להם יוסלה לתומו: "מה רציתם? שאשאיר בידיהם את תפילי היקרים לי מכל יקר? שליחי מצוה אינם ניזוקים!"

יוסלה התנדב לחיל הנוטרים, עבר לשמור במושבות הגליל. ליווה שיירות בדרכים ולכל מקום אשר פנה והלך, תפיליו היו עמו ובטוח היה שבגללן יגאל מכל צרה ומכל סכנה. תמו שנות המהומות והתחילה המלחמה העולמית השניה. יוסלה שימש מורה דרך לצבא האנגלי בגליל ולכל מקום אשר הלך תפיליו עמו.

נגמרה המלחמה והתחילה מלחמת השחרור. יום גיוסו של יוסלה היה בעצם יום השבת ואף על פי כן לא רצה יוסלה לצאת למלחמה בלעדיהן. התיעץ על כך עם אמו: מה לעשות? הן התפילין מוקצות הן ואסור לטלטלן אבל לצאת בלעדן גם כן לא יתכן. אמו יעצה לו לקחתן. התגבר הרגש על הדין ויוסלה לקח עמו את התפילין ושוב לא היה בודד במערכה. אותן התפילין מלומדות המלחמה עמו, ויודעות הן לספר זכרונות מארבע מלחמות, כי משרתות הן כבר במלחמה הרביעית מאז 1848 בה יצא עמהן סבו של יוסלה למלחמה לראשונה.

נלקח יוסלה לקלט ומן הקלט למחנה המעבר. אבל לא ארכה לו שם הישיבה כיון שנלקח לחזית לטרון, זו החזית הקשה לשחרור ירושלים. היה לילה כאשר העבירו את גדודם, ולא

ידעו החיילים לאן מובילים אותם בכיוון דרומה. תפילה חרישית התפלל יוסלה: "רבונו של עולם, אשר בידך נפש כל חי, אם נגזר עלי חלילה למות באותה מלחמה, עשה ויהיה זה לכבוד ירושלים". וגדולה היתה שמחתו כאשר הגיעו לסיבוב בילו ומשם פנו לעבר נען, חולדה, ואז כבר ידעו שלעבר ירושלים פניהם מועדות. לחורשת נען הגיעו לפנות בוקר וכאשר האיר היום כבר מצאו את יוסלה עטור בתפיליו ומתפלל את תפילתו. אליו הצטרפה עוד קבוצת בחורים לתפילה, ומעמד זה יסד את החבורה הדתית בחטיבה 7, שאחר־כך שמענו עליהם רבות. כעבור שעה קלה חולקו הבחורים לפלוגות ושם הראו להם לראשונה את המרגמה. עוד באותו היום הכירה יוסלה על בוריה ולאחר אימון של יום כבר לקחוה לקרב וחוללו בה נפלאות, כאשר מסופר בקורות המלחמה של העת ההיא, שפורסמו בבטאונו של בית הכנסת של אותו הגדוד אשר אליו השתייכו הבחורים. בימים ההם נערכו גדודי הצבא לקרב מכריע בגזרת לטרון והמלחמה היתה קשה מאד כיון שחסרו כלי מלחמה. ואם כי בחורינו נלחמו כאריות לא יכלו להחזיק מעמד באותו מבצר לטרון. בלילה אחד נקראה פלוגתו של יוסלה לבוא לעזרת הלוחמים הצרים על בית ג'יש ובית־סוסין. וכאשר הגיעה פלוגתו למקום, נתקלו באש חזקה אשר ניתכה עליהם מעמדות האויב. הפלוגה קבלה פקודה לקפוץ מהמכוניות ולתפוס עמדות מגן. ובכדי להחיש את הפעולה נתן המפקד פקודה להשאיר את החפצים האישיים של כל אחד על המכוניות ולקחת רק את כלי הנשק והתחמושת. יוסלה רצה לקחת עמו את תרמיל הצד אשר בו התפילין כי לדעתו זאת היתה התחמושת שלו, אבל מפקדו פקד להשאיר התרמיל במכונית. לא נעם הדבר ליוסלה אבל פקודה היא פקודה ויש לצייית לה.

הדפו את האוייב בגזרה זו וחזרו למכוניות, ומה גדל צערו של יוסלה כשכל החפצים נמצאו על מקומם ורק תרמילו עם התפילין נעדר. חפש בתוך המכוניות ושאל את חבריו

לנשק אבל לשוא, "הילד איננו". "התרמיל נעלם ואנא אני בא?" קרא יוסלה. עולמו חשך עליו. כל דברי ימי התפילין ובפרט איך שסיכן את חייו בעבורן כדי להצילן, עברו בזכרונו של יוסלה באותו רגע, וכעת בגלל ציות לפקודה יאבדם? "הדבר לא יתכן, התפילין מוכרחים לחזור אלי! ואף על פי שבחזית אני, לא אנוח ולא אשקוט עד אשר אזכה למצוא אותן! ואחת אבטיח, שמאותו זמן שאמצאם, יהיו קשורים ללוח לבי ולא אעזבם אף לרגע!"

עוד הוא מהרהר בתפילין והתקפה חדשה החלה וניתנה פקודה למצוא מחסה. התפזרו הבחורים בחשכת הלילה הסתתרו בתעלה שלפניהם, והשתטחו מלוא קומתם. והנה פצצה שרפנלית עפה לעומתם והתפוצצה ביניהם. שמונה בחורים נהרגו ורבים נפצעו. כהרף עין קפץ יוסלה להגיש עזרה, לחבוש את הנפגעים ולאסוף את החללים.

כיון שראה יוסלה שיש צרה גדולה מזו, הסיח את דעתו לשעה קלה מהתפילין. ורק כאשר האיר היום ויוסלה רצה להניח תפילין, שוב התחיל להתעצב. "ועכשיו מה אעשה ובמה אתפלל? תפילי היקרים, איכם? איכם?"

המשמרות התחלפו. יוסלה עם חבריו חזרו לבסיסם לנוח ולהחליף כוח. אבל יוסלה לא ישב באפס מעשה אלא הסתובב בין כל הבסיסים בסביבה והודיע ברבים, על ידי מודעות קטנות אשר תלה "בחדר האוכל", "במקלחת" ובשאר המקומות אשר לשם רגילים החיילים לבוא בהמוניהם, שכל מי שמצא תרמיל צד ובו זוג תפילין אשר הן מזכרת משפחתית יקרה לבעליה, יואיל בטובו להחזירן לו, ובתור פרס למוצא הישר הוא מותר על כל שאר הדברים אשר בתרמיל, תנ"ך וסכום של כמה עשרות לירות השמורים בתוכו. הרבה זוגות תפילין הובאו אליו; היו אלה תפיליהם של חיילים מסכנים אשר נפלו בקרב. אבל תפיליו של יוסלה לא הובאו.

בינתיים באה קריאה דחופה מהחזית שנחוצים אלונקאים על מנת להעביר פצועים מהשדה למקום ריכוז הפצועים. בלי לחשוב הרבה התנדב יוסלה בתור אלונקאי בתקוה

שבהיותו קרוב לחזית אולי יזדמנו לו שם תפיליו האבודים. יומיים עבד יוסלה בתור אלונקאי, ואחר כך לקחו הרופא לחזית בתור עוזר לחובש ובתור מבשל. יוסלה קבל בשמחה את התפקיד החדש, ומכיון שהיה לטבח הכין את התבשילים על טהרת הכשרות והיה מהנה הרבה חיילים חרדים, אשר היו מתנזרים עד אז מטעמי כשרות מכל תבשיל חם, וזה כשבועיים היו ניזונים רק בצנימים ושתיית תה, ובשבת אף תה לא שתו כיון שבשלוהו בשבת. "גם זו לטובה", אמר יוסלה, "אפשר לעבוד את ד' בצורות שונות, ורק למחיה שלחני ד' לחזית בכדי להחיות עם רב, זאת אומרת להאכיל בחורים השומרים על כשרות ולהנות אותם בתבשיל חם וכשר. דבר לא קטן הוא זה". ימים מספר היה יוסלה עובד בתור עוזר לרופא ומבשל לו ארוחותיו.

יום אחד הורידו מהחזית חייל אחד אשר אחזתהו קדחת המערות, והרופא ציוה להעבירו מיד לבית החולים אשר בעקרון. ומכיון שהקדחת היתה מרעידה אותו בצורה חמורה מאד, והיה חשש שמא עלול הוא ליפול מהטנדר אשר בו הובילוהו, על כן נאלץ יוסלה על פי פקודת הרופא לעלות לטנדר ולהחזיקו בכל כוחו וללוותו לבית החולים. את החולה העבירו בדרכים עקלקלות מהחזית עד לבית החולים אשר בעקרון, דרך ארוכה כעשרים קילומטר. וכאשר הכניסו את החולה לבית החולים ומסרוהו לידי הממונים על בית־החולים, שלח יוסלה את מבטו לאחד החלונות, ומה גדל תמהונו והפתעתו כאשר מצא שם את תרמילו עם תפיליו, ספר התנ"ך והכסף — דבר לא נעדר. אכן גדולים מעשי ד'.

איך הגיע התרמיל לשם, לא ידע יוסלה לספר, אבל את מעשה ד' כי נורא הוא הרבה לספר. קיים יוסלה את הבטחתו וחלק את כל החפצים אשר בתרמיל לרבות הכסף. את המימיה היפה והטובה אשר היתה קשורה לתרמיל מילא מים, ונתן אותה לשבוי אחד, פלח ערבי זקן מהסביבה, ורק את תפיליו השאיר לו, ומאז שמר אותם מכל משמר, קשר אותם

בחוט לצוארו והחזיקם על לבו. אכן גדולים מעשי ד' וגדולה היא המצוה אשר היא מגינה ומצילה. ומעשה אבות סימן לבנים. וזכה יוסלה שחזר מאותה המלחמה לביתו בשלום שלם בגופו ושלם ברוחו, למרות היותו בסכנות גדולות. זכות מצות תפילין עמדה לו.